

KNIV- FÖRBUD

Delbetänkande av
1987 års vapenutredning

SOU
1987:61

Statens offentliga utredningar

1987:61

Justitiedepartementet

Knivförbud

Delbetänkande av 1987 års vapenutredning
Stockholm 1987

Beställningsadress:
Allmänna Förlaget
Kundtjänst
106 47 STOCKHOLM
Tel: 08/739 96 30

Allmänna Förlagets bokhandel:
Informationsbokhandeln
Malmtorgsgatan 5, Stockholm
Tel: 08/739 95 65

Beställare som är berättigade till remissexemplar
eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor
SOU-förrådet
103 33 Stockholm
Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8.10–12.00 (externt och internt)
08/763 10 05 12.00–16.40 (endast internt)

ISBN 91-38-10068-1
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för
justitiedepartementet

Genom beslut den 25 juni 1987 bemyndigade regeringen dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Wickbom, att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av vapenlagstiftningen m.m., samt att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Med verkan från och med den 1 augusti 1987 förordnades docenten Leif G.W. Persson som särskild utredare.

Att såsom experter biträda utredningen förordnades genom beslut den 31 augusti 1987 överåklagaren Stig Jansson, kansli-rådet Ulf Berg, hovrättsassessorn Claes Kring, polisintenden-ten Sven-Bruno Nordenström och fil. dr. Per-Olof Wikström.

I beslut den 11 september 1987 förordnades kammaråklagaren Tora Holst att från och med den 14 september 1987 vara sekreterare i utredningen.

Utredningen har antagit namnet 1987 års vapenutredning.

Utredningen får härmed överlämna delbetänkandet *Knivförbud*.

Utredningsarbetet fortsätter.

Stockholm i oktober 1987

Leif G.W. Persson

/Tora Holst

I N N E H Å L L

SAMMANFATTNING	7
FÖRFATTNINGSFÖRSLAG	11
1 INLEDNING	13
2 GÄLLANDE RÄTT M.M.	15
2.1 Gällande rätt	15
2.2 Frågans tidigare behandling	22
3 EN KRIMINOLOGISK BAKGRUNDSBESKRIVNING	29
4 UTLÄNDSK RÄTT	31
4.1 Danmark	31
4.2 Finland	33
4.3 Norge	36
4.4 Storbritannien	37
5 UTREDNINGENS ÖVERVÄGANDEN	39
5.1 Utredningens arbete utgör ett led i kampen mot våldsbrottsligheten	39
5.2 Ett knivförbud kan minska benägenheten att bära kniv	40
5.3 Problem med ett knivförbud på allmän plats	44
5.4 Förbudet bör tills vidare gälla vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster	50
5.5 Närmare om utformningen av ett knivförbud	54
5.5.1 Knivförbudet bör regleras i en ny lag	54
5.5.2 Den nya lagen bör gälla även andra stick- eller skärvapen samt andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa	55

5.5.3	Den nya lagen bör också innehålla ett förbud mot att bära s.k. gatustridsvapen på allmän plats	56
5.5.4	Knivförbudet bör sanktioneras med böter eller fängelse i högst sex månader samt förverkande	59
5.5.5	Den nya lagen bör utvärderas efter en tid	59
6	SPECIALMOTIVERING	61
1 §		61
2 §		62
3 §		66
4 §		67
5 §		69
Bilagor		
1.	Utredningsdirektiven	71
2.	Våld och vapen. En kriminologisk utredning av utredningens expert fil.dr. P-O Wikström	79
3.	Bildmaterial	113

SAMMANFATTNING

Regeringen har i en skrivelse till riksdagen i oktober 1986 lagt fast ett program för en intensifierad kamp mot våldsbrottsligheten. Denna utredning ingår som ett led i detta arbete.

I detta delbetänkande lägger utredningen fram förslag i en av de frågor som enligt direktiven skall behandlas med förtur, nämligen åtgärder som gäller knivar och andra farliga föremål.

Redan i dag finns regler som gör det möjligt för polisen att under vissa förutsättningar ingripa mot personer som bär kniv eller andra vapen t.ex. på gatan. Detta kan ske främst i situationer då det kan befaras att vapnen skall komma till brottslig användning. Utredningen anser att ett mera generellt utformat knivförbud förenat med en straffsanktion tydligare skulle markera samhällets avståndstagande från bruket att gå omkring beväpnad. Erfarenheter från bl.a. Finland, som är ett av flera länder som redan har en liknande lagstiftning, tyder på att ett sådant förbud kan minska benägenheten hos allmänheten att bära kniv. Man kan visserligen inte förvänta sig att ett knivförbud skulle få någon drastisk inverkan på våldsbrottslighetens totala nivå och utveckling. Samtidigt står det helt klart med tanke på att vapen av den här typen förekommer i så stor omfattning vid de allra grövsta våldsbrotten, att en minskad förekomst av sådana vapen bör få gynnsamma effekter i form av minskade skador i just denna brottskategori. Enkelt uttryckt; färre människor som dödas eller skadas svårt på grund av våld. Mot bakgrund av detta föreslår utredningen en lag om förbud mot att bära kniv och andra farliga föremål.

Vid utformningen av reglerna om knivförbud måste man beakta att besvärliga gränsdragningsproblem kan uppstå med hänsyn till att knivar har en vidsträckt användning som bruksföremål. En sådan användning måste naturligtvis tillåtas även i fortsättningen. Utredningen har därför i detta inledande skede av sitt arbete nöjt sig med att föreslå en reglering som är mindre långtgående än vad som kanske vore motiverat om man endast tog hänsyn till det angelägna intresset att minska förekomsten av knivvåld.

Den föreslagna nya lagen innebär ett förbud mot att inneha kniv vid offentliga tillställningar eller allmänna sammankomster. Detsamma gäller i fråga om andra stick- eller skärvapen samt andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa.

Från detta förbud bör undantag göras för innehav som står i överensstämmelse med ändamålet med tillställningen eller sammankomsten eller om kniven eller föremålet skall användas vid ett arbete på platsen. Genom dessa undantag blir det möjligt att i sedvanlig omfattning använda kniv vid t.ex. olika slag av arbeten, i restaurangverksamhet, vid uppvisning e.d.

I fråga om en typ av vapen föreslår utredningen att förbud skall gälla även innehav på allmän plats, alltså t.ex. gator och torg. Det gäller s.k. gatustridsvapen som exempelvis knogjärn, spiralbatonger, slangbågar, karatepinnar och kaststjärnor. Sådana föremål har knappast någon lagligt godtagbar användning på allmän plats och det finns därför inte skäl att befara några större gränsdragningsproblem vid tillämpningen av förbudsregeln.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot de föreslagna förbudsreglerna bör dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall skall inte dömas till ansvar.

Genom detta undantag kan man undvika en tillämpning av förbudsreglerna som i enstaka fall kan framstå som stötande.

Den föreslagna lagen innehåller också en regel om förverkande av knivar och andra farliga föremål som har använts i strid mot lagen.

Om detta lagförslag antas avser utredningen att låta följa upp och utvärdera tillämpningen efter någon tid. Man bör därvid kunna få underlag för att bedöma om det finns skäl att utvidga knivförbudet till att även avse t.ex. allmän plats.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

Förslag till

Lag om förbud mot att bära kniv och andra farliga föremål

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Denna lag gäller begränsningar i rätten att inneha knivar och andra farliga föremål

1. vid offentliga tillställningar som avses i 9 § allmänna ordningsstadgan (1956:617),

2. vid allmänna sammankomster som avses i 1 § lagen (1956:618) om allmänna sammankomster.

Lagen innehåller även begränsningar i rätten att inneha vissa farliga föremål på allmänna platser som avses i 1 § allmänna ordningsstadgan.

Lagen gäller inte sådana vapen som avses i vapenlagen (1973:1176).

2 § Kniv får inte innehas vid en offentlig tillställning eller en allmän sammankomst. Detsamma gäller i fråga om annat stick- eller skärvapen och annat sådant föremål som är ägnat att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa.

Föreskrifterna i första stycket gäller inte om innehavet står i överensstämmelse med ändamålet med tillställningen eller sammankomsten eller om kniven eller föremålet skall användas vid arbete på platsen.

3 § Knogjärn, spiralbatong, slangbåge eller annat sådant föremål som är särskilt ägnat att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa (gatustridsvapen) får inte innehas på allmän plats.

4 § Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 2 eller 3 § skall dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall döms inte till ansvar.

5 § En kniv eller ett föremål som har varit föremål för brott enligt denna lag skall förverkas, om det inte är uppenbart oskäligt.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 1988.

1 INLEDNING

1987 års vapenutredning har fått regeringens uppdrag att se över vapenlagstiftningen i syfte bl.a. att anpassa den till nutida krav på en effektiv och enkel lagstiftning. Vidare skall utredningen med förtur föreslå lagstiftningsåtgärder med syfte att begränsa rätten att bära kniv samt överväga om det finns skäl att totalförbjuda - eller åtminstone begränsa - tillgången på vissa andra särskilt farliga föremål.

Direktiven till utredningen framgår av *bilaga 1*.

I detta delbetänkande tas en av de frågor upp som enligt direktiven skall behandlas med förtur, nämligen begränsningar i rätten att bära kniv. Jag har inriktat arbetet på att lägga fram ett lagförslag som kan träda i kraft den 1 juni 1988.

Redan i dag finns rättsregler som gör det möjligt för polisen att under vissa omständigheter ingripa mot personer som bär knivar och andra farliga föremål. Dessa regler behandlas i avsnitt 2. Där lämnas också en redogörelse för tidigare överväganden i lagstiftningssammanhang kring de frågor som behandlas i betänkandet.

En kriminologisk bakgrund till de behandlade frågorna ges i *bilaga 2*. Bilagan sammanfattas i avsnitt 3.

Regler om förbud mot att inneha vissa knivar och andra farliga föremål finns redan i bl.a. Danmark, Finland och Norge. Utredningen har företagit en studieresa till Danmark och Finland för att ta del av myndigheternas erfarenheter av nämnda lagstiftning. Jag har därvid sammanträffat med företrädare för bl.a. det danska justitieministeriet, polisen i Köpenhamn, de finländska inrikes- och justitieministerierna samt polisen i Helsingfors. Däremot har jag inte närmare

studerat erfarenheterna av de norska reglerna med hänsyn till att dessa varit i kraft endast en kort tid. Förhållandena i de nordiska grannländerna presenteras i avsnitt 4.

Utredningen har även anordnat en hearing med företrädare för den svenska polisen för att ta del av deras erfarenheter av nuvarande regler vad gäller knivar och andra farliga föremål samt deras synpunkter på behovet av förändringar. Med hänsyn till den korta tid som har stått till buds för arbetet i denna del har jag begränsat mig till att höra företrädare för de tre största polismyndigheterna, där problemen i de nu behandlade frågorna torde vara störst.

Mina överväganden redovisas i avsnitt 5. Jag föreslår införande av en lag om förbud mot att bära kniv och andra farliga föremål.

Utredningens arbete kommer härnäst att inriktas på en allmän översyn av vapenlagstiftningen. Jag avser att redovisa resultatet av den i ett särskilt betänkande.

Om den föreslagna lagen om förbud mot att bära kniv och andra farliga föremål antas, har jag också för avsikt att som avslutning på utredningsarbetet göra en utvärdering av lagen och redovisa resultatet av den med ev. förslag till ändringar i ett slutbetänkande. Där avser jag också att behandla frågan om totalförbud mot vissa farliga föremål vilken jag inte ansett mig ha tillräckligt underlag för att ta upp nu.

2 GÄLLANDE RÄTT OCH FRÅGANS TIDIGARE BEHANDLING

2.1 Gällande rätt

Vissa inskränkningar finns redan i rätten att inneha kniv och andra föremål som kan användas vid brott mot liv eller hälsa.

Stilettförordningen

Enligt förordningen (1959:312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m.m. (stilettförordningen) får springstilett och springkniv inte förvärfvas eller innehas av den som inte fyllt 21 år eller överlåtas eller upplåtas till en sådan person. Med springstilett avses stickvapen med klinga som med hjälp av en fjädermekanism eller liknande snabbt kan fällas eller skjutas ut ur skaftet. Med springkniv förstås en på motsvarande sätt konstruerad kniv. I förordningen finns även generella förbud mot att tillverka eller införa sådana knivar i riket.

Den som bryter mot förbudet att inneha springstilett eller springkniv straffas med dagsböter. Vapnet skall förverkas, om det inte är uppenbart obilligt.

Vapenlagen

I vapenlagen (1973:1176, omtryckt 1981:1360) finns regler om skjutvapen. Därmed avses bl.a. vapen med vilka man kan skjuta ut kula, hagel, harpun eller annan projektil med hjälp av krutladdning, kolsyreladdning, komprimerad luft eller annat liknande utskjutningsmedel. Vidare omfattas annan apparat eller anordning som beträffande verkan och ändamål är jämförbar med skjutvapen. Det innebär bl.a. att tårgas- och pepparspray faller under lagens tillämpningsområde (prop. 1973:166 s. 137). Efter en lagändring, som trädde i kraft den 1

janauri 1987, tillämpas lagen också på s.k. elpistoler, dvs. apparater eller anordningar som är konstruerade för att med elektrisk ström bedöva en person eller tillfoga honom smärta och som är avsedda att bäras i handen (SFS 1986:909).

Knivar och andra sådana vapen omfattas alltså inte av reglerna i vapenlagen.

Vapenlagen innehåller regler om bl.a. tillstånd för innehav av skjutvapen, förvärv av ammunition, införsel till riket av skjutvapen eller ammunition och för handel med skjutvapen. Ett tillstånd kan återkallas vid t.ex. missbruk.

Den som uppsåtligen innehar skjutvapen utan tillstånd eller överlåter eller upplåter skjutvapen till den som saknar tillstånd döms till fängelse i högst två år. Om gärningen har begåtts av oaktsamhet eller om brottet är ringa döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Lagen innehåller också regler om straff bl.a. för den som missbrukar rätten att inneha skjutvapen genom att använda det för annat ändamål än vad tillståndet avser.

Förverkande

I 36 kap. brottsbalken (BrB) finns bestämmelser om bl.a. förverkande. Ett par av dessa bestämmelser är av särskilt intresse när det gäller ingripande mot personer som innehar knivar och andra farliga föremål.

Enligt 36 kap. 2 § BrB får egendom som har använts som hjälpmedel vid brott enligt balken förverkas om det är påkallat till förebyggande av brott eller om det annars finns särskilda skäl. Med stöd av denna regel kan man t.ex. förverka knivar och andra föremål som har använts vid misshandel eller olaga hot.

För tillämpning av bestämmelserna i 36 kap. 3 § BrB fordras däremot inte att något brott har begåtts. Enligt paragrafen får föremål som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning förverkas (punkt 1). Vidare får förverkande ske av andra föremål, som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning (punkt 2).

Paragrafen innehöll från början endast en förverkanderegell motsvarande den nuvarande punkt 1. Punkt 2 infördes genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 1983. I förarbetena till lagändringen (prop. 1982/83:89) anfördes bl.a. att knivar och andra farliga föremål numera ofta föreföll att "finnas med i bilden" vid våld och oroligheter av olika slag. Som exempel på farliga föremål som förekommer i bl.a. vissa ungdomsgrupper nämndes kättingar, batonger, järnrör, karatepinnar och taggiga plåtbrickor (kaststjärnor). Knivar och en del av nämnda tillhyggen föll dock utanför tillämpningen av 3 § enligt dess dåvarande lydelse med hänsyn till att de inte uppfyllde kravet på "särskild beskaffenhet" enligt lagrummet. Avsikten med lagändringen var att även knivar och andra farliga föremål under vissa förutsättningar skulle kunna förverkas med stöd av föreskrifterna i paragrafen. Detta för att motverka att personer bär knivar eller liknande föremål i situationer och på platser, där risken typiskt sett är stor för att föremålet skall komma till användning i samband med våldsbrott (prop. s. 3 ff och 13).

Med stöd av 36 kap. 3 § 2 BrB kan man förverka t.ex. knivar, kättingar, vajrar, batonger, olika slags käppar och metallrör liksom andra farliga eggvapen än knivar såsom bajonetter. Inom tillämpningsområdet faller också t.ex. cykelkedjor, bensinflaskor, pepparspray och giftiga vätskor (prop. s. 14).

En förutsättning för tillämpningen av bestämmelserna i punkt 2 är att en samlad bedömning av de förhållanden under vilka ett föremål har påträffats och omständigheterna i övrigt, ger anledning till antagande att förverkande är påkallat för att förebygga brott mot liv eller hälsa. De situationer då tillämpningen kan aktualiseras i praktiken är i första hand då föremål påträffas hos någon som grips av polisen för brott eller som annars berövas friheten. Vidare nämns i lagmotiven bl.a. att två rivaliserande ungdomsgrupper konfronteras på allmän plats och vissa av medlemmarna bär på farliga tillhyggen. Om det har uppstått en hotfull stämning med provokationer av olika slag, bör föremålen kunna tas i beslag och förverkas även om några våldsamheter ännu inte utbrutit. Detsamma bör gälla under förhållanden då man erfarenhetsmässigt kan befara våldsamma sammanstötningar mellan olika ungdomsgrupper, såsom vid idrottsevenemang, om även omständigheterna i övrigt motiverar det (prop. s. 15 f).

I de fall då förverkande kan ske såväl enligt någon specialstraffrättslig bestämmelse som enligt BrB torde allmänt sett gälla att den specialstraffrättsliga bestämmelsen skall tillämpas i första hand. Det innebär bl.a. att i de fall då den tidigare nämnda stillettförordningen är tillämplig, skall förverkande ske enligt den förordningen och inte enligt brottsbalken. I fråga om s.k. gatustridsvapen såsom karatepinnar bör förverkande ske enligt 36 kap. 2 § BrB, om innehavaren har ådragit sig straffansvar för misshandel eller försök eller förberedelse till sådant brott, och annars enligt 3 § 1 samma kapitel (prop. s. 17 f).

Hänvisningar till 36 kap. 3 § BrB finns i 27 kap. 14 a § rättegångsbalken (RB) avseende beslag och i 19 § polislagen angående kroppsvisitation (se nedan).

Huvudregeln är att förverkande beslutas av domstol i samband med prövning av åtal. Om ett brott för vilket strafföreläggande kan utfärdas är förenat med ett förverkande skall detta föreläggas den misstänkte till godkännande direkt i strafföreläggandet. För att strafföreläggande skall kunna utfärdas fordras bland annat att högst sex månaders fängelse är stadgat för brottet (jfr 48 kap. RB).

Förfarandet vid förverkande då åtal inte väcks regleras i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. Lagen trädde i kraft den 1 januari 1987 och ersatte lagen (1983:225) om förfarandet vid förverkande av vissa farliga föremål. Lagen gäller endast om inte annat följer av särskilda bestämmelser i lag eller annan författning.

Enligt lagen skall rätten pröva frågan om förverkande efter särskild talan. Om värdet av den beslagtagna egendomen uppskattas till mindre än 2.000 kronor får åklagaren själv pröva frågan om förverkande. Ett beslut om förverkande skall meddelas skriftligt och delges den från vilken beslaget har skett. Denna har sedan en månad på sig om han önskar anmäla missnöje med beslutet hos åklagaren. Anmäls missnöje måste åklagaren häva beslaget eller väcka talan om egendomens förverkande. Om inte talan väcks inom en månad från det anmälan kom in till åklagaren skall beslaget gå åter. Avsikten är att förverkandebesluten skall kunna meddelas i en enklare och snabbare form och att domstolarna i viss mån skall avlastas. Åklagaren är aldrig skyldig att själv avgöra frågan om förverkande. Om det redan i förundersökningen framgår att någon motsätter sig förverkande, bör saken prövas av domstol. Det samma gäller om frågan om förverkande är tveksam (prop. 1986/87:6 s. 26).

Beslag

Möjligheten att beslagta föremål regleras i 27 kap. RB.

Enligt 1 § får föremål, som skäligen kan antas äga betydelse för utredning om brott eller som avhänts någon genom brott eller förverkats på grund av brott, tas i beslag.

I 4 § föreskrivs att den som med laga rätt griper eller anholder en misstänkt eller verkställer häktning, husrannsakan eller kroppsvisitation får lägga beslag på sådana föremål som då påträffas. Annars krävs beslut av undersökningsledaren eller åklagaren. Om det är fara i dröjsmål får en polisman beslagta utan att avvakta sådant beslut. I de fallen skall beslaget skyndsamt underställas åklagaren eller undersökningsledaren för prövning.

Enligt 14 a § RB gäller att föremål som skäligen kan antas vara förverkat enligt 36 kap. 3 § BrB får tas i beslag.

Kroppsvisitation

I 28 kap. 11 § RB föreskrivs att om det förekommer anledning att anta att brott förövats på vilket fängelse kan följa får kroppsvisitation företas på den som skäligen kan misstänkas för brottet för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller annars för att utröna omständigheter som kan ha betydelse för brottsutredningen. För att kunna kroppsvisitera någon annan måste det finnas synnerlig anledning att tro att man skall kunna påträffa föremål som kan beslagtas eller att man skall få fram något annat av värde för brottsutredningen.

Enligt 19 § första stycket polislagen (1984:387) får en polisman av säkerhetsskäl kroppsvisitera en person som han med laga stöd griper, annars omhändertar eller avlägsnar för att kunna ta hand om vapen eller andra farliga föremål som kan skada den frihetsberövade eller andra (skyddsvisitation). Kroppsvisitation får också företas för att man skall kunna fastställa identiteten på den som gripits, omhändertagits eller avlägsnats.

I paragrafens andra stycke ges polisman befogenhet att kroppsvisitera för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa. Förutsättningen för att dessa vapen eller farliga föremål får eftersökas är att de kan förverkas enligt 36 kap. 3 § BrB. Det innebär att vapnet eller det farliga föremålet skall ha påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att det skulle komma till användning vid brott mot liv eller hälsa. För att söka efter sådana föremål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage.

Reglerna i andra stycket tillkom genom en lagändring, som trädde i kraft den 1 juli 1987 (SFS 1987:577). Avsikten med ändringen var att ge polisen laga stöd för att i allmänt förebyggande syfte kroppsvisitera personer för att söka efter knivar m.m. i situationer som ter sig hotfulla och erfarenhetsmässigt kan leda till konfrontationer och våldshandlingar med användning av tillhyggen. På så sätt skulle den förebyggande effekten av de redan gällande reglerna i 27 kap. 14 a § RB om beslag och 36 kap. 3 § BrB om förverkande öka (prop. 1986/87:115 s. 19 f).

En regel om kroppsvisitation finns även i 22 § polislagen. Regeln tar sikte på fall då det av särskilda skäl kan anses föreligga risk för att något brott, som innebär allvarlig fara för bl.a. liv eller hälsa, kommer att förövas på viss plats. Om det föreligger en allvarlig risk för ett sådant brott får en polisman kroppsvisitera personer som uppehåller sig på platsen för att söka efter farliga föremål. Regeln är avsedd att tillämpas endast undantagsvis och torde sakna större intresse i detta sammanhang (jfr prop. 1983/84:111 s. 136).

Befogenhet att företa skyddsvisitation av personer som tagits i förvar i häkte eller polisarrest följer vidare av bestäm-

melserna i 2 § lagen (1976:371) om behandling av häktade och anhållna m.fl.

Marknadsföringslagen

Marknadsföringslagen (1976:1418) är av intresse i dessa frågor huvudsakligen vad avser farliga föremål som är särskilt avsedda att skada annan (gatustridsvapen).

Enligt 4 § marknadsföringslagen kan marknadsdomstolen förbjuda en näringsidkare att till konsument för enskilt bruk saluhålla en vara som på grund av sina egenskaper medför särskild risk för skada på person eller egendom.

I ett beslut av marknadsdomstolen den 3 maj 1978 (1978:11) har en företagare vid vite av etthundratusen kronor förbjudits att saluhålla två industriellt tillverkade slangbågar. Med hänsyn till den speciella utformningen av slangbågarna har användningen av dem ansetts medföra särskild risk för allvarliga personskador.

I ett annat beslut den 12 november 1981 (1981:18) har marknadsdomstolen meddelat förbud för en företagare, vid vite av femtiotusen kronor, att försälja karatepinnar. Ett redskap bestående av två träpinnar som på visst sätt fogats samman med en rem. Detta föremål har på grund av sin konstruktion ansetts kunna medföra risk för personskador.

2.2 Frågans tidigare behandling

Som jag tidigare nämnt finns redan vissa inskränkningar i rätten att bära kniv, nämligen i stilettförordningen från år 1959. Den har närmare behandlats i avsnitt 2.1.

Stilettförordningen utfärdades efter det att riksdagen genom en proposition beretts tillfälle att yttra sig över ett inom inrikesdepartementet upprättat förslag (prop. 1959:158, 2 LU 1959:41, rskr. 309). Riksdagen avvisade i det sammanhanget ett motionsförslag om ett generellt förbud mot innehav av springstiletter m.m. men uttalade samtidigt att om den föreslagna ordningen inte skulle visa sig effektiv så borde frågan om ett generellt förbud tas upp till förnyat övervägande.

År 1978 ställde riksdagsmannen Håkan Winberg en fråga i riksdagen till justitieministern Sven Romanus om vilken grund det fanns för vissa uppgifter i pressen om att man inom regeringskansliet övervägde möjligheterna att införa generellt förbud för enskilda medborgare att bära kniv (RD 1977/78:116 s. 132). Justitieministern svarade att man inom justitiedepartementet höll på med ett förberedande arbete för att försöka göra en preliminär bedömning av om fördelen med en förbudsreglering skulle överväga de allvarliga betänkligheter som kunde riktas mot en sådan (RD 1977/78:125 s. 14). Håkan Winberg svarade att ett förbud mot att bära kniv måste utformas utomordentligt försiktigt. En sådan reglering måste överensstämma med vad folk i allmänhet finner vettigt och förnuftigt (RD 1977/78:125 s. 15).

När en fråga om knivar den 16 oktober 1979 på nytt framställdes (RD 1979/80:12 s. 54), denna gång av riksdagsmannen Gunnar Biörck i Värmdö, besvarades den av Håkan Winberg som då var justitieminister. Biörck frågade, med hänvisning till uppgifter i pressen om att ett anmärkningsvärt stort antal knivmord på senare tid ägt rum i Sverige, om det var känt vad bakgrunden var till detta och om det föranledde någon kommentar ur sociologisk eller kriminologisk synpunkt. Justitieministern svarade bl.a. att man från den officiella statistiken om dödsorsaker kan få fram uppgifter som tyder på en mindre ökning av antalet mord med "skärande och stickande

redskap". Justitieministern hänvisade dels till en arbetsgrupp som fått rikspolisstyrelsens uppdrag att belysa våldsbrottsligheten i Stockholm och dels till en studie inom brottsförebyggande rådet av våldsbrottsdomar med sikte på att närmare belysa bakgrunden till våldsbrott. Justitieministern uttryckte som sin förhoppning att dessa utredningar kunde komma att ge underlag för konkreta åtgärder (RD 1979/80:19 s. 3).

Arbetsgruppen som skulle belysa våldsbrottsligheten i Stockholm arbetade under ledning av polismästaren i Stockholm Hans Holmér. Vissa uppgifter som tagits fram av denna arbetsgrupp lades till grund för en motion av riksdagsmännen Sixten Pettersson och Allan Åkerlind (1980/81:683) om att ge polisen rätt att beslagta en gripen persons kniv under 48 timmar från frisläppande av den aktuella personen.

Justitieutskottet uttalade med anledning av denna motion bland annat följande (JuU 1980/81:33 s. 18-20): "Bakom motionärernas förslag ligger en oro över att knivar alltmer kommer till användning i brottsliga sammanhang. - - - Utskottet har tidigare i år uppmärksammat den utveckling av våldsbrottsligheten som sker i riktning mot att allt grövre våld används (JuU 1980/81:26) och utskottet anser att utvecklingen är utomordenligt oroande. Enligt utskottets mening måste kraftfulla resurser sättas in för att bemästra inte minst den våldsbrottslighet som sker med användning av kniv." Utskottet hänvisade därefter till de tidigare nämnda utredningarna inom rikspolisstyrelsen och brottsförebyggande rådet och angav som sin uppfattning att motionärernas förslag var väl värt att prövas i dessa sammanhang. Utskottet utgick från att så skulle ske utan något särskilt initiativ från riksdagens sida och avstyrkte bifall till motionen. Denna hemställan bifölls (RD 1980/81:38 s. 96).

En fråga om förbud i vissa fall att bära livsfarligt vapen framställdes år 1981 av riksdagsmannen Gunnel Jonäng. Justitieministern Carl Axel Petri svarade (RD 1981/82:56 s. 12) bl.a. att han ansåg att det fanns fog för en vidgad rätt att inskrida mot omotiverat innehav av knivar i vissa sammanhang. Det skulle inte vara fråga om ett knivförbud utan om en rätt för polisen att i vissa situationer ta hand om knivar och andra liknande vapen. En sådan befogenhet skulle man också eventuellt kunna utsträcka till andra fall. Han avvisade tanken på ett generellt knivförbud på t.ex. allmän plats med hänsyn till bl.a. de gränsdragningsproblem som ett sådant förbud skulle dra med sig. Beträffande andra farliga föremål förklarade justitieministern att de torde kunna beslagtas och förverkas med stöd av 36 kap. 3 § BrB och att det därför inte förelåg samma problem beträffande dessa som beträffande knivar.

Gunnel Jonäng svarade bl.a. (RD 1981/82:56 s. 14) att det också måste diskuteras vilka vapen som kan tänkas ingå i ett förbud. Stockholmspolisen har efterlyst en lagstiftning, tillade hon, som skulle omfatta knivar och andra farliga vapen, dvs. dolk, stilett, bajonett eller motsvarande tillhyggen som fjärderbatong, knogjärn och tillhyggen av metallrör och kätting. Hon framställde därefter dessa synpunkter till riksdagen i motion 1981/82:1704. Hon hemställde där, att riksdagen hos regeringen skulle begära snabba åtgärder i syfte att begränsa innehavet av knivar och liknande vapen. Hon hänvisade därvid till att flera dödsolyckor inträffat genom knivhugg och att åtskilliga ungdomar bär på knivar och andra farliga föremål som knogjärn, batong och metallrör som t.ex. kommer till användning vid bråk i samband med ishockeymatcher. Hon anförde att många andra länder har funnit det befogat att lagstifta mot knivar och andra farliga föremål samt att detta även är en viktig fråga ur arbetarskyddssynpunkt.

Justitieutskottet anförde beträffande denna motion bl.a. (JuU 1981/82:38 s. 23-27), att rikspolisstyrelsen år 1979 tillsatt en projektgrupp för utredning och förslag till åtgärder med anledning av ökningen av antalet våldsbrott under senare tid, särskilt med avseende på våldet på gator, allmänna platser och allmänna kommunikationsmedel. Denna grupp avsåg också att ta fram underlag för en bedömning av i vad mån det behövdes en vidgad rätt att ingripa mot omotiverat innehav av knivar. Utskottet uttalade stor förståelse för de tankar som förts fram i motionen och ville - i linje med vad motionären anförde - särskilt framhålla angelägenheten av att insatser görs för att förhindra att ungdomar utan fog innehar knivar eller andra farliga vapen. Med hänsyn till det tidigare refererade pågående arbetet ansåg utskottet inte att någon åtgärd var påkallad från riksdagens sida med anledning av motionen och hemställde att den skulle avslås vilket också skedde (RD 1981/82:119 s. 141).

Gunnel Jonäng återkom med en motion i januari 1983 (1982/83:1211) där hon på nytt hemställde att riksdagen hos regeringen skulle begära åtgärder i syfte att begränsa innehavet av knivar och liknande vapen.

I betänkandet 1982/83:23 om förverkande av knivar m.m. till förebyggande av våldsbrott yttrade sig justitieutskottet *dels* över den i propositionen 1982/83:89 föreslagna ändringen i 36 kap. 3 § brottsbalken (jfr avsnitt 2.1), *dels* om den i samma proposition föreslagna lagen om förfarandet vid förverkande av vissa farliga föremål (ersatt den 1 januari 1987 av lag 1986:1009 om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.), *dels* över Gunnel Jonängs motion. Till grund för de föreslagna ändringarna låg en promemoria (Ds Ju 1982:5) Förverkande av knivar m.m. till förebyggande av våldsbrott, som utarbetats inom justitiedepartementet och remissbehandlats. Utskottet anförde i sina överväganden att man tidigare framhållit angelägenheten av att samhället motverkar tendenserna

till att vapen av olika slag i ökad utsträckning kommer till användning vid våldsbrottslighet. Förslaget innebar enligt utskottets mening att de synpunkter som motiverat ett krav på ett mera generellt förbud mot att bära kniv och andra farliga föremål på allmän plats i stor utsträckning tillgodosetts och att de olägenheter av praktisk och principiell art som skulle vara förknippade med ett sådant generellt förbud kunde undvikas. Utskottet avstyrkte därför bifall till motionen och tillstyrke bifall till propositionen. Utskottets hemställan bifölls av riksdagen (RD 1982/83:111 s. 93).

Knivfrågan berördes på nytt i samband med att regeringen hösten 1986 överlämnade en skrivelse till riksdagen om åtgärder mot vålds- och egendomsbrott (skr 1986/87:21, JuU 8, rskr. 52). Där förutskickade justitieministern under avsnittet Knivar m.m. (s. 15) dels ett förslag till ändring i 19 och 20 §§ polislagen (jfr avsnitt 2.1), dels att en särskild utredare skulle tillkallas för översyn av vapenlagstiftningen med särskilt uppdrag att pröva frågan om ett eventuellt knivförbud.

3

EN KRIMINOLOGISK BAKGRUNDSBESKRIVNING

Utredningen har gjort en sammanställning av kriminologiska data för att belysa användningen av knivar och andra vapen i samband med våldsbrott (se bilaga 2). Av det materialet framgår bl.a. följande.

Under år 1986 polisanmälades runt 40 000 våldsbrott i Sverige. Av dessa var cirka hälften sådana som utspelades utomhus. Samtidigt är det på det viset att långt ifrån alla våldsbrott kommer till polisens kännedom. Man kan räkna med att den verkliga våldsbrottsligheten är åtminstone tre gånger så stor som den registrerade. Den dolda våldsbrottsligheten består dock i högre grad än den registrerade av lindrigare våldsfall.

Den anmälda våldsbrottsligheten har ökat kraftigt sedan år 1950. Ökningen är dock starkast från och med mitten av 1960-talet. Delvis kan denna ökning förklaras av att statistiken har blivit bättre och att anmälningsbenägenheten ökat, men mycket talar för att vi också har haft en faktisk ökning av våldet. De data som finns talar också för att förekomsten av vapen vid våldsbrott är något högre i dag än på 1970-talet.

Våldsbrottsligheten har en hög grad av koncentration till vissa platser, tider och omständigheter. Den är således större i storstadsregionerna än i landet i övrigt och mera uttalad i stad än på landsbygd. I städerna är utomhusvåldet mycket starkt koncentrerat till stadskärnorna, till kvällstid och nätter och i synnerhet till helgkvällar och helgnätter. En stor del av våldshändelserna utomhus inträffar i samband med nöjesaktiviteter.

Våldet är också starkt koncentrerat till en mindre grupp av befolkningen. Det gäller särskilt utomhusvåldet. Denna grupp

har ofta en omfattande tidigare brottsbelastning av vilken merparten består av annan brottslighet än våldsbrott. Utomhusvåldet begås till största delen av yngre män.

Totalt sett förekommer vapen vid vart femte anmält våldsbrott. Stick- och skärvapen (vanligen olika slag av knivar) förekommer i runt vart tionde, hugg- och slagvapen i knappt vart tionde våldsbrott. Skjutvapen vid våldsbrott är mycket ovanligt. Vapenförekomsten är högst vid personrån (25 procent), följt av misshandelsbrott (15-20 procent), våldtäkt (13 procent) och våld mot tjänsteman (3 procent). Det är dock långt ifrån i alla fall där vapen förekommer som offret åsamkas fysiska skador. Detta gäller speciellt vid personrån och våldtäkter, där vapen i många fall används som hotmedel.

Totalt sett kan vapenförekomsten vid anmälda våldsbrott uppskattas till i storleksordningen 6 000 - 8 000 fall för hela landet under år 1986. De fall som avsåg stick- eller skärvapen till 3 500 - 4 000. Den större delen av de brott där vapen används utspelar sig dock inte på allmän utan på enskild plats. Fallen med vapenförekomst på allmän plats (hela landet 1986) kan uppskattas till i storleksordningen 1 600 - 2 000. De som avsåg stick- eller skärvapen till 1 100 - 1 300.

Det finns ett klart samband mellan vapenförekomst och offrets skador. Sambandet är dock påtagligare för misshandelsbrotten än för personrånen eller våldtäkterna eftersom vapnen i de senare fallen ofta enbart används som hot.

4 UTLÄNDSK RÄTT

Lagstiftning angående förbud att bära kniv finns redan i många länder. I Danmark, Finland och Norge finns olika långtgående förbud. Dessa skall närmare belysas nedan. I Storbritannien pågår för närvarande ett lagstiftningsarbete på detta område.

4.1 Danmark

Enligt 4 § i den danska vapenlagen kan justitieministeriet genom så kallad bekendtgørelse bland annat föreskriva förbud mot att införa, förvärva, inneha, bära, använda eller överlåta bl.a.

1. skarpt vapen om klingan överstiger 12 cm, springkniv och springstilett,
2. slag- eller stötvapen, som knogjärn, batong eller liknande.

I 7 § bekendtgørelsen om våben, den 11 december 1985, finns ett förbud med ovan angivet innehåll. Huvudregeln är alltså ett generellt knivförbud såväl på allmän plats (varmed förstås även skog och mark och dylikt) som enskild plats för knivar som har en klinga överstigande 12 cm. Under förbudet faller även springknivar, springstiletter och typiska gatustridsvapen med karaktär av slag- eller stötvapen (kaststjärnor omfattas inte, däremot elpistoler). Från det generella förbudet stadgas en rad undantag. Polisen kan ge tillstånd för införsel, innehav osv. av dessa slags vapen. Sådant tillstånd beviljas i praktiken endast för samlarvapen. Därutöver får dolkar och knivar, oavsett klinglängd, förvärvas, innehas, bäras och användas om de skall användas som

verktyg i yrkesverksamhet eller för hushållsbruk, jakt, fristidsfiske eller sportdykning. För rätt till införsel krävs att dolken eller kniven allmänt används för dessa ändamål. Man får också överlåta sådana knivar till annan om det kan antas att förvärvaren avser att använda dem på anförd sätt. I praktiken innebär detta att knivar med klinglängd överstigande 12 cm i stor utsträckning kan säljas fritt.

Påföljden för överträdelse av förbudet är böter eller "haefte" eller vid försvårande omständigheter fängelse i högst två år.

Enligt polismyndigheten i Köpenhamn är det alltför lätt att kringgå förbudet. Ungdomar ser till att ha några fiskekrokar i fickan för att kunna göra troligt att de skall använda sina knivar till fiske. I ett mål uppgav en man, som vid tretiden på natten rastade hunden utanför "fristaden" Christiania, att den kniv han bar var avsedd för jakt. Då han kunde visa att han var jägare fälldes han inte till ansvar.

I ett betänkande från arbetsgruppen för vapenlagstiftningen som avgavs 1986 har föreslagits,

1. möjlighet för polisen att, i samband med straffbart bruk av skarpt vapen, meddela förbud att bära sådant vapen offentligt i högst två år,
2. förbud mot fällknivar, fällstiletter (där bladet faller ut av sin egen tyngd) samt kamouflerade vapen typ värjknappar,
3. förbud mot kaststjärnor och liknande,
4. att vissa vapen med klinga skall utan tillåtelse få användas som dekoration i fastighet.

Politidirektören föreslog i sitt remissvar ytterligare ändringar, nämligen

1. en effektiv kontroll av importen av knivar och dolkar,
2. ett förbud mot postorderförsäljning,
3. ett förbud mot skyltning såväl i butiksfönster som vid gatuutställningar,
4. en effektiv kontroll vid försäljning av knivar,
5. ett förbud mot att bära kniv på allmän plats, om det inte är uppenbart att kniven skall användas till vissa begränsade tillåtna ändamål.

Justitieministern har uttalat sig positivt för en skärpning av vapenregleringen. I justitiedepartementet arbetar man för närvarande med en proposition som skall läggas fram inom kort. Ett förbud att bära kniv på allmän plats skall ingå. Inom justitieministeriets lagavdelning är man i färd med att utarbeta en ny undantagsregel med innebörden att sådan användning som utgör led i yrkesverksamhet, jakt, fiske eller sport kan godtas. Man anser begränsningen till knivar med en klinglängd överstigande 12 cm mindre ändamålsenlig men kan tänka sig någon form av längdangivelse i lagtexten.

4.2 Finland

Sedan 1930-talet har man i Finland haft ett förbud att bära eggvapen på offentliga nöjen och liknande tillställningar. På 1970-talet beslöt man att utvidga förbudet och skärpa kontrollen.

Den 1 juni 1977 trädde en lag och en förordning om eggvapen i kraft. Den 1 februari 1979 kompletterades förordningen med ett tillägg om precisionsslangbåge.

I lagens 1 § införes och definieras begreppet *farligt eggvapen*. Med farligt eggvapen avses dolk, stilett och bajonett. Vad som i lagen föreskrivs om farligt eggvapen skall också tillämpas på fjäderbatong och knogjärn. Genom förordningen har reglerna om farligt eggvapen i lagen blivit tillämpliga även på svärd, djungelkniv, kastkniv och med dessa jämförbara eggvapen samt på tillhyggen tillverkade av kätting, kabel, metallrör, vajer eller med dessa jämförbara tillhyggen. Även precisionsslangbåge eller motsvarande redskap, avsett att användas för att skada annan eller som lämpar sig för det, omfattas enligt förordningen av lagen. Däremot omfattas inte kaststjärnor.

I lagen föreskrivs förbud mot import och tillverkning för försäljning av farliga eggvapen samt handel med sådana vapen. Undantag görs i förordningen för så kallade samlarvapen. Vidare föreskrivs i lagen att farligt eggvapen inte får innehas på allmän plats eller vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning om inte godtagbart skäl föreligger. Detta har i praktiken närmast kommit att innebära ett totalförbud. Endast rena undantagsfall - t.ex. en bajonett som utgör del av en uniform - kan tänkas innebära godtagbara skäl.

Lagen innehåller vidare regler för slidkniv och andra sådana eggvapen, som är avsedda att vara arbetsredskap eller att användas för annat godtagbart bruk, men som lämpar sig för förövande av brott mot liv eller hälsa eller för hot om sådant brott. Sådana vapen får inte innehas på allmän plats eller vid allmän sammankomst eller vid annan offentlig tillställning, om innehavet inte är nödvändigt för arbete eller annat godtagbart skäl föreligger.

Med allmän plats avses alla platser dit allmänheten har tillträde inklusive skog och mark.

För brott mot förbudet att införa, tillverka och saluhålla farligt eggvapen stadgas böter eller fängelse i högst två år. För innehav av farligt eggvapen i strid med lagen stadgas böter eller fängelse i högst ett år. För innehav av slidkniv eller annat sådant eggvapen i strid mot lagen stadgas böter eller fängelse i högst sex månader. Lagen innehåller även regler om förverkande.

Polisman har enligt lagen rätt att kroppsvisitera den som på sannolika grunder misstänks för brott mot lagen.

I Helsingfors har årligen under tiden 1984-1986 drygt 300 eggvapen beslagtogs och förstörts av polisen. Vanligen har beslagen skett i samband med omhändertagande för fylleri.

Inom polisen bedömer man att eggvapenlagen har haft positiva effekter på allmän ordning och säkerhet. En viktig faktor är att farliga eggvapen inte marknadsförs offentligt. Det har blivit mindre vanligt än tidigare att folk bär kniv. Det gäller även bland personer som ofta grips av polisen för brott eller fylleri, även om minskningen inte är lika påtaglig där.

Inom justitiedepartementet förhåller man sig något tveksam till eggvapenlagens positiva effekt då en sådan effekt inte kan anses direkt dokumenterad i brottsstatistiken. Trots detta kan en tidigare tillämpad praxis inom polisen att ta knivar från t.ex. berusade personer anses ha getts stöd i lag. Det dominerande intrycket är att våldsbrottsligheten skulle ha ökat mer markant om lagen inte funnits.

Under åren 1982 - 1984 dömdes årligen ut cirka 1 700 straffpåföljder för brott mot eggvapenlagen. Den övervägande delen dömda fick böta. Endast några enstaka fängelsestraff förekom.

Misshandelsbrotten har inte minskat. Men det proportionella antalet grova misshandelsbrott har heller inte ökat. Bland misshandelsbrotten har en förskjutning ägt rum från fullbordade brott mot försök. Man är dock osäker på om detta beror på knivförbudet.

4.3 Norge

I Norge gäller sedan 10 juli 1987 enligt Justis- och politidepartementets föreskrifter om skjutvapen, vapendelar och ammunition en regel med innebörden att det är förbjudet att köpa eller på annat sätt förvärva, äga eller inneha springknivar, stiletter, batangaknivar¹, knogjärn och batonger. Undantag görs för polisen, försvaret och för samlare. I speciella fall kan polisen ge dispens från förbudet. Påföljden är böter eller fängelse i högst tre månader. Det är även förbjudet att införa springknivar, stiletter, batangaknivar, knogjärn och batonger.

För ungdomar finns en speciell reglering i vapenlagen av innebörden att hugg- eller stickvapen med en klinglängd överstigande 25 cm inte får överlåtas till barn under 16 år.

Beträffande farliga föremål har man sedan 17 mars 1987 ett tillfälligt förbud för produktion, import, marknadsföring och omsättning av kaststjärnor, karatepinnar, blåsrör och slangbågar. För brott mot denna paragraf stadgas böter eller fängelse i högst tre månader.

1 Batangakniv är en kniv med tudelat skaft. Klingan är fastgängad i skaftdelarna. Skaftdelarna kan vikas ihop runt klingan när kniven inte används. Knivtypen som även förekommer i Danmark under namnet Butterfly, har blivit mycket populär bland ungdomar.

4.4 Storbritannien

I England och Skottland gäller enligt "Prevention of Crime Act, 1953" ett förbud att bära offensiva vapen på allmän plats utan vederbörligt tillstånd eller godtagbara skäl. Enligt bestämmelserna kan den som bryter mot förbudet dömas till fängelse eller böter. Bevisbördan för att det föreligger godtagbara skäl för att bära vapnet åvilar den som bär det.

Offensivt vapen definieras som ett föremål som tillverkats eller anpassats för att skada annan eller ett föremål som innehavaren avser att använda för sådant ändamål. Polisen har invänt att det är svårt att tillämpa lagen i fråga om knivar eftersom det i det enskilda fallet alltid måste bevisas att kniven är avsedd att användas för att skada annan.

Inrikesministern har nyligen förutskickat ett lagförslag om förbud att bära "spetsigt eller med blad försett föremål på allmän plats utan godtagbara skäl". Det skall ankomma på den person som innehar föremålet att bevisa att han har sådana skäl. Undantag kommer att göras för hantverkare och personer som bär kniv som del av nationaldräkt eller liknande. Vanliga pennknivar skall undantas från förbudet.

Det skall också bli förbjudet att tillverka, sälja, låna ut, skänka bort eller importera vissa vapen för vilka det inte finns något legitimt användningsområde. Troligen kommer detta förbud att avse knogjärn, bältesknivar (kniv inmonterad i spännet) och vissa andra föremål. Detta framgår av ett pressmeddelande från Home Office av den 7 oktober 1987.

5 UTREDNINGENS ÖVERVÄGANDEN

5.1 Utredningens arbete utgör ett led i kampen mot våldsbrottsligheten

Under senare år har våldsbrottsligheten tilldragit sig ett växande intresse bland allmänhet och politiker. Intresset bör främst ses mot bakgrund av den ökning av antalet anmälda våldsbrott, som ägt rum under efterkrigstiden. En del av ökningen torde visserligen, som jag sagt tidigare, kunna förklaras med omläggningar av statistiksystem etc., mer än av en ökning av brottsfrekvensen, men att våldsbrottsligheten i dag ligger på en nivå, som de flesta människor uppfattar som oacceptabelt hög står samtidigt fullt klart.

En företeelse som är ägnad att väcka särskild oro är användningen av knivar och andra vapen i samband med våldsbrott. Kriminologiska studier tyder på att denna användning har ökat. Det har också omvittnats från t.ex. polisen att det numera är vanligt i vissa ungdomsgrupper att uppträda beväpnad med knivar eller andra vapen eller tillhyggen.

Denna utveckling, vilken jag har berört i avsnitt 3, har föranlett flera lagstiftningsåtgärder från statsmakterna. År 1983 infördes regler i 36 kap. 3 § BrB som ökade möjligheterna att beslagta och förverka knivar och andra farliga föremål. Reglerna har sedermera kompletterats med föreskrifter i 19 § polislagen (1984:387) om rätt för polisman att företa kroppsvisitation eller vissa former av husrannsakan för att söka efter sådana föremål. Föreskrifterna trädde i kraft så sent som den 1 juli 1987 (SFS 1987:577). Det synes råda en bred politisk enighet i dessa frågor. Justitieutskottet har vid flera tillfällen gjort uttalanden om angelägenheten av att samhället vidtar kraftfulla åtgärder mot denna brottslighet (JuU 1980/81:33 s. 20, 1981/82:38 s. 24, 1986/87:36 s. 6).

Regeringen har i en skrivelse den 2 oktober 1986 till riksdagen redovisat de åtgärder som planerades inom justitiedepartementets område mot bl.a. våldsbrott (skr. 1986/87:21). I skrivelsen anfördes att den omständigheten att vapen, knivar och andra tillhyggen kommer till användning vid våldsbrott i en utsträckning som inte är obetydlig är ägnad att inge oro. Vidare betonades vikten av att genom lagstiftning eller på andra sätt minska risken för brott av olika slag, t.ex. genom åtgärder riktade mot tillgången till och spridningen av olika former av vapen. I det sammanhanget erinrade föredragande statsrådet om de diskussioner som tidigare förts i lagstiftningssammanhang om att införa ett förbud mot att bära kniv och liknande vapen utan godtagbart skäl.

Jag tar i det här sammanhanget upp frågan om ett förbud mot att inneha kniv vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster och ett förbud mot att medföra gatustridsvapen på allmän plats. Sådana förbud ligger väl i linje med de begränsningar i rätten att bära vapen och andra tänkbara brottsredskap som redan finns i vapenlagen och annan lagstiftning. En förbudslagstiftning med denna inriktning utgör ett naturligt led i kampen mot våldsbrottsligheten, förutsatt att förbuden kan ges en utformning så att de blir effektiva i praktiken. Angelägenheten av att snabbt nå resultat i dessa strävanden gör att man inte bör avstå från att pröva ett knivförbud enbart av den anledningen att de lagstiftningsåtgärder som senast vidtagits mot användningen av vapen vid våldsbrottslighet inte varit i kraft mer än en kortare tid.

5.2 Ett knivförbud kan minska benägenheten att bära kniv

Jag skall nu närmast diskutera i vad mån ett förbud mot att bära kniv kan tänkas få någon gynnsam effekt på våldsbrotten utöver dem som kan uppnås med nuvarande lagstiftning. Frågan

om räckvidden av ett knivförbud, dvs. i vilka sammanhang eller på vilka platser förbudet lämpligen bör tillämpas, behandlas i avsnitten 5.3 och 5.4 och detaljfrågor beträffande förbudets utformning i avsnitt 5.5. Vad som sägs om knivar gäller i tillämpliga delar andra liknande vapen och farliga föremål, vilka kommer att behandlas närmare i sistnämnda avsnitt.

Av den kriminologiska bakgrundsbeskrivningen (*bilaga 2*) framgår, att våldet ökat i det närmaste kontinuerligt sedan 1950-talet. Speciellt "våldet på gatan" äger i stor utsträckning rum på kvällar och nätter i anslutning till nöjesaktiviteter i städernas centrala delar. Vid ungefär vart femte anmält våldsbrott förekommer stick-, skär-, hugg- eller slagvapen.

Dessa kriminologiska fakta leder till slutsatsen att det finns vägande kriminalpolitiska skäl att försöka minska användningen av knivar i samband med våldsbrott. En begränsning av rätten att bära kniv och andra farliga föremål bör i sig vara ägnad att minska såväl antalet våldsbrott som antalet personer som dödas eller skadas i samband med sådan brottslighet. Även antalet svåra skador till följd av sådan brottslighet bör kunna minskas på det sättet. Som jag ser det måste till och med begränsade effekter i dessa hänseenden anses eftersträvarsvärda.

Det finns självfallet flera olika sätt att angripa detta problem. Med hänsyn till den stora roll som alkoholen spelar som en utlösande faktor vid de flesta våldsbrott finns det skäl att betona vikten av åtgärder för att förbättra folknykterheten. En annan sådan åtgärd är att på olika sätt minska tillgången till knivar i situationer då det erfarenhetsmässigt finns risk för våldshandlingar.

Ett sätt att åstadkomma en sådan minskning av tillgången på

knivar är att rent generellt begränsa förekomsten av särskilt farliga knivar genom restriktioner med avseende på import och försäljning. I utredningens uppdrag ingår att med förtur överväga sådana restriktioner. Saken fordrar emellertid undersökningar och överväganden som inte lämpligen bör få försena genomförandet av de förslag som jag lägger fram i detta betänkande. Jag avser därför att behandla frågan om restriktioner för import och försäljning av vissa knivar och andra farliga föremål i ett senare betänkande.

I det här betänkandet föreslår jag en begränsad inskränkning av rätten att bära kniv. Förslaget tar sikte på situationer som erfarenhetsmässigt innebär risker ur våldssynpunkt, nämligen offentliga tillställningar och allmänna sammankomster. Jag föreslår också ett generellt förbud mot att på allmän plats bära s.k. gatustridsvapen och andra extremt farliga föremål.

Redan de regler som finns i dag torde göra det möjligt för polisen att ingripa i åtskilliga situationer, där ett knivförbud skulle kunna övervägas. Jag avser bl.a. de tidigare nämnda reglerna om förverkande och beslag av farliga föremål (36 kap. 3 § BrB, 27 kap. 14 a § RB) och om kroppsvisitation för att söka efter sådana föremål (19 § polislagen). Detta innebär dock inte att ett knivförbud vore utan betydelse. De befintliga reglerna om beslag och förverkande kan för närvarande sägas hänga i luften ur systematisk och pedagogisk synpunkt genom att de inte ansluter till någon straffregel. Risker att drabbas av straff vid sidan av att få kniven förverkad bör verka i allmänpreventiv riktning. Genom att förena förverkanderegler med ett straffsanktionerat förbud blir också samhällets avståndstagande från att gå omkring beväpnad tydligare. Ett knivförbud skulle på så sätt kunna bidra till att ändra attityderna till att bära kniv inte minst bland sådana ungdomsgrupper, som nu mer eller mindre regelmässigt bär kniv på sig.

Också erfarenheterna från tillämpningen av den finländska lagstiftningen om knivförbud tyder på att ett förbud kan ha sådana attitydpåverkande effekter som jag nyss har talat om. Förbudet tycks ha medfört att befolkningen bär kniv på allmän plats samt vid allmänna sammankomster och offentliga tillställningar i betydligt mindre utsträckning än innan förbudet infördes. Det gäller i hög grad även de i sammanhanget särskilt intressanta grupper av personer som ofta kommer i kontakt med polisen p.g.a. att de uppträder berusade eller misstänks för brott. De slutsatser som kan dras av dessa erfarenheter är visserligen inte entydiga. Det är t.ex. svårt att veta hur mycket av den attitydpåverkande effekten som hänför sig till själva förbudet att bära kniv och hur mycket som skall tillskrivas risken att få vapnet förverkat. Man torde dock våga påstå att erfarenheterna i Finland visar att ett knivförbud i varje fall i förening med regler om förverkande och med en rimlig grad av övervakning från polisens sida kan utgöra en grund för att påverka allmänhetens attityd i riktning mot att självmant avstå från att bära kniv.

En sådan effekt av ett knivförbud skulle få betydelse inte minst i de förmodligen talrika fall då bråk uppstår utan att situationen från början har varit sådan att grund för polis-ingripande och beslag har förelegat. En attitydförändring skulle också kunna bidra till att hindra att våldet i samhället förgrovas ytterligare.

Möjligheterna att ett knivförbud i praktiken skall få sådana effekter beror uppenbarligen till en väsentlig del på hur effektivt förbudet kan övervakas. Man måste också se till att utforma förbudet så att det inte träffar en sådan användning av knivar som framstår som naturlig och godtagbar ur samhällets och den enskildes synpunkt. Jag återkommer till dessa frågor i de följande avsnitten.

Sammanfattningsvis anser jag alltså att ett lämpligt utformat

förbud mot att bära kniv i vissa sammanhang eller på vissa platser bör kunna vara ett verksamt komplement till de redan gällande reglerna om beslag och förverkande av farliga föremål. Med hänsyn härtill och mot bakgrund av regeringens uttalade strävan att med kraft bekämpa våldsbrottsligheten anser jag att ett sådant knivförbud bör införas.

5.3 Problem med ett knivförbud på allmän plats

Regeringsformen (RF) torde inte hindra att ett knivförbud utformas generellt och alltså i princip träffar allt bärande av kniv såväl utomhus som inomhus respektive på enskild eller allmän plats. Den danska regleringen är i princip utformad på det sättet. Ett något mindre långtgående alternativ är att göra knivförbudet tillämpligt på allmän plats. Tänkbart är också att kombinera ett förbud på allmän plats med ett förbud vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster. Det finländska knivförbudet är i huvudsak utformat på det sättet. Ytterligare alternativ kan naturligtvis tänkas. I samtliga fall får man ha klart för sig att förbudet, liksom i Danmark och Finland, måste vara försett med undantag som möjliggör en legal användning som arbetsredskap m.m.

Ett förbud med så stor räckvidd skulle naturligtvis minska tillgängligheten av knivar betydligt, förutsatt att förbudet åttlyddes. En sådan utformning av förbudet för dock även med sig problem av både principiell och praktisk natur, större ju vidsträcktare förbudets tillämpningsområde är. Problemen hänför sig i första hand till möjligheten att få allmänhetens förståelse för förbudet och att övervaka förbudet samt till utformningen av undantagen för legal användning.

Vid utformningen av undantagen från förbudet måste man beakta att knivar i dag har en vidsträckt användning som framstår som naturlig och nödvändig för de flesta människor. Som hus-

hållsredskap används knivar främst i hemmen men även i andra sammanhang, t.ex. på restauranger och vid utflykter. Åskil-
liga hantverkare och andra yrkesgrupper använder kniv som
arbetsredskap. Även på fritiden kan knivar behövas i en mängd
olika sammanhang, inte minst som redskap vid olika sport- och
friluftaktiviteter, såsom vid jakt, fiske, camping, sport-
dykning o.d.

Listan på användningsområden skulle kunna göras lång. Använd-
ningsområdena går även i varandra, såsom då en person använ-
der sin kniv som arbetsredskap då han bygger sig en sommar-
stuga på fritiden. Vilket också är hans hobby. Bilden kom-
pliceras ytterligare av att knivar ofta behöver bäras på väg
till eller från det ställe där de skall användas resp. har
använts, och det är självfallet vanligt att knivar bärs vane-
mässigt för att finnas till hands om och när behov uppstår.

Säkert finns det ett visst utrymme för att minska ett vane-
mässigt bärande av kniv av det slag som jag nämnde sist. Där-
emot bör samhället givetvis inte införa regler om knivförbud
som strider mot vad som allmänt anses rimligt. En sådan reg-
lering skulle inte vinna förståelse hos allmänheten och
skulle säkert inte bli framgångsrik.

Den danska lagstiftningen på området gör undantag för knivar
vars klinga är 12 cm eller kortare. För vapen med längre
klinga har undantag gjorts för användning som arbetsredskap,
till hushållsbruk samt vid jakt, fritidsfiske eller sportdyk-
ning. Reglerna är enligt min mening både för vida och för
snäva för att utan vidare kunna överflyttas till en mot-
svarande svensk lagstiftning. Genom det undantag som avser
bladets längd kommer många nog så farliga knivar att helt
falla utanför regleringen. Erfarenheterna från praxis visar
också att det finns stora möjligheter att kringgå förbudet
genom påståendet att vapnet är avsett för jakt eller dylikt. Å
andra sidan förefaller undantagen att i onödan utesluta flera

användningsområden som borde kunna godtas, t.ex. sport och friluftsliv i allmänhet samt hobbyaktiviteter och andra arbeten som inte utövas i yrket. Reglerna innefattar också ett förfarande med tillstånd från polismyndigheten i vissa fall. En sådan omgång bör enligt min mening undvikas för svenskt vidkommande.

Det finländska knivförbudet gör undantag för innehav av vissa knivar som är nödvändiga för vederbörandes arbete samt då annat godtagbart skäl för innehavet föreligger. Vad som är "godtagbart" skäl avgörs av de rättstillämpande myndigheterna, dvs. i första hand polisen. Denna lösning har visat sig effektiv i Finland. Enligt min mening skulle det dock för svensk del inge betänkligheter att låta gränserna för det straffbara området bestämmas av ett så mångtydigt begrepp som "godtagbart skäl", särskilt om avsikten är att i viss utsträckning begränsa ett slentrianmässigt bärande av kniv som i dag anses godtagbart av många.

Jag anser således att varken den danska eller den finländska utformningen av undantagen från knivförbud direkt bör användas som förebild för motsvarande regler i Sverige. Uppenbarligen möter det stora svårigheter att åstadkomma en reglering som tillgodoser kraven på både rättssäkerhet och effektivitet och som samtidigt är någorlunda kortfattad och hanterlig.

Jag anser det föga meningsfullt att närmare överväga ett knivförbud i *hemmen*, låt vara att en stor del av användningen av kniv i våldssituationer inträffar just där.

Inte heller anser jag att förbudet bör gälla i *skog och mark*. Behovet av ett sådant förbud förefaller litet. Det torde knappast förekomma i någon nämnvärd omfattning att knivar bärs i skog och mark för sådana ändamål som inte framstår som godtagbara.

Frågan om ett knivförbud bör gälla på *allmän plats* fordrar däremot mera ingående överväganden.

Med allmän plats avses enligt 1 § allmänna ordningsstadgan (1956:617)

1. gata, torg, park och annan plats, som enligt fastställd stadsplan eller byggnadsplan utgör allmän plats och som upplåtits för avsett ändamål,
2. för allmänheten tillgänglig del av hamnområde,
3. allmän väg och
4. annat område, som är upplåtet till eller annars nyttjas för allmän samfärdsel.

Kommunerna kan i sina lokala ordningsstadgor bestämma att andra till allmänt begagnande upplåtna områden skall likställas med allmän plats vid tillämpningen av ordningsföreskrifterna i den allmänna ordningsstadgan och i lokala ordningsstadgor.

Under begreppet allmän plats faller alltså i princip de gator och andra utomhusplatser i tätorterna, där allmänheten rör sig till fots eller i fordon. På landsbygden utgörs de allmänna platserna mest av allmänna vägar samt av allmänt befarna enskilda vägar. Restauranger, varuhus och andra inomhuslokaler är inte allmänna platser. Utanför begreppet faller i regel också skog och mark, även om det förekommer att t.ex. badplatser, parker och slalombackar jämställs med allmän plats i lokala ordningsstadgor. En närmare redogörelse för begreppet allmän plats finns i ordningsstadgeutredningens betänkande (SOU 1985:24) Ordningsslag, s. 81 ff. För sammanhanget kan påpekas att begreppet allmän plats förekommer även i viss annan lagstiftning, t.ex. BrB, med delvis annan innebörd.

Otvivelaktigt vore det en fördel ur brottspreventiv synpunkt att minska bärandet av kniv på allmän plats. Erfarenheterna från tillämpningen av den finländska regleringen tyder på att ett knivförbud kan bidra till detta.

Det finns dock flera problem med en sådan reglering. Man kan inte heller i detta fall undgå de tidigare berörda svårigheterna att avgränsa det straffbara området på ett sätt som tillgodoser kraven på rättssäkerhet och effektivitet och som skapar förståelse för regleringen hos allmänheten. Ett så vittomfattande förbud vore vidare svårt att övervaka effektivt vilket kan medföra en risk att tillämpningen av förbudet uppfattas som slumpartad och orättvis.

Det är också tveksamt om det finns något verkligt behov av ett knivförbud på allmän plats på alla orter. Särskilt på smärre orter kan ett så vidsträckt knivförbud te sig opåkallat. Det kan därmed sägas ligga mindre väl i linje med ett uttalande av justitieutskottet om en strikt och begränsad reglering av frågor som dessa (JuU 1986/87:36 s. 6).

Jag har övervägt om ett knivförbud på allmän plats skulle kunna avgränsas så att det träffar endast en viss åldersgrupp, t.ex. ungdomar under 21 år. En sådan åldersgräns gäller redan nu i fråga om rätten att inneha stiletter (se avsnitt 2.1). Inte heller på detta sätt undgår man dock behovet av att formulera undantag för en legal användning. Den brottspreventiva effekten skulle förmodligen också vara begränsad. Påpekas bör att många riskgrupper i detta sammanhang utgörs av personer som är äldre än 21 år.

Mot bakgrund av vad jag nu har sagt anser jag inte att man nu bör införa ett generellt förbud mot att bära kniv på allmän plats. Det kan emellertid finnas skäl att ta upp frågan på nytt sedan man fått erfarenheter av ett förbud med ett mera begränsat tillämpningsområde. Jag återkommer till detta i avsnitt 5.5.5.

Beträffande en grupp av vapen anser jag dock att det redan nu finns goda skäl att införa ett förbud som gäller på allmän plats. Jag avser s.k. gatustridsvapen såsom knogjärn, spiralbatonger, slangbågar, karatepinnar, kaststjärnor och strypsnaror. Jag återkommer till dessa vapen i avsnitt 5.5.3.

Innan jag lämnar frågan om ett knivförbud på allmän plats vill jag kort beröra möjligheten att föreskriva om knivförbud i *lokala ordningsstadgor*. Sådana stadgor antas av kommunfullmäktige och skall därefter underställas länsstyrelsen för fastställelse (23 § A0st och förordningen 1982:1173 med be- myndigande för kommuner och länsstyrelser att meddela lokala ordningsföreskrifter). I en lokal ordningsstadga får meddelas föreskrifter i avseende på den allmänna ordningen, som är erforderliga för en kommun eller för del av en kommun. Föreskrifterna får inte angå förhållanden som är bestämda annorledes, och de får inte innebära att onödigt tvång läggs på allmänheten eller att obefogad inskränkning annars görs i den enskildes frihet (7 § A0st).

Frågan om ett förbud mot att bära kniv kan meddelas i en lokal ordningsstadga är tveksam. Även om så vore fallet undgår man inte problemen med att utforma lämpliga undantag från förbudet. Om undantagen utformas på olika sätt i olika kommuner finns det också risk för att tillämpningen inte blir tillräckligt fast och likformig.

Problemen med de varianter av ett knivförbud som jag hittills har diskuterat sammanhänger bl.a. med att regleringens stora räckvidd gör att förbudet träffar en mångfald aktiviteter, vid vilka det inte är rimligt att förbjuda medborgarna att bära kniv. Regleringens räckvidd påverkar också möjligheterna att övervaka förbudet och att få förståelse för förbudet hos medborgarna. Jag går nu över till att diskutera en reglering

med en mera begränsad räckvidd, vid vilken problem av dessa slag bör vara mindre. I första hand skall jag diskutera en reglering som är begränsad till offentliga tillställningar och allmänna sammankomster.

5.4 Förbudet bör tills vidare gälla vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster

Allmänna sammankomster är sammankomster som omfattas av grundlagsskyddet för mötesfrihet och demonstrationsfrihet. Offentliga tillställningar har däremot oftast nöjeskaraktär. Den närmare regleringen finns i lagen (1956:618) om allmänna sammankomster (LAS) resp. AÖst.

LAS är tillämplig på allmänna sammankomster som hålls för överläggning, opinionsyttring eller upplysning i allmänna eller enskilda angelägenheter eller som är att hänföra till föreläsning eller föredrag för undervisning eller meddelande av allmän eller medborgerlig bildning eller religionsutövning. Lagen gäller också för allmänna teaterföreställningar, konserter, biografföreställningar eller andra allmänna sammankomster för att framföra konstnärliga verk. Som allmän anses en sammankomst, om den anordnas för allmänheten, om allmänheten har tillträde till den eller om den med hänsyn till de villkor under vilka tillträde lämnas är att jämföras med allmän sammankomst. Bestämmelserna i LAS skall tillämpas även om det vid sammankomsten förekommer mindre inslag som avser underhållning eller förströelse av annat slag än framförande av konstnärliga verk (1 § LAS, ändrad senast 1976:1005).

Offentlig tillställning är tävling och uppvisning i sport och idrott, danstillställning, cirkusföreställning, tivoli- och marknadsnöjen, festtåg samt tillställning av annat slag som anordnas för allmänheten och som inte avses i LAS. Om till-

träde till en tillställning är beroende av medlemskap i en förening eller av inbjudan skall tillställningen ändå anses som offentlig, om den ingår i en rörelse som uppenbarligen drivs uteslutande eller väsentligen för att anordna sådana tillställningar. Om en tillställning med hänsyn till omfattningen av den krets som har tillträde eller till de villkor under vilka tillträde lämnas är att jämföras med en tillställning till vilken allmänheten har tillträde, skall den också anses som offentlig (9 § A0st, ändrad senast 1982:344).

Regleringen av allmänna sammankomster och offentliga tillställningar gäller både på allmän plats och annorstädes. I vissa fall krävs tillstånd av polismyndigheten (3 och 4 §§ LAS, ändrade senast 1982:1172 resp. 1972:785, samt 12 och 13 §§ A0st, ändrade senast 1982:344 resp. 1972:784). Anordnaren svarar för att god ordning råder. Polismyndigheten får meddela ordnings- och säkerhetsföreskrifter (7 § LAS, ändrad senast 1979:971, och 16 § A0st, ändrad senast 1979:970).

En övergripande reglering av allmänna sammankomster finns i bestämmelserna i 2 kap. 1 § RF. Enligt dessa bestämmelser är varje medborgare gentemot det allmänna tillförsäkrad bl.a. mötesfrihet och demonstrationsfrihet. Med mötesfrihet avses frihet att anordna och bevista sammankomster för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk. Demonstrationsfrihet innebär frihet att anordna och delta i demonstrationer på allmän plats. Mötesfriheten och demonstrationsfriheten får begränsas i enlighet med regler i 2 kap. 14 § RF. Ett av allmänna kriminalpolitiska skäl föranlett förbud mot att bära kniv vid bl.a. allmänna sammankomster torde dock inte utgöra någon begränsning i mötes- eller demonstrationsfriheten (jfr SOU 1975:75 s. 129 och RÅ 1986 ref 108).

Erfarenheter från polisens verksamhet visar att bråk inte

sällan uppstår i anslutning till olika slag av allmänna sammankomster och offentliga tillställningar, särskilt i samband med spritförtäring och när större mängder ungdomar samlas. Exempel på sådana tillställningar och sammankomster är vissa idrottsevenemang, konserter, danstillställningar och evenemang på festplatser.

Som framgår av bl.a. bilaga 2 och min sammanfattning i avsnitt 3 är visserligen antalet fall av knivvåld i sådana sammanhang mindre än antalet knivdåd i hemmen och på allmän plats. Varje fall av knivvåld innebär dock ett mänskligt lidande, oftast en tragedi, av ett slag som framstår som helt onödigt och oacceptabelt i ett civiliserat samhälle. Lidandet drabbar ofta urskillningslöst, inte minst bland ungdomar. Uppenbarligen är det angeläget från både mänsklig och samhällelig synpunkt att försöka minska antalet fall av våld med kniv i dessa sammanhang, även om resultatet inte kan förväntas avsätta så stora spår i brottsstatistiken. Jag ser emellertid ett knivförbud vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster som lyckosamt redan om man på det sättet kan förebygga ett enda fall av onödigt och grovt våld. En reglering som förmår dem som skall besöka allmänna sammankomster och offentliga tillställningar att lämna kniven hemma får naturligtvis också effekter på förekomsten av knivar på allmän plats över huvud taget. Förbudet kan också ge erfarenheter som är av värde för ett senare ställningstagande till om det bör utvidgas till att omfatta även allmän plats.

Jag vill också särskilt peka på att de flesta människor knappast har något som helst beaktansvärt behov av att bära kniv på allmänna sammankomster eller offentliga tillställningar. Ett förbud som är begränsat till sådana sammanhang bör därför inte med fog kunna uppfattas som ett otillbörligt intrång i den personliga friheten. Förbudet understryker i stället vad de flesta redan i dag torde uppfatta som självklart, nämligen att man inte bör komma beväpnad till en sammankomst eller en tillställning.

Även en reglering med angiven räckvidd måste naturligtvis innefatta en del undantag. Dessa bör dock kunna göras mindre omfattande och därmed mera lättillämpade än vad som skulle krävas i fråga om ett förbud med längre räckvidd.

Med hänsyn till det jag nu har sagt anser jag att ett knivförbud åtminstone till en början bör begränsas till att i första hand avse bärande av kniv vid allmänna sammankomster och offentliga tillställningar.

Vid utformningen av undantagen finns det flera tänkbara lösningar. Undantagen kan utformas så att de hänför sig till typen av kniv, den som bär kniven eller den situation i vilken kniven bärs och självfallet också kombinationer av dessa faktorer. Med hänsyn till att även knivar som inte är konstruerade som vapen kan användas vid brott och att det är svårt att avgränsa speciella riskgrupper i sammanhanget anser jag att undantagen i första hand bör hänföra sig till de situationer i vilka knivarna bärs. Kriminologiska data visar också att det ofta finns starka samband mellan en hög risk för våld och så kallade kritiska situationer (se bilaga 2).

Med denna utgångspunkt bör undantag göras för sådana fall då det står i överensstämmelse med ändamålet med sammankomsten eller tillställningen att bära kniv. Det blir därigenom möjligt att i sedvanlig omfattning använda kniv i t.ex. restaurangverksamhet, vid fisketävlingar, vid uppvisningar etc. Undantag bör även göras för fall då kniv bärs som ett led i ett arbete på platsen. Allt detta är självklarheter. För att undvika en tillämpning av knivförbudet som i enstaka fall kan framstå som stötande bör en förbudsregel också innehålla en föreskrift om att ansvar inte skall ådömas i ringa fall.

Ett knivförbud utformat på detta sätt träffar i första hand de fall då kniv bärs av rent okynne. Det utesluter också i princip att man bär med sig en kniv som man har använt före

eller avser att använda efter sammankomsten eller tillställningen.

Man kan diskutera om även vissa slag av allmänna sammankomster och offentliga tillställningar bör undantas från förbudet. Vid exempelvis biografföreställningar och seriösa musikevenemang förekommer ju sällan sådan oordning som i sig motiverar ett knivförbud. Det är dock svårt att dra en klar gräns för vilka evenemang som i så fall bör undantas från ett förbud. Genom att låta förbudet avse samtliga allmänna sammankomster och offentliga tillställningar uppnår man också att så många människor som möjligt avstår från att bära kniv på allmän plats p.g.a. att de är på väg till eller från ett evenemang där det gäller knivförbud. Jag anser därför att förbudet i princip bör avse alla allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. Man bör dock kunna ta en viss hänsyn till beskaffenheten av sammankomsten eller tillställningen vid bedömningen av vilka överträdelser som skall anses ringa och därmed straffria enligt den nyss nämnda undantagsregeln.

5.5 Närmare om utformningen av ett knivförbud

Som framgått av de föregående avsnitten anser jag att det finns skäl att införa ett förbud mot att inneha kniv vid allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. Förbudet bör gälla med vissa undantag, som jag kommenterar närmare i avsnitt 6. Nedan skall jag diskutera vissa andra frågor rörande förbudets utformning.

5.5.1 *Knivförbudet bör regleras i en ny lag*

Allmänna sammankomster och offentliga tillställningar regleras som nämnts i två olika författningar, nämligen LAS resp.

A0st. Jag föreslår att reglerna om knivförbud tas in i en särskild lag. Man slipper på så sätt belasta LAS och A0st med regler av sinsemellan identiskt innehåll.

Mot bakgrund av den utbredda våldsbrottslighet som erfarenhetsmässigt förekommer på många håll i samband med midsommarfirande anser jag att lagstiftningsarbetet bör bedrivas så att den nya lagen kan tillämpas redan vid midsommarhelgen 1988. Jag föreslår att lagen träder i kraft den 1 juni det året.

Givetvis bör ikraftträdandet föregås av en bred information till allmänheten om de nya reglerna.

5.5.2 Den nya lagen bör gälla även andra stick- eller skärvapen samt andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa

Som jag framhållit ovan är mina överväganden i fråga om knivar i princip tillämpliga även på andra farliga föremål. Jag avser därmed i första hand andra eggvapen än knivar, t.ex. bajonetter, men även s.k. gatustridsvapen som knogjärn, spiralbatonger, slangbågar, karatepinnar, kaststjärnor, strypsnorer och rivhandskar. Den nya lagen bör innehålla en regel om att även sådana vapen och farliga föremål omfattas av förbudet. I den mån det behövs för att åstadkomma en enhetlig rättstillämpning bör regeringen i verkställighetsföreskrifter kunna närmare ange vilka slag av vapen och föremål som skall falla under denna regel liksom under reglerna om undantag från förbudet (jfr 8 kap. 13 § RF).

Det finns däremot inte skäl att göra den nya lagen tillämplig på skjutvapen. Ingripande mot personer som utan godtagbara skäl bär skjutvapen vid sammankomster eller tillställningar bör även i fortsättningen ske med stöd av de allmänna bestämmelserna i brottsbalken samt vapenlagen.

Det förtjänar att framhållas att det även förekommer andra slag av farliga och hotfulla situationer i samband med sammankomster och tillställningar än de som föranleds av att personer uppträder med knivar o.d. Som exempel kan nämnas välkända företeelser som att vissa personer medför farliga hundar eller bär stålskodda kängor. Jag kan emellertid inte finna någon realistisk metod att komma till rätta med sådana hot i detta sammanhang.

5.5.3 Den nya lagen bör också innehålla ett förbud mot att bära s.k. gatustridsvapen på allmän plats

Anledningen till att jag har avstått från att redan nu föreslå ett generellt knivförbud på allmän plats är, som framgått av avsnitt 5.3, svårigheterna att utforma lämpliga undantagsregler för legalt bruk. Det finns emellertid en typ av vapen beträffande vilka det knappast finns några sådana svårigheter. Jag avser de s.k. gatustridsvapnen. Med detta ord brukar man beteckna vapen som till sin typ är avsedda för brottslig användning i form av t.ex. hot eller misshandel. Exempel på gatustridsvapen är knogjärn, spiralbatonger, slangbågar, karatepinnar, kaststjärnor, strypsnavor och rivhandskar. (Jämför bildmaterialet i *bilaga 3*.)

Från polisen har omvittnats att gatustridsvapen i ökande omfattning bärs på allmän plats, särskilt av vissa ungdomsgrupper. Vapnen är i regel klart livsfarliga vid användning mot människor.

Som exempel kan nämnas att det är möjligt att komma över industriellt tillverkade slangbågar som försetts med handtag, handledsstöd och mycket kraftigt gummiband för ökad kraft och precision (s.k. precisionsslangbåge). Statens kriminaltekniska laboratorium har vid flera tillfällen undersökt sådana

slangbågar bl.a. för att utröna deras prestanda. Ett skott med en stålkula från denna typ av slangbåge har på ett avstånd av 25 m gått igenom en 12 mm tjock spånskiva. Kulans hastighet har uppmätts till ca 55 m/s på ett skjutavstånd av ca 3 m och stålkulan slog igenom en fönsterruta på 100 m avstånd.

För närvarande säljs gatustridsvapen fritt i vissa affärer och per postorder. Inte sällan tillverkas också sådana vapen av bärarna själva. Det förekommer enligt polisen t.o.m. att skolbarn tillverkar gatustridsvapen i skolsløjden utan att lärarna anser sig kunna hindra detta med hänsyn till att något lagligt förbud mot sådana vapen inte finns.

Gällande regler om bl.a. beslag och förverkande av farliga föremål ger i många fall möjlighet för polisen att ingripa mot innehav av gatustridsvapen. Det förekommer dock enligt polisen inte så få fall, där de lagliga förutsättningarna för ingripande inte är uppfyllda. Det har enligt polisen förekommit att åklagare hävt beslag av gatustridsvapen, som därefter har återlämnats till innehavaren. Vid sammanträffande med företrädare för de tre största polismyndigheterna har till mig framförts oro över utvecklingen och ett starkt önskemål om lagstiftning mot gatustridsvapen.

För egen del vill jag framhålla att gatustridsvapen givetvis faller under det av mig föreslagna förbudet mot att bära knivar och andra farliga föremål vid allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. Jag anser det dock angeläget att i det här sammanhanget ingripa mot innehav av gatustridsvapen även på allmän plats. En sådan lagstiftning skulle få betydelse framför allt i de fall då omständigheterna inte möjliggör ingripande enligt de nya reglerna i 19 § andra stycket polislagen (jfr avsnitt 2) och då skälen heller inte är tillräckliga för att anse att innehavet faller under straffbestämmelserna i brottsbalken om förbredelse till ett våldsbrott (jfr RH 1981:34).

Det finns knappast någon godtagbar anledning att bära gatustridsvapen på allmän plats. Ett förbud mot sådant innehav torde därför inte behöva förses med några undantag för legal användning. Man slipper alltså det problem med utformning av undantagsregler som är orsaken till att jag inte nu föreslår något generellt knivförbud på allmän plats. Inte heller kan ett förbud mot att bära gatustridsvapen på allmän plats rimligen anses som en otillbörlig inskränkning i individens frihet.

Mot bakgrund härav anser jag att man bör införa ett förbud mot att inneha gatustridsvapen på allmän plats.

Gatustridsvapen bör i lagtexten definieras som knogjärn, spiralbatonger, slangbågar och andra sådana föremål som är särskilt ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa. Däremot bör man inte i lagtexten ta upp begrepp som karatepinnar och kaststjärnor. Även om dessa vapen utgör typiska gatustridsvapen och alltså faller under den föreslagna regeln är de obekanta för många människor och det kan därför göra lagtexten svårläst för dessa att nämna sådana vapen uttryckligen.

Ibland används ordet gatustridsvapen som benämning även på vissa knivar, t.ex. Butterflyknivar och s.k. överlevnadsknivar. Jag anser dock, som jag tidigare nämnt, att knivar åtminstone tills vidare inte bör omfattas av förbud som gäller på allmän plats.

Om det behövs för att åstadkomma en enhetlig rättstillämpning bör regeringen i verkställighetsföreskrifter kunna närmare ange vilka föremål som skall falla under förbudsregeln (jfr 8 kap. 13 § RF).

I utredningsuppdraget ligger även att utreda ett mera generellt förbud mot gatustridsvapen, innefattande t.ex.

innehav på enskilt område samt import och försäljning. Jag vill redan nu säga att jag anser att det finns goda skäl för ett sådant generellt förbud. Frågan kräver emellertid mera ingående överväganden än vad som har kunnat hinnas med i denna inledande etapp av utredningsarbetet. Jag återkommer därför till frågan om ytterligare lagstiftningsåtgärder mot gatustridsvapen i ett senare betänkande.

5.5.4 *Knivförbudet bör sanktioneras med böter eller fängelse i högst sex månader samt förverkande*

För att förbudsreglerna skall vara trovärdiga bör de vara straffrättsligt sanktionerade. Som lämplig sanktion föreslår jag *dagsböter eller fängelse i högst sex månader*. Att fängelse ingår i straffskalan markerar förbudets allvar och innebär bl.a. att kroppsvisitation under vissa förutsättningar får användas för att eftersöka vapnet (jfr 28 kap. 11 § RB, 11 § ändrad senast 1964:166).

Straffbestämmelser med betydligt strängare strafflatitud blir tillämpliga om den medförda kniven används t.ex. för att hota eller misshandla någon med (jfr 3 kap. 5 och 6 §§ samt 4 kap. 5 § BrB).

En kniv eller ett annat föremål som bärs i strid mot de nya förbudsreglerna bör *förverkas*. Förutom som sanktion tjänar förverkandet till att förebygga att vapnet bärs i fortsättningen. En regel om detta bör tas in i den nya lagen.

5.5.5 *Den nya lagen bör utvärderas efter en tid*

Som jag redan framhållit bör tillämpningen av den nya lagen följas upp och *utvärderas* efter en tid. Man bör därvid undersöka om knivförbudet har fått någon brottspreventiv effekt

samt om reglerna fungerar ändamålsenligt och tillämpas på ett sätt som inte väcker befogade invändningar om otillbörligt intrång i den personliga friheten. Man bör i det sammanhanget också överväga om det finns skäl att utvidga förbudet till att även avse t.ex. allmän plats (jfr avsnitt 5.3). Jag avser att själv ta initiativ till en sådan utvärdering om detta blir möjligt inom den tid som i direktiven har avsatts för utredningens arbete.

6 SPECIALMOTIVERING

Reglerna om förbud mot att bära kniv m.m. tas upp i en ny lag, benämnd lag om förbud mot att bära kniv och andra farliga föremål (jfr avsnitt 5.5.1).

1 § Denna lag gäller begränsningar i rätten att inneha knivar och andra farliga föremål

1. vid offentliga tillställningar som avses i 9 § allmänna ordningsstadgan (1956:617),

2. vid allmänna sammankomster som avses i 1 § lagen (1956:618) om allmänna sammankomster.

Lagen innehåller även begränsningar i rätten att inneha vissa farliga föremål på allmänna platser som avses i 1 § allmänna ordningsstadgan.

Lagen gäller inte sådana vapen som avses i vapenlagen (1973:1176).

I paragrafen anges lagens tillämpningsområde. Enligt *första och andra styckena* utgörs tillämpningsområdet av offentliga tillställningar, allmänna sammankomster och allmänna platser så som dessa begrepp definieras i 1 och 9 §§ allmänna ordningsstadgan (1956:617) respektive 1 § lagen (1956:618) om allmänna sammankomster. Saken har behandlats i avsnitt 5.4 och 5.5.3. Med allmän plats avses även ett sådant område som skall anses som allmän plats enligt föreskrift i en lokal ordningsstadga (jfr 1 § andra stycket allmänna ordningsstadgan) (1973:1176).

Enligt *tredje stycket* gäller lagen inte sådana vapen som avses i vapenlagen (1973:1176).

2 § Kniv får inte innehas vid en offentlig tillställning eller en allmän sammankomst. Detsamma gäller i fråga om annat stick- eller skärvapen och annat sådant föremål som är ägnat att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa.

Föreskrifterna i första stycket gäller inte om innehavet står i överensstämmelse med ändamålet med tillställningen eller sammankomsten eller om kniven eller föremålet skall användas vid arbete på platsen.

I första stycket sägs inledningsvis att knivar inte får bäras eller annars innehas vid allmänna sammankomster eller offentliga tillställningar. Innebörden av begreppen allmänna sammankomster och offentliga tillställningar framgår av 1 §. Förbudet gäller även andra stick- eller skärvapen samt andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa.

Under begreppet knivar faller bl.a. slidknivar, dolkar, stiletter och fickknivar. Hit hör i princip även hushållsknivar och arbetsknivar, men innehavet av dessa faller i praktiken ofta utanför förbudet p.g.a. den undantagsregel som berörs nedan.

Bajonetter och skarpslipade sablar är exempel på andra stick- eller skärvapen. Under förbudet faller också s.k. gatustridsvapen som knogjärn, karatepinnar, kaststjärnor, rivhandskar, slangbågar och spiralbatonger. Hit hör även en del verktyg och andra föremål som har särskilt modifierats för att kunna användas som vapen, t.ex. skarpslipade mejslar, kedjor som försetts med handtag samt ölburkar som fyllts med cement. Även vissa verktyg och andra bruksföremål som inte är avsedda för att användas som vapen bör kunna falla under förbudet, förutsatt att de genom sin konstruktion ändå är ägnade att skada andra. Hit kan t.ex. höra sylar, stämjärn och mejslar. Föreskrifterna i paragrafen avser alltså i första hand sådana

föremål som kan utgöra vapen enligt 4 kap. 5 § BrB och som även avses i förverkanderegeln i 36 kap. 3 § 2 BrB.

Utanför regleringen faller däremot skjutvapen, som regleras i vapenlagen (jfr 1 §).

Lagen tar i första hand sikte på knivar som bärs i handen, vid bältet, i en ficka eller på annat liknande sätt. Även knivar som innehas på annat sätt, t.ex. genom att medföras i en väska eller påse, omfattas dock av förbudet. Detsamma gäller knivar som medförts till en sammankomst eller tillställning och där gömts undan i något utrymme för att kunna hämtas vid behov. I regel bör det också anses otillåtet att förvara en kniv i en garderob som är belägen i anslutning till allmänhetens entré till den lokal eller det område, där sammankomsten eller tillställningen äger rum. Vad som har sagts om knivar gäller även andra föremål som omfattas av förbudet.

Förbudet gäller vid allmänna sammankomster och offentliga tillställningar. Det omfattar alltså såväl publik som personal och andra medverkande. Däremot gäller inte förbudet på väg till eller från en sammankomst eller tillställning. Utanför faller givetvis också den som exempelvis endast passerar en sammankomst på gatan utan att delta i den.

Paragrafens *andra stycke* innehåller en regel om undantag från förbudet i första stycket. Enligt denna regel gäller förbudet inte om innehavet står i överensstämmelse med ändamålet med sammankomsten eller tillställningen eller om kniven eller föremålet skall användas vid ett arbete på platsen.

Undantag görs alltså för två fall. Det första fallet hänför sig till ändamålet med sammankomsten eller tillställningen. Undantaget gör det t.ex. tillåtet att använda kniv vid tillagning och förtäring av mat vid evenemang där matservering

ingår som ett led, t.ex. vid danstillställningar och basarer. Det bör också vara tillåtet att ta med sig för ändamålet lämpade knivar för att anrätta och äta mat vid en allmän picknick av det slag som ibland anordnas i Hagaparken utanför Stockholm. Även sport- och idrottsevenemang har ibland ett ändamål som motiverar att man bär med sig kniv, t.ex. fisketävlingar. Motsvarande gäller vid vissa teaterföreställningar, folkdansuppträdanden och andra uppvisningar. Vid t.ex. en del hembygdsevenemang kan även publiken sägas delta i en uppvisning genom att bära folkdräkt, och det bör då vara tillåtet att bära en kniv som traditionellt ingår i dräkten. Den anförda exemplifieringen är inte avsedd att vara uttömmande.

Vid tillämpningen av undantagsregeln bör man i första hand utgå från de ändamål som typiskt sett ligger i linje med sammankomster eller tillställningar av ett visst slag. Ändamålet med exempelvis en konsert är typiskt sett att framföra musik för en publik. Det finns därför knappast motiv för vare sig musiker eller publik att bära kniv. I vissa fall är dock musikframförandet förenat med en "show", som kan motivera att vissa normalt sett förbjudna föremål får bäras av musikerna, t.ex. vid vissa slag av s.k. rockkonserter. Däremot torde det aldrig kunna godtas att publiken vid en konsert uppträder beväpnad, inte ens om den skulle uppmanas till det av arrangörerna. En motsatt ordning skulle ligga allt för långt ifrån vad som typiskt sett är ändamålet med en konsert. Likaså bör det anses främmande för ändamålet med en politisk demonstration att uppträda beväpnad, även om det politiska budskapet innebär en bekännelse till en våldsideologi.

Naturligtvis bör det inte heller godtas att vissa personer tar med sig vapen till ett offentligt evenemang för att imponera på andra eller ställa till bråk. Sådana "ändamål" bör inte kunna beaktas vid någon form av sammankomst eller tillställning.

Vid regelns tillämpning bör man givetvis beakta även typen av kniv eller föremål. En offentlig picknick av det slag som nämnts nyss kan väl motivera att deltagarna medför t.ex. matkniv eller fickkniv men däremot inte större s.k. överlevnadsknivar eller stiletter eller andra gatustridsvapen.

Det andra undantagsfallet avser användning i arbete. Därmed avses både yrkesmässigt arbete och annat. Regeln innebär att en kniv eller ett annat föremål får medföras vid en tillställning eller en sammankomst som ett led i ett arbete på platsen. Givetvis bör det även vara tillåtet exempelvis för en hantverkare att i sin yrkesutövning bära med sig en kniv som han brukar använda i arbetet, även om kniven inte kommer till användning just vid den aktuella arbetsuppgiften (se under 4 §). Däremot ger undantaget självfallet inte rätt för t.ex. en deltagare i publiken att medföra en kniv, som han avser att använda som arbetsredskap vid ett senare tillfälle eller som han nyss har använt. I det fallet kan ju kniven knappast anses buren som ett led i ett arbete på platsen.

Föreskriften i 4 § att ansvar inte skall ådömas i ringa fall innebär ytterligare en begränsning av förbudet.

Det bör noga framhållas att undantagsreglerna bör tillämpas med förnuft och generositet, så att inte knivförbudet med fog kommer att uppfattas som ett otillbörligt ingrepp i den personliga friheten. Man bör vid tillämpningen hålla i minnet att knivförbudet är avsett att i första hand träffa ett sådant bärande av kniv, som ökar risken för att våldshandlingar inträffar. Inte de fall då bärandet framstår som nödvändigt eller harmlöst för ett naturligt betraktelsesätt. När det gäller gatustridsvapen och knivar av särskilt farligt slag bör dock undantagsreglerna tillämpas mycket restriktivt.

3 § Knogjärn, spiralbatong, slangbåge eller annat sådant föremål som är särskilt ägnat att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa (gatustridsvapen) får inte innehas på allmän plats.

Paragrafen innehåller ett förbud mot att bära eller annars inneha s.k. gatustridsvapen på allmän plats. Saken har behandlats i avsnitt 5.5.3.

Innebörden av begreppet allmän plats framgår av 1 §. Vad som avses med att inneha har kommenterats i specialmotiveringen till 2 §.

Gatustridsvapen har i lagtexten definierats som knogjärn, spiralbatonger, slangbågar och andra sådana föremål som är särskilt ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa. De utgör alltså en kvalificerad grupp av de föremål vars bärande vid allmänna sammankomster och offentliga tillställningar regleras i 2 §. Förutom de i lagtexten angivna exemplen på gatustridsvapen kan nämnas karatepinnar, kaststjärnor, strypsnaror, rivhandskar, skarpslipade mejslar, blydagar, morgonstjärnor, kedjor som har försetts med handtag samt ölburkar som har fyllts med cement. Till den förbjudna kretsen hör även föremål som kan användas till annat än vapen men som ändå genom sin konstruktion är särskilt ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa. Som exempel på denna kategori kan nämnas tunga metallbälten, konstruerade för att - förutom som bälten - kunna användas som slagvapen.

Utanför förbudet faller däremot knivar och andra stick- eller skärvapen. Detsamma gäller verktyg och andra bruksföremål, som inte särskilt har konstruerats eller modifierats för att användas som vapen. Begränsningen markeras lagtekniskt genom kravet på att de förbjudna föremålen skall vara "sådana" som

knogjärn, spiralbatonger och slangbågar samt "särskilt" ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa. Anledningen till att knivar och andra bruksföremål inte omfattas av förbudet som gäller på allmän plats är svårigheterna att utforma lämpliga undantagsregler för legal användning.

Direkt av lagtexten följer att spiralbatonger inte får innehas på allmän plats. Även andra jämförbara batonger bör anses falla under paragrafen. Utanför förbudet faller givetvis de fall då en batong bärs med stöd av en författningsenlig befogenhet, t.ex. av poliser eller väktare. Ett uttryckligt undantag i lagtexten för dessa fall får anses överflödigt.

Paragrafen innehåller, i motsats till 2 §, ingen regel om undantag för legal användning. Regeln i 4 § om undantag för ringa fall är däremot tillämplig. Innehav av ett gatustridsvapen bör dock endast sällan kunna anses som ringa fall.

4 § Den som uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot 2 eller 3 § skall dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. I ringa fall döms inte till ansvar.

Paragrafen innehåller regler om straffrättsliga sanktioner vid brott mot förbudsreglerna. Saken har behandlats i avsnitt 5.5.4.

I paragrafen föreskrivs till en början att den som uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot förbudet i 2 eller 3 § skall dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Fängelsepåföljden bör naturligtvis tillämpas endast i grova fall, såsom då innehavet avser ett klart livsfarligt vapen eller gärningen ligger på gränsen till att kunna medföra ansvar för förberedelse till ett våldsbrott (jfr RH 1981:34).

Även en oaktsam överträdelse av förbudsreglerna är alltså straffbar. Det innebär att även den som t.ex. av glömska bär med sig ett vapen till en sammankomst eller tillställning kan fällas till ansvar, förutsatt att glömskan inte framstår som ursäktlig. Vid den praktiska tillämpningen av förbudsreglerna kan det naturligtvis vid fall av oaktsamhet ofta vara lämpligt att polisen låter saken stanna vid en erinran enligt bestämmelserna om rapporteftergift i 9 § andra stycket polislagen (1984:387) och i 5 kap. 5 § polisförordningen (1984:730, 5 § ändrad senast 1985:752).

I paragrafen sägs även att det i ringa fall inte skall dömas till ansvar. Regeln innebär att ringa fall av överträdelse av förbudsreglerna inte utgör brott (jfr 1 kap. 1 § brottsbalken).

Frågan om en överträdelse av förbudsreglerna utgör ringa fall bör avgöras genom en samlad bedömning av de föreliggande omständigheterna. Som ringa fall bör i regel anses att inneha helt små fickknivar av det slag som ofta bärs vid nyckelknippan ("pennknivar"). Sådana knivar är visserligen inte helt ofarliga men är ändå på det hela taget mindre väl ägnade att användas som vapen. Hänsyn bör givetvis kunna tas även till det slag av sammankomst eller tillställning vid vilken kniven innehas. Ringa fall bör ofta kunna anses föreligga då en person som bär en fickkniv eller liknande bevistar en biograf föreställning eller stannar för att lyssna på en gatumusikant eller på annat sätt spontant deltar i en sådan allmän sammankomst som enligt bestämmelserna i 3 § tredje stycket LAS får anordnas utan tillstånd. Som ringa kan även anses fall när en hantverkare i sin yrkesutövning medför en arbetskniv till en sammankomst eller tillställning, även om kniven inte kommer till användning vid just den aktuella arbetsuppgiften. Motsvarande bör gälla t.ex. om hantverkaren bevistar en sammankomst eller tillställning och i sin verktygsväska medför en kniv trots att han inte skall utföra

något arbete på platsen. Även annars kan givetvis omständigheterna vara sådana att ringa fall får anses föreligga. Däremot bör innehav av gatustridsvapen o.d. (jfr 2 och 3 §§) sällan kunna anses som ringa fall. Om innehav av ett sådant vapen vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning undantagsvis skulle anses tillåtet enligt 2 § andra stycket bör det dock kunna anses som ringa fall att medföra vapnet på allmän plats på väg till eller från evenemanget.

Om innehavaren av en kniv eller ett farligt föremål har ådragit sig ansvar för misshandel eller försök eller förberedelse till ett sådant brott torde allmänna principer för s.k. brottskonkurrens i regel leda till att personen döms endast för brottsbalksbrottet och inte därjämte för överträdelse av nu förevarande lag.

5 § En kniv eller ett föremål som har varit föremål för brott enligt denna lag skall förverkas, om det inte är uppenbart oskäligt.

Enligt paragrafen skall en kniv eller ett föremål som har varit föremål för brott enligt knivförbudslagen förverkas, om det inte är uppenbart oskäligt. Föreskriften kompletteras av de allmänna reglerna om förverkande i 36 kap. 11-17 §§ BrB.

Förverkande förutsätter alltså att det föreligger ett brott mot 2 eller 3 §. Därvid utesluts förverkande i de fall då innehavet faller under undantagsregeln i 2 § andra stycket eller utgör ringa fall enligt 4 §. Att kniven eller föremålet innehafts av någon som inte har fyllt 15 år och som därför enligt 33 kap. 1 § BrB inte kan dömas till påföljd är däremot inget hinder mot förverkande (jfr dock 36 kap. 13 §).

I de fall då även förverkanderegeln i 36 kap. 3 § BrB är tillämplig bör förverkande ske enligt den nu aktuella paragrafen och inte enligt brottsbalken. Om innehavaren av en

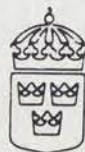
kniv eller ett farligt föremål har ådragit sig straffansvar för t.ex. misshandel eller försök eller förberedelse till sådant brott bör däremot kniven eller föremålet förverkas med stöd av 36 kap. 2 § BrB (jfr prop. 1982/83:89 s. 17 f).

Ett föremål som kan förverkas med stöd av reglerna i paragrafen får tas i beslag (jfr 27 kap. 1 § RB). Föremålet får eftersökas genom kroppsvisitation, förutsatt att det förekommer anledning att brott har förövats (jfr 28 kap. 11 § RB). Naturligtvis kan det även inträffa att beslag och förverkande enligt nämnda regler kan komma i fråga beträffande knivar och andra föremål, som påträffas vid t.ex. kroppsvisitation enligt 19 § polislagen (1984:387). Jag vill dock understryka att det inte föreligger någon allmän befogenhet för polisen att, utan att brottsmisstanke föreligger, kroppsvisitera deltagare vid sammankomster eller tillställningar för att undersöka om någon har överträtt reglerna om knivförbud.

Förverkande beslutas av domstol i samband med prövning av åtal. Det kan också behandlas inom ramen för reglerna om strafföreläggande (jfr 48 kap. RB). Om åtal inte väcks, t.ex. därför att kniven tagits från någon som inte är straffmyndig, får förverkande beslutas av åklagaren i enlighet med reglerna i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

Bilaga 1

Kommittédirektiv

Dir 1987:34

Översyn av vapenlagstiftningen m.m.

Dir 1987:34

Beslut vid regeringssammanträde 1987-06-25

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Wickbom, anför.

1 Mitt förslag

En särskild utredare tillkallas för att se över vapenlagstiftningen. Syftet med översynen är att åstadkomma de förbättringar som behövs för att lagstiftningen skall svara mot nutida krav på skydd mot att skjutvapen och ammunition kommer i orätta händer eller används i brottsliga sammanhang. En annan målsättning skall vara att åstadkomma en förenkling av det nuvarande ganska komplicerade och resurskrävande förfarandet i vapenären. Därutöver skall utredaren ta upp vissa närmare angivna frågor rörande vapenlagstiftningen.

Utredaren skall också föreslå lagstiftningsåtgärder med syfte att begränsa rätten att bära kniv samt överväga om det finns skäl att totalförbjuda – eller åtminstone begränsa tillgången på – vissa andra särskilt farliga föremål. Dessa frågor skall behandlas med förtur.

Utredningen ingår som ett led i kampen mot våldsbrottsligheten.

2 Bakgrund

I regeringens skrivelse 1986/87:21 om åtgärder mot vålds- och egendomsbrott presenterades ett samlat program för kampen mot våldsbrottsligheten. Åtgärder för att stävja det av allt att döma omfattande omloppet av skjutvapen som inte är föremål för legitimt innehav samt för att begränsa tillgången på andra farliga föremål ingår som viktiga inslag i denna kamp.

Som jag angav i den nämnda regeringsskrivelsen anser jag bl.a. av detta skäl att tiden nu är mogen att göra en samlad översyn av vapenlagens regelsystem i syfte att åstadkomma de förbättringar som kan vara motiverade. I en sådan översyn bör man också ta upp frågan om att begränsa rätten att bära kniv på allmänna platser eller i liknande sammanhang samt undersöka vad som i övrigt kan göras för att minska förekomsten av föremål som kan användas vid brott mot liv eller hälsa.

3 Vapenlagstiftningen

3.1 Allmänt

I vårt land råder det sedan lång tid tillbaka en allmän enighet om att samhället förhållandevis ingående måste kontrollera innehav och bruk av skjutvapen och ammunition. Huvudsyftet med en sådan kontroll är att motverka missbruk av skjutvapen liksom olyckshändelser i samband med hanteringen av sådana vapen. Genom en kontroll från det allmännas sida kan

man bl.a. försöka hindra att vapen innehas av personer som av olika skäl inte bör anförtröas sådana, att onödigt många vapen finns i omlopp och att vapen förvaras eller hanteras på ett sätt som inte är betryggande från säkerhets-synpunkt.

Att åstadkomma en lämplig avvägning mellan dessa intressen å ena sidan och dem som ligger till grund för legitimt innehav och användande av vapen å den andra är en svår och viktig uppgift. Den avvägning som för närvarande gäller på området har kommit till uttryck i vapenlagen (1973:1176), som trädde i kraft den 1 juli 1974. Lagen kompletteras av vapenkungörelsen (1974:123) samt av föreskrifter och allmänna råd som har meddelats av rikspolisstyrelsen.

Såväl vapenlagen som vapenkungörelsen har ändrats åtskilliga gånger efter ikraftträdandet. Ändringarna har till stor del föränlett av den utveckling som fortlöpande pågår på vapenområdet och som också medför att vapenlagstiftningen ständigt kan sägas stå under debatt.

Den nu aktuella översynen av vapenlagstiftningen är avsedd att vara av övergripande natur och skall i första hand syfta till att stävja omloppet av vapen som inte är föremål för legitimt innehav. Men även i övrigt bör förslagen vara inriktade på att söka begränsa tillgången på skjutvapen i den utsträckning det kan ske utan att berättigade motstående intressen träds för när.

Erfarenheterna visar att vapen som används vid brott oftast inte har innehafts med tillstånd av gärningsmannen utan är stulna eller överkomna på något annat olagligt sätt. Detta för tanken till frågan om bestämmelserna om förvaring av vapen har blivit utformade med tillräcklig tydlighet och precision. Fran polishåll görs vidare ofta gällande att polisens befogenheter att kontrollera förvaringsbestämmelsernas efterlevnad är oklara.

Ett annat problem hänger samman med att det bland allmänheten sannolikt finns ett ganska stort antal vapen för vilka tillstånd saknas. Förklaringarna kan vara flera. Vapnen kan ha tillhört en avliden person eller ha blivit bortglömda av en eller annan anledning. Innehavaren av ett sådant vapen kan förutsättas tveka inför tanken att överlämna vapnet till polisen, eftersom detta i praktiken kan leda till att han blir lagförd för olaga vapeninnehav. Kanske skulle en "amnestiperiod" under vilken vapen straffritt får lämnas in till polisen erbjuda en lösning. En sådan ordning har med framgång tillämpats i Danmark (jfr prot. 1985/86:126 s. 61).

Vid översynen bör också registreringen uppmärksammas, eftersom denna är väsentlig för att en tillfredsställande kontroll skall kunna utövas från det allmännas sida. Stora svårigheter föreligger också i dag när man vid en polismyndighet – t.ex. med anledning av ett grovt valdsbrott – skall efterlysa de tillstånd som kan ha meddelats för en viss typ av vapen. Å andra sidan har den tidigare i olika sammanhang diskuterade tanken på ett centralt datorbaserat vapenregister mötts av invändningar inte bara med hänvisning till de kostnader som skulle uppstå utan också från bl.a. sårbarhetssynpunkter. Utredaren bör emellertid mot bakgrund av den datatekniska utvecklingen under senare år och de förbättrade möjligheterna till skydd för de registrerade uppgifterna som nu finns ånyo pröva frågan om en central registrering eller i vart fall central åtkomst till lokala vapenregister.

Det förhållandet att vapenlagen inte gäller i fråga om gevärsammunition har stundom kritiserats från såväl polis- som vapenhandlarhåll. Man har därvid efterlyst en ordning som innebär att gevärsammunition bara får innehas av den som har innehavstillstånd för det vapen som ammunitionen är avsedd för och att vapenhandlare får befogenhet att kontrollera detta vid försäljning av ammunition. En sådan åtgärd kan vara ägnad att försvåra anskaffning av ammunition till illegala vapen.

Enligt vapenlagen får en enskild person meddelas tillstånd att inneha skjutvapen endast om han har behov av vapnet eller om vapnet huvudsakligen har prydnadsvärde eller har ett särskilt affektionsvärde för den sökande. I dessa delar har vissa tolkningssvårigheter gjort sig gällande. Det kan därför ifrågasättas dels om det inte av författningstexten klarare än nu bör framgå vilka typer av behov och intressen som skall berättiga till innehavstillstånd, dels om inte den restriktivitet som bör gälla på området bör komma till tydligare uttryck.

Det har också gjorts gällande att reglerna om återkallelse av vapentillstånd har gett upphov till en delvis splittrad praxis och att de på ett effektivare sätt än vad som för närvarande är fallet bör samordnas med reglerna om omhändertagande vid risk för missbruk. Från polisens sida har man även efterlyst en möjlighet att besluta om interimistisk återkallelse av tillstånd när sannolika skäl talar för att det senare kommer att återkallas definitivt, t.ex. i sådana situationer där innehavaren åtalas för allvarlig brottslighet och där avsevärd tid kan förflyta fram till dess att åtalet blir slutligt prövat.

Bland andra mera generella vapenfrågor som kan behöva övervägas vill jag nämna frågan om det finns behov av ett typbesiktningsförfarande som innebär att endast vapen som är godtagbara ur säkerhetssynpunkt får saluföras i landet. En framställning om detta gjordes för en del år sedan hos justitiedepartementet och det bör i vart fall undersökas om frågan fortfarande har aktualitet.

En annan mycket viktig och övergripande uppgift för utredaren bör vara att se efter om den nu ganska omständliga och dyrbara hanteringen av vapenärenden kan förenklas. Även om det genom olika åtgärder under senare år har skett förenklingar, kräver denna hantering för närvarande ett arbete som motsvarar ett stort antal årsarbetskrafter hos polisen och den torde både inom polisen och bland den vapenintresserade allmänheten uppfattas som ganska byråkratisk. Det betydande arbete som prövningen medför för polisens del innebär också att tillståndsavgifterna för närvarande är tämligen höga.

3.2 Vissa särskilda frågor

Utredaren bör därutöver pröva vissa särskilda frågor som har aktualiserats i skilda sammanhang.

En ofta aktualiserad fråga gäller salunda lagens tillämpningsområde. Detta skall delvis ses mot bakgrund av att nya typer av vapen och vapenliknande föremål från tid till annan introduceras och blir föremål för marknadsföring och försäljning. Ett exempel erbjuder s.k. el-pistoler vilka sedan den 1 januari 1987 är underkastade vapenlagens regelsystem (SFS 1986:909, prop. 1985/86:176, JuU 1986/87:1, rskr. 17).

Regeringen har nyligen (prop. 1986/87:154) lagt fram förslag om att de nuvarande undantagen i vapenlagen för s.k. start- och signalvapen upphävs och att även dessa vapentyper förs in under vapenlagens regelsystem. Som jag då framhöll, visar erfarenheten att det snabbt kan komma upp behov av att göra nya typer av bl.a. vapenliknande föremål tillståndspliktiga eller att i vart fall reglera handeln och införseln till riket (jfr. prot. 1985/86:148 s. 56 och 1985/86:155 s. 134). I förslaget finns därför även en regel som innebär att regeringen får bemyndigande att föreskriva att vapenlagen skall tillämpas beträffande föremål som är särskilt ägnade att användas vid brott mot liv, hälsa eller personlig säkerhet. Som exempel på föremål som skulle kunna omfattas av ett sådant förordnande nämns i propositionen handbojor och s.k. chocklampor.

Det finns i detta perspektiv anledning att diskutera den generellt omfattande och tämligen vaga föreskrift i 1 § vapenlagen som innebär att

lagen är tillämplig på apparat eller anordning som beträffande verkan och ändamål är jämförbar med skjutvapen. Med stöd av den bestämmelsen anses lagen gälla i fråga om exempelvis sprayburkar med tårgas, något som kan vara svårt för allmänheten att utläsa ur lagtexten. En uppgift för utredningsmannen bör vara att undersöka om den angivna bestämmelsen kan förtydligas.

Tänkbart är också att bestämmelsen i stället helt kan avvaras. Om riksdagen godtar förslaget i prop. 1986/87:154, kan regeringen med stöd av riksdagens bemyndigande i den förordning som då blir aktuell närmare ange även de föremål som anses omfattade av den angivna bestämmelsen i 1 § vapenlagen. Även en lösning efter dessa linjer bör undersökas av utredaren.

En annan speciell fråga gäller tillstånd att inneha armborst. Från enskilda personer och organisationer som bedriver armborstsskytte har framställningar gjorts om att tillståndskravet för armborst skall avskaffas, något som jag för min del anser uteslutet. Utredaren bör emellertid se efter om det finns anledning att överväga ändringar i regelsystemet så att man inte försvårar för det seriösa armborstsskyttet inom idrottsrörelsen att utvecklas.

Jag berörde tidigare förvaringsbestämmelsernas utformning. Till dem anknyter också frågan om det bör vara tillåtet att lämna bort vapen för långtidsförvaring under längre tid än vad som nu gäller enligt 26 § tredje stycket vapenlagen. Av den angivna bestämmelsen framgår att sådan förvaring - som kan komma till stånd efter en skriftlig anmälan till polisen - får avse högst ett år. Det har gjorts gällande att tidsbegränsningen bör avskaffas eller att tiden i vart fall bör göras betydligt längre. Därvid har det gjorts gällande att bestämmelsen skapar problem vid längre tids utlandsarbete.

Slutligen förordar jag att utredaren också undersöker om och i så fall hur de föreslagna bestämmelserna om start- och signalvapen lämpligen kan göras tillämpliga på sådana vapen som är föremål för innehav när lagstiftningen träder i kraft. I övergångsreglerna till dessa bestämmelser har föreslagits att de t.ex. inte skall gälla i fråga om vapen som innehas vid ikraftträdandet. Med hänsyn till att det rör sig om ett mycket stort antal vapen och att man måste räkna med att många av dem som nu har sådana vapen inte kommer att söka innehavstillstånd kan man anta att det blir svårt att kontrollera efterlevnaden av en ordning som innebär att tillstånd skall sökas även för dem. Därmed finns också en betydande risk för massförsäelser.

Mot den bakgrunden är det tänkbart att dessa vapen även i fortsättningen bör vara undantagna från åtminstone tillståndskravet. Möjligt är emellertid att det går att finna enkla och godtagbara former för någon typ av tillståndsförfarande för dem. En tänkbar lösning kan vara ett enkelt anmälningsförfarande - att de nuvarande innehavarna till polismyndigheten anmäler sitt innehav och att uppgiften därvid registreras hos polisen. Ett annat alternativ kan vara att lägga fast särskilda restriktioner för rätten att bära på sig och att använda sådana vapen.

4 Begränsning av rätten att bära kniv

En omständighet som är ägnad att inge oro och som måste beaktas vid översynen är att knivar och andra tillhyggen i en betydande utsträckning kommer till användning vid våldsbrott av olika slag. Jag vill nämna att en vid brottsförebyggande rådet verkställd undersökning har visat att över hälften (56 %) av de grova våldsbrott som under år 1982 kom till polisens kännedom i Stockholm begicks med hjälp av stick- eller skärvapen (motsvarande siffra var för hugg- och slagvapen 16 % och för skjutvapen 4 %). Enligt polisens uppfattning, förefaller knivar och andra farliga tillhyggen att allt oftare

”finnas med i bilden” vid vald och oroligheter av olika slag.

En del åtgärder har vidtagits under senare år för att minska dessa problem.

Sälunda infördes år 1983 vidgade möjligheter att ta knivar och andra farliga föremål i beslag samt att förklara dem förverkade.

Den nya ordningen, som kommit till uttryck i 36 kap. 3 § brottsbalken, innebär att förverkande kan ske av föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som påträffas under omständigheter som ger anledning att befara att de skall komma till sådan användning. Avsikten har varit att göra det möjligt att ta hand om knivar och andra farliga tillhyggen – t.ex. kättingar, batonger, järnrör och liknande föremål – som finns hos bl.a. personer som genom sitt uppträdande ger anledning att anta att de kan komma att använda föremålet för att skada andra.

Av vad som har inhämtats om tillämpningen har de nya bestämmelserna fått stor praktisk betydelse, i synnerhet när det gäller att beröva omhändertagna personer farliga föremål som kan användas till skada för dem själva eller annan. I den praktiska tillämpningen har man emellertid funnit att polisens befogenheter på området inte är tillräckliga. I stället har man fått tillämpa olika konstruerade lösningar som ofta har brustit i effektivitet.

För att råda bot på detta har tagits in en ny bestämmelse i polislagen enligt vilken polisen får ökade befogenheter att göra visitationer för eftersökande av farliga föremål i situationer da omständigheterna ger anledning att befara att sådana föremål kan komma till brottslig användning. Lagändringarna träder i kraft den 1 juli 1987. I förening med reglerna om förverkande ger den nya bestämmelsen vissa möjligheter att komma till rätta med motiverade knivnehav inte minst vid sådana offentliga tillställningar där man har anledning att befara bråk och oroligheter.

Starka skäl talar emellertid för att man bör gå ett steg längre och införa ett generellt förbud mot att bära kniv eller liknande vapen på allmän plats när det inte finns godtagbara skäl att göra det. Ett sådant förbud gäller sedan år 1977 i Finland och omfattar även bl. a. bajonetter, knogjärn och en del andra s. k. gatustridsvapen. Även i vissa andra länder finns liknande regler.

I 1983 års lagstiftningsärendet uttalade min företrädare som sin uppfattning att de skäl som har åberopats till stöd för kravet på ett sådant förbud även för svensk del är beaktansvärda. Kunde man på denna väg förebygga åtminstone en del av de våldsbrott som det här är fråga om, skulle enligt hans mening de olägenheter som ett sådant förbud skulle föra med sig för medborgare i allmänhet i och för sig vara värda sitt pris (prop. 1982/83:89 s. 12).

Vissa uppgifter om effekterna av den finska lagstiftningen har numera inhämtats genom justitiedepartementets försorg. Det vill sälunda synas som om beslag av knivar och andra farliga föremål huvudsakligen sker i sådana fall da personer grips för misstanke om brott eller omhändertas på grund av berusning eller av annat skäl och således i situationer da motsvarande åtgärder kan vidtas även enligt den svenska lagstiftningen. Ett sådant antagande gjordes också av min företrädare i den nyss nämnda propositionen (s. 11).

Däremot förefaller det som om erfarenheterna av den finska lagstiftningen strider mot ett annat antagande som gjordes i den berörda propositionen, nämligen att en eventuell attitydpåverkan till följd av en förbudslagstiftning skulle bli förhållandevis ringa för den grupp som man framför allt vill nå, samtidigt som en betydande osäkerhet skulle uppstå hos stora grupper som av yrkesmässiga skäl eller med hänsyn till legitima fritidsintressen har behov av att bära knivar och liknande föremål på sig i särskilda situationer.

Från polishåll i Finland har nämligen uttalats att lagen inte har föranlett några beaktansvärda tillämpningssvårigheter och att man bland befolkning-

en – till skillnad från vad som förut var en utbredd vana – numera på allmän plats bär kniv e. d. på sig i tämligen liten utsträckning. Detta gäller enligt uppgift inte bara i fråga om den stora allmänheten utan också beträffande personer som omhandertas av polisen. Så t. ex. omhändertogs under år 1984 ca 60 000 personer i Helsingfors för berusning. Det sammanlagda antalet beslag av eggvapen i Helsingfors (således inte endast i samband med dessa omhändertaganden) understeg 500.

Om man vill begränsa möjligheten att bära kniv för att på så sätt förebygga valdsbrottslighet erbjuder sig emellertid även andra lösningar än den som har valts i Finland. I Danmark har justitieministeriet med stöd av vapenlagen meddelat förbud mot att införa, förvärva, bära eller använda knivar med en klinga överstigande 12 cm. Vissa undantag gäller exempelvis för verktyg och hushållsredskap samt för användning vid jakt och fiske. Å andra sidan gäller förbudet även för vissa andra farliga föremål, t. ex. knogjärn. I ett nyligen avlämnat betänkande har föreslagits vissa utvidgningar av förbudet (se betänkning nr. 1082. Afsluttende beretning om ændringer i våbenlovgivningen).

Ytterligare en tänkbar lösning har förespråkats av atskilliga polismyndigheter vid en enkätundersökning som anordnats av rikspolisstyrelsen med anledning av ett regeringsuppdrag i juni 1986 att utreda polisens verksamhet för att förebygga brott och övervaka den allmänna ordningen vid större helger och allmänna festdagar. Lösningen går ut på att ett principiellt förbud skall införas mot att bära kniv vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster. Till förmån för en sådan lösning kan anföras att man därigenom undgår vissa gränsdragningssvårigheter som är förenade med andra alternativ.

Själv anser jag det mycket angeläget att man tar till vara de möjligheter till attitydpåverkan som kan uppnås genom en begränsning av rätten att bära kniv. Särskilt när det gäller offentliga tillställningar och allmänna sammankomster torde det också vara uppenbart att ett principiellt knivförbud kan få också mer direkt brottsförebyggande effekter.

Min uppfattning är alltså att rätten att bära kniv bör begränsas. Därvid kan en ordning som motsvarar det finska eller det danska systemet övervägas, men också den lösning som föreslagits från polishall vid rikspolisstyrelsens enkätundersökning förtjänar att provas. Även andra alternativ kan vara tänkbara.

Utredaren bör prova de principiella och praktiska aspekterna på de nu berörda frågorna och att lägga fram de författningsförslag som dessa överväganden kan leda till. De kontrollsvårigheter och de olägenheter för allmänheten som olika alternativ kan ge upphov till får därvid vägas mot det övergripande intresset av att man från samhällets sida vidtar alla rimliga åtgärder för att förebygga valdsbrott.

5 Vissa andra farliga föremål

Av vad jag tidigare anfört framgår att en övervägande del av de grova valdsbrotten begås med hjälp av skär- eller stickvapen. Det finns emellertid andra typer av vapenliknande föremål som inte så sällan används i samband med valdsbrott. Jag tänker då bl. a. på de s. k. gatustridsvapnen, exempelvis kaststjärnor, blåsrör, slangbågar, knogjärn, rivklor och karatepinar. Försäljningen av föremål av detta slag sker ofta genom postorder och köparna utgörs till största delen av barn och ungdomar. Möjligheterna att ingripa mot försäljningen av dessa föremål med stöd av marknadsföringslagen (1975:1418) är mycket begränsade.

Föremål av det slag som jag nyss räknade upp har ett mycket litet – om ens

nagot – legitimt användningsområde. Samtidigt står det helt klart att de är direkt avsedda att användas vid våld mot person.

Det synes mot denna bakgrund oacceptabelt att de fritt kan införas till landet och utan vidare förvärvas av var och en som önskar äga ett sådant vapen. I så fall torde innehavet i vissa fall torde bedömas som straffbar förberedelse till brott. Som framgått omfattar den finska och den danska förbudslagstiftningen även vissa sådana föremål. Jag anser att det nu är hög tid att även för vår del överväga vad som kan göras för att begränsa tillgången på föremål av detta slag.

Utredaren bör kartlägga marknaden när det gäller gatustridsvapen och liknande särskilt farliga föremål samt föreslå de åtgärder som behövs för att begränsa tillgången på föremål av detta slag.

Begränsas rätten att bära kniv kan en lösning vara att en ny förbudsreglering görs tillämplig även på sådana föremål. Men för en del föremål torde det ligga nära till hands att överväga ett totalförbud, som i så fall bör avse såväl införsel till riket som tillverkning, saluhållande och innehav inom landet. Olika lagtekniska lösningar står därvid till buds.

6 Utredningsarbetet

Utredningen bör bedrivas skyndsamt, varvid de under 4 och 5 nämnda frågorna bör behandlas med förtur av utredaren. Jag ser också gärna att utredaren med förtur tar upp den fråga beträffande äldre start- och signalvapen som jag har nämnt under 3.2. Även utredningsarbetet i övrigt kan, om det skulle befinnas lämpligt, bedrivas i etapper.

Utredaren bör hålla sig underrättad om gällande regler och pågående överväganden i övriga nordiska länder. Detta gäller särskilt Finland och Danmark. I Danmark är flera av de förut berörda frågorna aktuella för närvarande.

Utredaren bör också samråda med rikspolisstyrelsen där det under årens lopp har samlats en betydande erfarenhet av vapenlagens tillämpning och de problem som har visat sig vara förenade med regleringen. Även i övrigt bör utredaren inhämta synpunkter från polisväsendet. Det står givetvis utredaren fritt att ta upp även andra frågor som rör vapenregleringen i vidsträckt mening än sådana som jag har nämnt i det föregående.

För utredarens arbete gäller de allmänna tilläggsdirektiv som utfärdats den 16 februari 1984 till samtliga kommittéer och särskilda utredare (Dir. 1984:5).

Utredningsarbetet i dess helhet bör vara slutfört senast den 1 juli 1989.

7 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu anför hemställer jag att regeringen bemyndigar mig

att tillkalla en särskild utredare – omfattad av kommittéförordningen (1976:119) – med uppdrag att göra en översyn av vapenlagstiftningen m. m.

att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar

att kostnaderna skall belasta andra huvudtitelns anslag för utredningar m. m.

8 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Justitiedepartementet)

VÅLD OCH VAPEN

En kriminologisk utredning av fil.dr.

Per-Olof Wikström

I denna uppsats behandlas utifrån kriminologiska utgångspunkter, med särskild inriktning på vapen användning på allmän plats, vid offentliga tillställningar och vid allmänna sammankomster, frågan om våld och vapen. Med våldsbrott kommer här att menas mord, dråp, misshandel, våld mot tjänsteman, rån och våldtäkt. Brott som ofredande och olaga hot kommer inte att tas upp här.

Som en bakgrund till analysen av vapen och våld, beskrivs i det första avsnittet den svenska våldsbrottslighetens nivå, struktur och utveckling. Mörktalsproblemet berörs också i detta avsnitt. Därefter redovisas resultat från tidigare svensk forskning och specialbearbetningar av hittills publicerat material om vapen och våldsbrott.

1 VÅLDSBROTTLIGHETENS NIVÅ, STRUKTUR OCH UTVECKLING

1.1 Brottsnivån

I Sverige polisanmälades drygt 40.000 våldsbrott 1986. Större delen av dessa brott är misshandel som inte bedömts som grov. Fullbordade mord och dråp (inkl. dödsmisshandel) utgör mindre än en halv procent av dessa brott (Tabell 1).

Det verkliga antalet fall av våldsbrott är med säkerhet långt större än vad data från polisanmälda brott redovisar. Enligt SCB:s offerundersökningar 1978 respektive 1984 (SCB, 1981: Häll, 1986) var antalet våldshändelser som lett till synligt märke eller kroppsskada i storleksordningen 150.000-170.000 fall. Lågt räknat kan man utifrån SCB:s och andras offerundersökningar räkna med att den verkliga våldsbrottsligheten är åtminstone tre gånger så stor som den registrerade. Mörktalet varierar dock med säkerhet starkt mellan olika slags våldshändelser. Ett förhållande det blir anledning återkomma till längre fram.

TABELL 1 Polisanmälda våldsbrott i Sverige 1986.

Brott	Antal*	Procent	Per 100.000 15-år
Fullbordade mord/dråp	147	0	2
Mord/dråpförsök	386	1	6
Grov misshandel	2 100	5	30
Misshandel	30 700	74	446
Våld mot tjänsteman**	3 200	8	46
Rån	3 800	9	55
Våldtäkt	1 000	3	14
Våldsbrott totalt	41 300	100	600
Misshandelsbrott;			
Inomhus	18 100	55	263
Utomhus	14 600	45	212
Totalt	32 700	100	475
Rånbrott;			
Post- och bankrån**	172	4	2
Butiksrån**	352	9	5
Personrån	3 300	87	48
Totalt	3 800	100	55
Våldtäkt;			
Inomhus	700	67	10
Utomhus	350	33	5
Totalt	1 050	100	15

* Avrundade siffror med undantag av uppgifterna beträffande mord och dråp och bank/post/butiksrån.

** Notera att uppgifter per 100 000 inv. 15-år egentligen inte är ett meningsfullt relationstal för denna brottstyp. Riskgrupperna för dessa brott är företagen (bank, post, butik) respektive tjänstemän.

Inom- och utomhusvåldet

Våldet inom- och utomhus skiljer sig till karaktären ganska kraftigt. Inomhusvåldet utspelas till större delen mellan bekanta, och inte sällan inom familjen medan utomhusvåldet till övervägande del sker mellan obekanta.

Grovt räknat sker ungefär hälften (20.000) av alla polisanmälda våldsbrott utomhus. Andelen varierar dock markant mellan olika brottstyper. För personrån och våld mot tjänsteman dominerar utomhusvåldet (Wikström, 1987e). Knappt hälften av misshandelsbrotten utspelas utomhus. För våldtäkternas del är andelen utomhusfall en tredjedel av alla brott (Tabell 1).

Om man nöjer sig med den grova och lågt räknade skattningen att runt en tredjedel av våldsfällen registreras i statistiken över polisanmälda brott skulle det innebära att den verkliga omfattningen av våldet utomhus är i storleksordningen 60.000 fall. Eftersom det finns en selektion efter brottens grovhet kan man räkna med att andelen grövre våldsfall är större bland de polisanmälda än bland övriga våldsbrott. Den dolda våldsbrottsligheten består sannolikt till övervägande delen av lindrigare våldsfall (Persson, 1980; Wikström, 1987b).

1.2 Brottsstrukturen (våldets epidemiologi och sociala sammanhang)

Våldsbrottsligheten är långt ifrån något slumpartat fenomen. Våldsbrotten uppvisar stabila mönster av koncentrationer till vissa platser, tider och omständigheter. Våldsbrottsligheten är inte heller något spritt fenomen i befolkningen utan koncentrerat till en mindre grupp. Även offren för våld uppvisar koncentrationer i befolkningen om än inte lika starka som för gärningsmännen.

Regionala variationer

Våldsbrottslighetens länsvisa variationer har ett tydligt och stabilt mönster. De högsta nivåerna av polisanmälda våldsbrott återfinns i

storstadsregionerna. Rånbroten är den brottstyp som har den starkaste storstadskoncentrationen. Utanför storstadsregionerna har den starkt urbaniserade Mälardalen en högre våldsnivå. När det gäller misshandelsbrottsligheten (men inte rån och våldtäkt) har också Norrbotten en högre nivå (se Brottsutvecklingen, 1987). Med undantag för Norrbottens högre nivå av misshandelsbrott kan man alltså säga att det finns ett tämligen starkt samband mellan olika landsändars urbaniseringsgrad och deras våldsbrottslighet.

En specialundersökning av misshandelsbrottslighetens regionala variationer på A-regionnivå (Sverige indelat i 70 funktionella områden) 1978 bekräftar också sambandet mellan urbaniseringsgrad och våldsbrottsnivå (Wikström, 1985:171-182). Dessutom framgår av den undersökningen att våldsbrottsnivåns regionala variationer har ett relativt starkt samband med förekomsten av olika slags sociala problem (socialhjälp, fylleri och total brottslighet), men inte med nivån på alkoholkonsumtionen eller arbetsmarknadsproblemen.

Våldet i stads- och landsbygd

Misshandelsbrottsnivån är klart högre i städerna än på landsbygden (Wikström, 1985:183). Även om vi saknar direkta undersökningar talar allt för att det samma även gäller för rån och våldtäkt. Resultaten från SCB:s offerundersökning 1978 (SCB, 1981) bekräftar också den markerade skillnaden i våldsbrottsnivån mellan stads- och landsbygd. Medan t.ex. den andel av befolkningen som uppgivit att de varit utsatta för våld som lett till synligt märke eller kroppsskada var 2,9 % i Stockholmsregionen var motsvarande siffra för norra glesbygden 1,1 procent. Våldet i städerna är i högre grad än våldet på landsbygden våld på allmän plats (Wikström, 1985:186).

Våldet i städerna

Våldet är som regel starkt koncentrerat till vissa delar av stadsmiljön. Ibland tycks det därför snarare motiverat att tala om en hög våldsbrottsnivå i vissa delar av staden än om stadens höga våldsbrottsnivå. Det finns alltid delar av städerna som har jämförelsevis låga

våldsbrottsnivåer och det gäller även för storstäder som Stockholm. Stadsdelar som har höga nivåer av en slags våldsbrottslighet tenderar också att ha nöga nivåer av andra slag av våldsbrott (Wikström, 1981).

Våldet på allmän plats är starkt koncentrerat till stadskärnorna och i synnerhet till de delar av dessa som har många nöjeslokaler. Som regel ger en utpickning av en stads olika restauranger en god prediktion av var koncentrationer av gatuvåldet skall uppträda. En närmare granskning visar dock att det finns betydande skillnader mellan olika slags nöjeslokaler. Våldet tenderar också att uppträda längs större leder av allmänna kommunikationer. Utanför stadskärnorna finns vissa koncentrationer till bostadsområden som man ibland brukar karakterisera som sociala problemområden. Som regel rör det sig om flerfamiljshusområden med ett stort inslag av allmännyttiga bostäder och med en hög nivå av olika registrerade sociala problem bland invånarna. Vårdskoncentrationen till "problemområdena" är dock långt ifrån lika stark som den till stadskärnorna (Wikström, 1985:140-146, 201-212, 235-264).

Våldet efter plats för brottshändelsen

I avsnitt 1.1 om brottsnivån konstaterades att grovt räknat hälften av alla våldsbrott sker utomhus. En närmare granskning av fördelningen av våldet på olika platser i Stockholm 1982 (Tabell 2) visar att drygt en fjärdedel av det polisanmälda våldet utspelas på gator och torg eller (till en liten del) i parker. En förhållandevis stor del, eller drygt en sjättedel, av alla våldsbrott sker på allmänna kommunikationsmedel eller dess stationer (T-bana, buss, tåg eller taxi). Variationerna i platsfördelning är dock stora mellan olika slags våldsbrott.

Mer än vart tionde våldsbrott i Stockholm händer på en nöjeslokal eller i dess entré. Våldet på Stockholms sportarenor är kvantitativt sett jämförelsevis litet. Ungefär vart hundra polisanmält våldsbrott utspelas på någon sportarena/idrottsplats.

Eftersom man på goda grunder kan anta att mörktalet varierar med plats för brottshändelsen kan man räkna med att den verkliga våldsbrottsligheten har en något annan platsfördelning. Mörktalet för misshandel

och våldtäkt i lägenheter kan t.ex. antas vara betydligt högre än för misshandel och våldtäkt som utspelats på de flesta andra platser. När det gäller det grova våldet ligger fördelningen sannolikt närmare den verkliga fördelningen än vad gäller beträffande misshandel. Det finns skäl att anta att fördelningen av i synnerhet våld mot tjänsteman, men också personrån, ger en rätt bra bild av den verkliga fördelningen på olika platser. Vid våld mot tjänsteman har t.ex. sällan de inblandande en sådan bekantskap att den kan verka anmälningsavhållande. Detsamma gäller, om än inte i lika hög grad, personrån.

TABELL 2 Våldsbrottslighetens fördelning på olika platser.
Stockholm 1982. PROCENT

Plats	Grovt våld*	Miss-handel	Våld mot tjänstem	Person-rån	Våld-täkt	TOTALT**
Lägenhet/närmiljö***	50	38	4	21	52	31
Gata/torg/park	26	22	20	57	29	27
Allm kommunik	6	14	35	13	1	16
Därav;****						
T-bana	4	8	25	11	1	11
Buss	2	1	3	1	0	0
Tåg	0	3	7	1	0	5
Taxi	0	2	0	0	0	0
Nöjeslokal inkl entré	6	17	11	1	2	13
Arb.platslokal *****	0	0	0	0	1	0
Affärs o service-lokal	0	2	7	1	1	3
Offentliga inst	7	4	10	1	2	4
Därav;						
Skola	1	1	0	0	1	1
Sjukhus	5	1	1	0	0	1
Polishus	0	1	8	0	0	2
Övriga platser	4	3	13	5	12	5
Därav;						
Hotell	0	1	0	1	3	1
Fordon	0	1	9	1	6	3
Sportarena	0	1	2	0	0	1
TOTALT	99	100	100	99	100	100
Antal*****	237	4 069	990	971	141	6 408

KÄLLA: Opubl. data från 1982 års Sthlms.unders. (se Wikström, 1987b)

* Mord, dråp (inkl. försök) samt grov misshandel.

** Beräknat med hänsyn tagen till skilda urvalsfraktioner för de olika brottstyperna

*** Närmiljö = trappuppgång, tomt och källare.

**** Inklusive stationer. Till tåg räknas även pendeltåg.

***** Kontors- och fabrikslokaler.

***** Viktat till helårstal utifrån urvalsfraktionen. Antalet brott som beräkningarna bygger på; Grovt våld (139), misshandel (783), våld mot tjänsteman (289), personrån (272) och våldtäkt (288). Skälet till den högre siffran för våldtäkt i urvalet är att samtliga fall under två år (1982-83) ingick i materialet.

Våldet i veckan och på dygnet

En specialbearbetning av brottsstatistiken över polisanmälda våldsbrott i hela landet 1985 visar klart våldsbrottens koncentration till veckoslut och kvälls/nattetid. Koncentrationen till veckoslut är dock betydligt mindre för rånbrotten. Dessa avviker också från övriga våldsbrott med en mindre stark koncentration till kvälls/nattetid (Tabell 3).

TABELL 3 Polisanmälda våldsbrott 1985 efter vecko- och dygnskoncentrationer. PROCENT

Brott	Andel veckoslut*	Andel kvälls/nattetid**
Misshandelsbrott		
totalt	60	63
Misshandelsbrott		
utomhus	66	69
Våld mot tjänsteman	57	61
Rån	47	48
Våldtäkt totalt	58	60
Våldtäkt utomhus	65	69

* Fredag-söndag. Veckoslutet utgör 43 % av den totala veckotiden.

** 20.00-03.59. Kvälls/nattetid utgör 33 % av dygnets timmar.

Det finns ett uppenbart samband mellan vardagliga aktiviteters fördelning på olika tidpunkter och våldsbrottsnivåns variationer i veckan och på dygnet. I stor utsträckning kan våldsbrottens allmänna tidsmönster förklaras med att dessa brott i stor utsträckning utspelas under fritiden och i synnerhet i samband med deltagande i nöjeslivsaktiviteter. Nöjeslivsaktiviteter är koncentrerade till veckoslut och kvällstid. Rånbrottens avvikelser från det allmänna mönstret för vålds-

brotten kan säkerligen förklaras med att rånen delvis har karaktär av "försörjningsbrott". En rätt stor del av personrånarna är missbrukare och deras behov av pengar är inte koncentrerat till veckosluten (Wikström, 1987e).

De misshandelsbrott som sker på dagtid är långt oftare än misshandel vid andra tidpunkter interna konfrontationer inom olika missbruksgrupper eller dessa gruppers konfrontationer med allmänheten (i parker, köpcentra etc.) eller med myndighetspersoner av olika slag.

Våldets fördelning i befolkningen (belastningsfördelningen)

Våldsbrottsligheten är inte något spritt fenomen i befolkningen. En liten grupp står för en förhållandevis stor del av våldet. I en undersökning av 53-födda Stockholmare upp till 25-26 års åldern framkom att endast 4 % av dessa hade registrerats för något våldsbrott. Utav de som var kända för något våldsbrott svarade 19 % för hälften av de registrerade våldsbrotten. Det innebär att mindre än 1 % av ålderskullen svarade för hälften av ålderskullens kända våldsbrottslighet under den undersökta perioden (Wikström, 1985:118-120). Denna undersöknings resultat gäller främst utomhusvåldet medan de informationer vi har t.ex. om familjevåldets spridning i befolkningen är mer begränsade. Inget talar dock för att det skulle finnas en allmän spridning av våld i svenska familjer, men sannolikt är koncentrationen till en liten grupp inte lika stark som för utomhusvåldet. Det sagda gäller med säkerhet åtminstone för det grövre familjevåldet.

Våldsbrottslingarnas tidigare brottsbelastning

Majoriteten av gärningsmännen vid våldsbrott har tidigare brottsbelastningar. Ofta rör det sig om en rätt omfattande tidigare brottsbelastning (Tabell 4). Större delen av den tidigare brottsligheten utgörs dock av annan brottslighet än våldsbrott.

TABELL 4 Gärningsmännens tidigare brottsbelastning. Polis-anmälda våldsbrott i Stockholm 1982. PROCENT

Brott	Antal tidigare år med minst en brottsregistrering;					TOTALT
	0	1	2-3	4-6	7 -	
Grovt våld*	31	16	11	13	29	100
Misshandel	43	16	14	10	17	100
Våld mot tjänste- man	32	17	17	16	18	100
Personrån	29	5	19	17	30	100
Våldtäkt	39	12	22	9	18	100

KÄLLA: Wikström, 1987e samt opublicerade data om våldtäkt och våld mot tjänsteman från samma undersökning.

* Mord, dråp (inkl. försök) samt grov misshandel.

Sambandet mellan vålds- och annan brottslighet

Såväl svensk som utländsk forskning visar att det egentligen inte finns någon större grupp av specialiserade våldsbrottslingar dvs personer som begår upprepade våldshandlingar under längre tid utan att också göra sig skyldig till annan typ av brottslighet. Beträffande ungdomar och yngre män visar svensk forskning att man kan tala om två huvudkategorier av våldsbrottslingar¹,

- a) en mindre grupp som gör sig skyldig till ett enstaka våldsbrott och inte är känd för annan brottslighet, och
- b) en större grupp, i vilken de flesta som gjort sig skyldiga till upprepade våldsbrottslighet ingår, som utmärks av en ofta omfattande annan brottslighet. Våldsbrotten är som regel en mindre del av dessa personers totala brottslighet (Wikström, 1985:127-131).

1 Den refererade undersökningen omfattade åldrarna 13-25/26 år.

Våldsbrottslingarnas demografiska karakteristika

Våldsbrottslingarna är till övervägande delen yngre män. Det gäller i synnerhet utomhusvåldet. Våldet skiljer sig mellan könen på så sätt att kvinnors våld till en långt större del än mäns utspelas inomhus och oftare involverar bekanta personer. Våldet ändrar karaktär med gärningsmannens ålder. I de yngre åldrarna rör det sig övervägande om utomhusvåld men med stigande ålder hos gärningsmännen sker en allt större del av våldet inomhus (Wikström, 1987e).

Offer för våldsbrott

Risken att utsättas för våld tycks huvudsakligen relaterad till två omständigheter; 1) var man bor, och 2) hur man lever sitt liv. Vi har redan konstaterat att våldet inte är jämt fördelat mellan olika regioner, stads- och landsbygd och inom städerna.

Människors olika livsstilar (yrken, fritid etc.) innebär att de olika ofta hamnar i risksituationer. Livsstilen kan också påverka i vad mån en person uppfattas som ett lämpligt offer (det gäller särskilt rån och våldtäktsbrott). Även om det är svårt att kvantifiera individens risker att utsättas för våld talar våldsforskningen för att de största riskerna att bli utsatt för våld har de personer som

- 1) lever samma slags liv som majoriteten av gärningsmännen (missbrukare, kriminella),
- 2) lever tillsammans med kriminella eller missbrukare, eller
- 3) genom sitt yrke ofta kommer i kontakt med missbrukare och kriminella.

En allmän riskfaktor har att göra med hur stor del av sin tid som en person vistats på allmän plats, i synnerhet på kvälls- och nattetid och särskilt på fredags- och lördagskvällar/nätter. Även om vi saknar svenska undersökningar på området redovisar flera utländska offerundersökningar att andelen utsatta för våld ökar med den tid som de brukar vistas på allmän plats (Sparks m.fl., 1977; Gottfredson, 1984).

SCB:s (1981) offerundersökning 1978 redovisar att bland de personer som

uppgivit att de varit utsatta för upprepat våld under ett år tillhörde nästan alla någon av följande tre kategorier;

- 1) personer som till yrket är polis eller väktare, som arbetar i sjuk- eller socialvården eller i kollektivtrafiken,
- 2) ungdomar på allmän plats, och
- 3) kvinnor i det egna hemmet.

Våldsbrottens sociala sammanhang

Våldsbrott sker i många olika sociala sammanhang. Kvinnor misshandlas och våldtas av sina män, supportrar till olika fotbollslag attackerar varandra, besökare råkar i bråk med dörrvakter vid restauranger, människor blir överfallna och rånade på gatan av främlingar etc.

Misshandelsbrotten utomhus och fall av våld mot tjänsteman är huvudsakligen av expressiv och situationell karaktär. Som regel har de ingen längre förhistoria utan utvecklas ur ett plötsligt bråk, där våldets huvudsyfte som regel tycks vara att orsaka antagonisten skada. Rån- och våldtäktsbrott utomhus är i högre grad instrumentella och planerade brott, även om man kanske inte skall överdriva normalfallets planeringsgrad. För rån och våldtäkt är ofta vinning och sexuell tillfredsställelse huvudmotiv, även om det för våldtäkternas del ibland diskuteras om huruvida det sexuella verkligen är det centrala i brottet, och uppfattningen att syftet med rån i många fall snarare än vinning rör sig om ett sätt att uttrycka tuffhet och maskulinitet har framförts. Värdet av det stulna vid personrån är ofta lågt (Wikström, 1987e). I många fall av rån och våldtäkt rör det sig enbart om hot om våld. Vid polisanmälda personrån och våldtäkter i Stockholm 1982 (Wikström, 1987a:30-31) fick offret inga fysiska skador i 34 % av rånfallen och 57 % av våldtäktsfallen. Till bilden hör att närmare hälften av våldtäktsbrotten var försöksbrott.

Vad beträffar inomhusbrotten är det vanligare att de har en längre förhistoria. Fall av våld inom familjen kan t.ex. ha pågått under en längre tid innan de blir kända av polisen, ofta har också konflikt-orsakerna i dessa fall att göra med de inblandades tidigare historia. Alkoholproblem/supande och svartsjuka är några av de vanligaste

konflikterna. Däremot är en stor del av de våldsfall som sker i lägenheter mellan personer som saknar familjerelation mer av situationell karaktär, ofta rör det sig om bråk i samband med supfester (Wikström, 1987e).

Fördelningen av den polisanmälda våldsbrottsligheten i Stockholm 1982 på olika sociala sammanhang redovisas i Tabell 5. En förhållandevis stor del av våldtäkterna (49 %) utspelas mellan obekanta/tillfälligt bekanta under övriga omständigheter. I majoriteten av fallen är det våldtäkter som utspelas i lägenheter mellan tillfälligt bekanta.

TABELL 5 Våldsbrotten efter socialt sammanhang. Polisanmälda våldsbrott i Stockholm 1982. PROCENT

Socialt sammanhang	Grovt våld*	Miss-handel	Våld mot tjänstem	Person-rån	Våld-täkt	TOTALT**
Inom familjen	<u>18</u>	<u>21</u>	<u>0</u>	<u>1</u>	<u>10</u>	<u>14</u>
Bekanta i hemmet	<u>21</u>	<u>14</u>	<u>0</u>	<u>5</u>	<u>11</u>	<u>11</u>
Nöjeslokaler						
Inkl entréer	<u>7</u>	<u>18</u>	<u>13</u>	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>14</u>
Därav;						
Mot eller av person i arbete/tjänst	2	8	13	0	0	7
Mellan obekanta/tillfälligt bekanta	4	8	0	1	1	6
Gata/torg eller annan allmän plats	<u>30</u>	<u>34</u>	<u>61</u>	<u>71</u>	<u>25</u>	<u>44</u>
Därav;						
Mot eller av person i arbete/tjänst	2	7	58	5	0	14
Mellan obekanta/tillfälligt bekanta	26	23	0	62	23	26
Övriga omständigheter	<u>24</u>	<u>13</u>	<u>25</u>	<u>22</u>	<u>52</u>	<u>17</u>
Därav;						
Mot eller av person i arbete/tjänst	5	4	24	0	2	6
Mellan obekanta/tillfälligt bekanta	17	7	0	21	49	9
TOTALT	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>99</u>	<u>100</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
ANTAL***	231	3 867	981	960	139	6 180

KÄLLA: Wikström, 1987e samt opublicerade data om våldtäkt och våld mot tjänsteman från samma undersökning.

* Mord, dråp (inkl. försök) samt grov misshandel.

** Beräknat med hänsyn tagen till skilda urvalsfraktioner för olika brottstyper.

*** Viktat till helårstal utifrån urvalsfraktionen. Antalet brott som beräkningarna bygger på; grovt våld (135) misshandel (752), våld mot tjänsteman (287), personrån (269), och våldtäkt (283). Skälet till det större antalet våldtäkter i urvalet än i helårsviktningen beror på att urvalet för våldtäkter omfattade samtliga fall under två år (1982-1983).

Alkoholens roll

Svenska undersökningar visar att majoriteten av gärningsmännen och en stor del av offren vid våldsbrott är alkoholpåverkade vid våldstillfället. Uppskattningsvis är 70-80 % av gärningsmännen och 40-50 % av offren alkoholpåverkade (Wikström, 1980: Kuhlhorn m.fl., 1987).

Vid den misshandel som utspelas på gator/torg och andra allmänna platser är i majoriteten av fallen både gärningsmannen och offret alkoholpåverkade. En stor del av gatuvåldet sker i samband med nöjeslivsaktiviteter och det verkar troligt att en viktig bakgrund till detta våld är att när en stor mängd främlingar med skild bakgrund sammanförs på en begränsad yta och flertalet av dessa är alkoholpåverkade ger detta upphov till en hög grad av friktioner och konflikter som ibland resulterar i våldshandlingar (Wikström, 1987b).

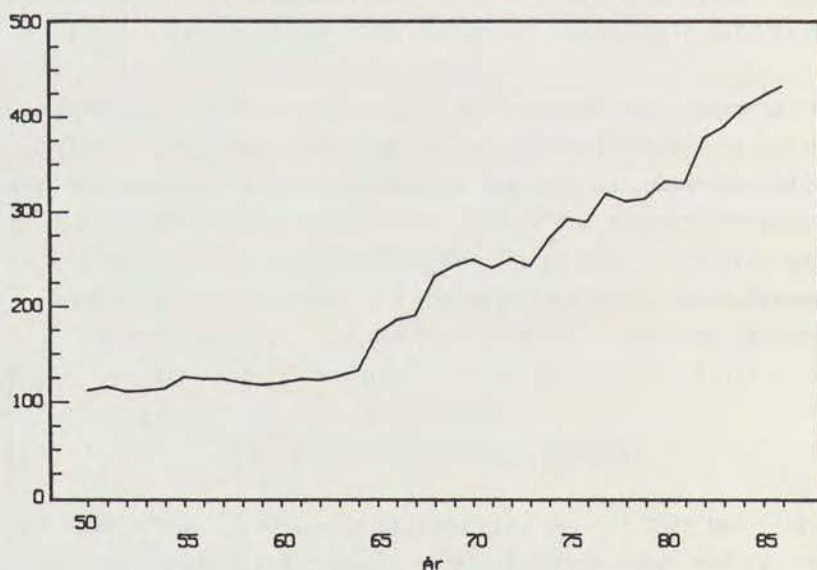
1.3 Våldsbrottsutvecklingen 1950-1986

Jämfört med 1950 har den polisanmälda våldsbrottsligheten ökat kraftigt. Vi har 1986 ungefär 4 gånger så många polisanmälda misshandelsbrott (inkl. våld mot tjänsteman) som 1950 (Figur 1). Under 50-talet

och första hälften av 60-talet låg brottsnivån rätt stabilt runt drygt 100 anmälda brott per 100 000 invånare. Från 1965 till 1986 har vi haft en kraftig och förhållandevis kontinuerlig ökning upp till närmare 450 anmälda brott per 100 000 invånare. Rånbroten (varav merparten utgörs av personrån) uppvisar en ännu kraftigare ökning av anmälda brott (Figur 2). De polisanmälda våldtäkterna har också ökat över perioden om än inte lika mycket som misshandel och rån (Figur 3).

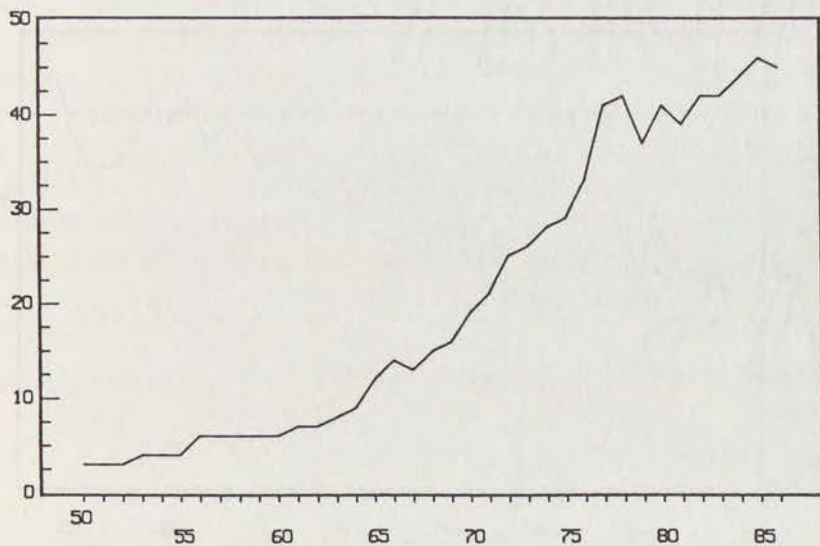
Delvis kan de kraftiga ökningarna förklaras med 1) en förbättrad statistik, och 2) en förmodad ökad anmälningsbenägenhet, men de flesta kriminologer är överens om att våldsbrottsligheten verkligen har ökat dock inte lika mycket som statistiken över polisanmälda brott redovisar. Det förhållandet att fullbordade mord och dråp och misshandel med dödlig utgång fördubblats från 1950 till 1986 kan tas som ett stöd för att vi har haft en verklig ökning av våldsbrottsligheten (Figur 4).

FIGUR 1 Polisanmälda misshandelsbrott (inkl. våld mot tjänsteman) 1950-1986 per 100.000 invånare.

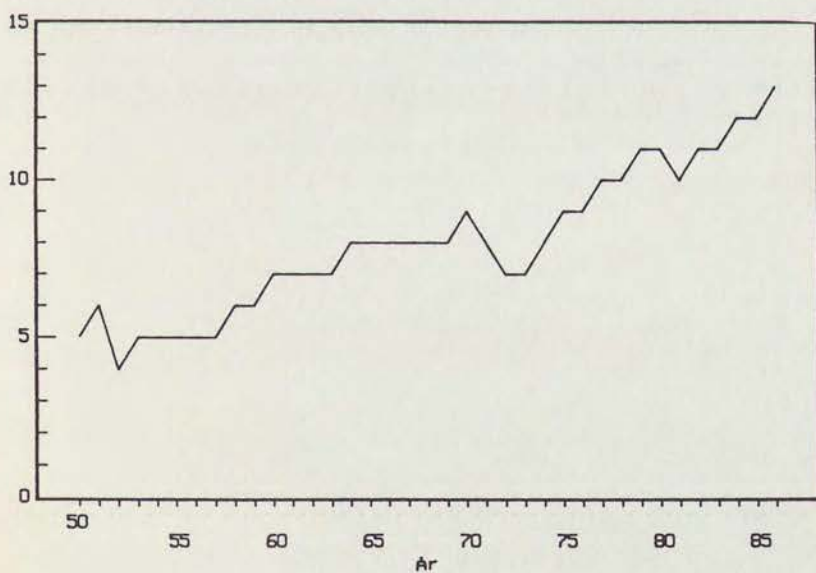

NOTERA: Före 1975 har antalet fall av våld mot tjänsteman skattats som dessa falls genomsnittliga andel av fall av våld och hot mot tjänsteman 1975-1986.

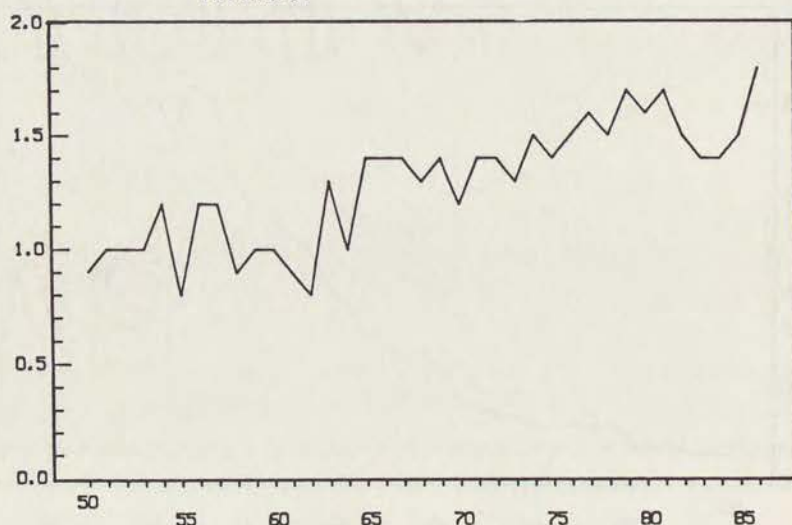
FIGUR 2 Polisanmälda fall av rånbrott 1950-1986 per 100.000 invånare.

FIGUR 3 Polisanmälda fall av våldtäkt 1950-1986 per 100.000 invånare.

FIGUR 4 Polisanmälda fall av fullbordade mord, dråp och misshandel med dödlig utgång 1950-1986 per 100.000 invånare.

NOTERA: Två justeringar har gjorts av mord/dråp statistiken. För det första har de 27 fall som inträffade 1979 i samband med de s.k. sjukhusmorden uteslutits. Dessutom har siffrorna för 1965-1967 beräknats som medeltal för åren precis före och precis efter perioden 1965-1967 eftersom det fanns felaktigheter i statistiken för dessa år (Se McClintock och Wikström, 1987f:219).

2 VÅLD OCH VAPENANVÄNDNING

2.1 Omfattningen av vapenförekomst vid våldsbrott

Den offentliga brottsstatistiken

Den offentliga brottsstatistiken från SCB ger en ytterst knapphändig information om förekomst av vapen vid våldsbrott. Uppgifterna begränsas till förekomsten av skjutvapen vid mord, dråp och rån (Tabell 6). I övrigt är man hänvisad till resultaten från olika specialundersökningar av våldsbrott.

TABELL 6 Förekomst av skjutvapen vid polisanmälda mord, dråp och personrån i hela landet 1986. Procent inom parentes.

Brott	Skjutvapen	Ej skjutvapen	Totalt
Fullbordade mord, dråp och misshandel med dödlig utgång	15 (10)	132 (90)	147 (100)
Försök till mord eller dråp	71 (18)	318 (82)	389 (100)
Personrån (annat rån)	166 (5)	2 964 (95)	3 130 (100)

NOTERA: Som skjutvapen har räknats allt som uppfattas som skjutvapen. Räknade som skjutvapen i statistiken kan t.ex. vara attrapper.

Specialundersökningar

Uppgifterna om vapenförekomst vid våldsbrott kommer i första hand att hämtas från den s.k. Stockholmsundersökningen som omfattar urval av polisanmälda våldsbrott (mord, dråp, misshandel, våld mot tjänsteman, rån och våldtäkt) i Stockholm 1982 (se Wikström, 1985d). Totalt omfattar urvalen en genomgång av 1 870 fall. I tillägg till denna undersökning kommer jag också att använda mig av data från en undersökning av misshandelsbrottsligheten i 21 polisdistrikt 1978. Samtliga anmälda fall under det året ingick i studien (N = 5 889) och det svarar mot ca en fjärdedel av alla polisanmälda misshandelsbrott (inkl. mord, dråp) i Sverige 1978. Undersökningen av 21 polisdistrikt kan sägas ge en hygglig, om än inte strikt representativ, bild av våldet i medelstora och mindre städer och på landsbygden.

I båda undersökningarna har vapenförekomst kodats i följande klasser.

- 1) Ej vapen.
- 2) Stick/skärvapen. (Olika slags knivar dominerar kategorin).
- 3) Hugg/slagvapen. (Detta är en mycket blandad kategori och alla möjliga slags föremål som använts för att hota eller skada med ingår).
- 4) Luftpistol eller luftgevär.
- 5) Övriga skjutvapen.

Det bör poängteras att kodning gällt om vapen förekommit vid våldsbrottet. Vapnet kan t.ex. ha förekommit enbart som hot. Detta är relativt vanligt vid rån och våldtäkt men mindre vanligt vid misshandel och våld mot tjänsteman.

I Tabell 7 redovisas förekomsten av vapen vid olika slags våldsbrott i Stockholm 1982. Antalssiffrorna har räknats om utifrån de olika urvalsfractionerna till att motsvara helårssiffror. Totalt sett förekom vapen vid nästan vart femte polisanmält våldsbrott. Stick- och skärvapen förekom vid runt vart tionde våldsbrott, hugg- och slagvapen vid knappt vart tionde brott. Skjutvapen är mycket ovanligt. Andelen vapenföre-

komst är högst vid personrån och lägst vid fall av våld mot tjänsteman. Det kan vara värt att notera att andelen stick- och skärvapen är markerat högre vid personrån än vid andra typer av våldsbrott.

TABELL 7 Vapenförekomst för olika slags våldsbrott och våldsbrott totalt i Stockholm 1982. Antal och procent vertikalt.

Vapentyp	Misshandels- brott*	Våld mot tjänstem	Personrån	Våldtäkt	TOTALT
Ej vapen	3 379 (80)	974 (97)	703 (74)	128 (87)	5 184 (82)
Stick/skär	395 (9)	10 (1)	178 (19)	19 (13)	602 (10)
Hugg/slag	418 (10)	24 (2)	43 (4)	0 (0)	485 (8)
Luftpistol/gevär	22 (1)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	22 (0)
Övriga skjutvapen	11 (0)	0 (0)	29 (3)	1 (0)	41 (1)
TOTALT	4 225 (100)	1 008 (100)	953 (100)	148 (100)	6 634 (101)

KÄLLA: Wikström, 1987e samt opublicerade data om våld mot tjänsteman och våldtäkt

* Mord/dråp (inkl. försök) grov och annan misshandel.

Skiljer man ut fallen av grovt våld, dvs. mord/dråp (inkl. försök) och grov misshandel, från misshandelsbrottskategorin, är vapenförekomsten vid dessa fall betydligt högre. I 77 % av de grova våldsfällen förekom vapen, i 56 % av fallen stick/skär vapen, i 16 % hugg/slag vapen, i 1 % luftpistol/gevär och i 4 % övriga skjutvapen.

Jämfört med storstaden Stockholm redovisar 21-polisdistrikts studien en lägre förekomst av vapen vid misshandelsbrott (Tabell 8) vilket antyder att vapen vid misshandelsbrott är vanligare i storstäder än i landet i övrigt. Något jämförelsematerial för våld mot tjänsteman, personrån och våldtäkt föreligger inte.

TABELL 8 Vapenförekomst vid misshandelsbrott (inkl. mord/dråp) i 21 polisdistrikt 1978. Antal och procent vertikalt.

Vapentyp	Misshandelsbrott
Ej vapen	4 877 (85)
Stick/skär	393 (7)
Hugg/slag	420 (7)
Luftpistol/gevär	43 (1)
Öriga skjutvapen	24 (0)
TOTALT	5 757 (100)

U.S. = 132

KÄLLA: Opublicerade data från 21-polisdistrikt studien. Se Wikström, 1985:15-22.

Jämför man våldsbrott under olika omständigheter (Tabell 9) kan man konstatera att vapenförekomsten är lägst i de fall som utspelas på gator och torg; misshandel (11 %), våld mot tjänsteman (1 %), personrån (24 %), våldtäkt (5 %) (Tabell 8). Störst är vapeninslaget i de fall av våld som är mest relaterat till missbruks och kriminella miljöer (Se Wikström, 1987e); misshandel mellan bekanta i hemmet (29 %), misshandel under övriga omständigheter (31 %) och rån mellan bekanta eller i hemmet (36 %). Beträffande våldet inom familjen är vapenförekomsten lägre; misshandel (16 %) och våldtäkt (24 %). Slutligen är vapenförekomsten vid övriga våldtäkter, som i regel utspelas mellan tillfälligt bekanta i lägenheter, 13 %.

Vad beträffar olika vapeninslag kan det vara värt att notera att inslaget av stick- och skärvapen tenderar att vara högst - runt en femtedel av fallen - vid de brott som oftast utspelas i kriminella/missbrukar miljöer dvs. rån, misshandel och våldtäkt mellan bekanta i lägenheter och misshandel under övriga omständigheter. Av övriga omständigheter är det gaturånen som också har en jämförelsevis hög andel av fall med förekomst av stick- och skärvapen.

TABELL 9 Vapenförekomst efter brottets sociala sammanhang.
Stockholm 1982. PROCENT HORIZONTELLT.

Brott/socialt sammanhang	Ej vapen	Stick/ skär	Hugg/ slag	Luft- pist/gev.	Övriga skjutvapen	TOTALT
MISSHANDEL*						
Inom familjen	84	10	6	0	0	100
Bekanta i hemmet	71	18	10	0	1	100
Gata/torg/allmän plats	89	6	5	0	0	100
Nöjeslokal	84	5	11	0	0	100
Övriga omständ.	69	17	13	1	0	100
VÅLD MOT TJÄNSTEMAN						
Gata/torg/ allmän plats	99	0	1	0	0	100
Nöjeslokal	90	5	5	0	0	100
Övriga omständ.	96	0	4	0	0	100
PERSONRÅN						
Gaturån	76	18	4	0	2	100
Rån i hemmet el. mellan bekanta	64	21	8	0	7	100

Brott/socialt sammanhang	Ej vapen	Stick/ skär	Hugg/ slag	Luft- pist/gev.	Övriga skjutvapen	TOTALT
VÅLDTÄKT						
Inom familjen	76	24	0	0	0	100
Bekanta i hemmet	76	21	0	0	3	100
Gata/torg/ allmän plats	95	5	0	0	0	100
Övriga omständ.	87	13	0	0	0	100

NOTERA: Procenten för våldtäkt inom familjen, våldtäkt mellan bekanta i hemmet samt våld mot tjänsteman på nöjeslokal beräknade på mindre än 50 observationer (oviktat) dvs. 26, 30 resp. 37 fall.

Vapenförekomstens totala omfattning vid våldsbrott - skattningar

Under 1986 polisanmälades drygt 40 000 våldsbrott i Sverige. Med utgångspunkt ifrån de redovisade specialundersökningarna kan man grovt skatta antalet polisanmällda fall av våldsbrott 1986 i vilka vapen figurerat till storleksordningen 6 000-8 000 fall.

Det ligger i sakens natur att skattningar av detta slag är förknippade med stora osäkerheter. Detta har markerats med att skattningarna angetts som intervall. De givna sifferuppgifterna är i grova tal räknat. Skattningarna baseras huvudsakligen på en uppräknig till hela landet från vapenförekomstfördelningen i Stockholm. Vid beräkningen för miss-handelsbrott bygger det nedre intervallvärdet på en skattning baserad på 21-polisdistrikts studien och det övre på en skattning baserad på Stockholmsstudien. För övriga våldsbrott ligger intervallet runt en punktskattning baserad på Stockholmsmaterialet.

TABELL 10 Skattningar av antalet polisanmälda våldsbrott 1986 med vapenförekomst. Totalt och för olika typer av våldsbrott.

Vapentyp	Misshandelsbrott*	Våld mot tjänstem	Person-rån	Våldtäkt	TOTALT
Stick/skär	2 500-3 000	30-50	700-800	120-140	3 500-4 000
Hugg/slag	2 500-3 000	60-70	150-200	0	3 000-3 500
Luftpist/gev.	200-300	0	0	0	200-300
Övr.skjutvap.	90-120	0	100-120	0	200-250

NOTERA: Skattningen 0 kan tolkas som ett fåtal fall.

* Mord, dråp (inkl. försök), grov och annan misshandel.

Vi har tidigare konstaterat att den verkliga våldsbrottsligheten är åtminstone 3 gånger så stor som den polisanmälda. Det går dock sannolikt inte att bara räkna upp antalet polisanmälda fall med 3 gånger för att få den verkliga siffran våldsbrott med vapenförekomst. Skälet till detta är att det finns en selektion beträffande brottets grovhet. Den dolda våldsbrottsligheten består till större del än den anmälda av lindrigare fall, och det finns ett samband mellan brottets grovhet och förekomst av vapen och därför kan man förvänta sig en lägre andel fall med vapenförekomst bland de dolda våldsbrotten. Dessutom finns det skäl att anta att mörktalet kan variera för olika slags vapentyper. Det verkar inte orimligt att allmänt förvänta sig att mörktalet skall vara minst för fall med skjutvapen (dock ej luftvapen), högre för fall med stick- och skärvapen och slutligen högst för hugg- och slagvapen.

Några skattningar av det verkliga antalet fall med vapenförekomst kommer därför inte att göras. Det är dock viktigt att konstatera att den verkliga siffran med säkerhet är högre än den skattningarna från polisanmälda brott redovisar.

Beträffande det våld som utspelas på gator och torg och andra allmänna platser, och som inte involverar närmare bekanta eller sker inom familjen, vilket endast är en liten del av dessa fall, kan man utifrån Stockholmsmaterialiets resultat uppskatta vapenförekomsten i våldsbrott på allmän plats i hela landet till i storleksordningen 1 600-2 000 fall. Att skattningen baseras på Stockholmsdata innebär sannolikt att den ligger i överkant. Beträffande den verkliga omfattningen av vapenförekomst vid våld på allmän plats har redan ovan diskuterats problemen med att räkna upp antalet polisanmälda fall med vapenförekomst till det verkliga antalet fall med vapenförekomst. Klart är dock att den verkliga förekomsten av våldsfall med vapen är högre än vad skattningarna över polisanmälda fall redovisar.

Skattningarna av antalet fall på allmän plats med vapenförekomst och förekomst av olika typer av vapen redovisas i Tabell 11.

TABELL 11 Skattningar av antalet polisanmälda våldsbrott 1986 på allmän plats med vapenförekomst. Totalt och för olika typer av våldsbrott.

Vapentyp	Misshandel	Våld mot tjänstem	Person-rån	Våldtäkt	TOTALT
Stick/skär	600-700	0	450-550	10-20	1 100-1 300
Hugg/slag	450-550	20-30	75-125	0	500-700
Luftpist/gev.	0	0	0	0	0
Övr.skjutvap.	0	0	0	0	0

NOTERA: Fall inom familjen eller mellan nära bekanta som skett på allmän plats ej inkluderade. Det rör sig dock inte om någon större mängd. Skattningen 0 kan tolkas som ett fåtal fall.

2.2 Förändringar över tid i vapenförekomsten vid våldsbrott

En fråga som är mycket svår att besvara gäller huruvida förekomsten av vapen vid våldsbrott har ökat jämfört med tidigare perioder. Det fåtal specialundersökningar som finns tillgängliga indikerar emellertid att så är fallet.

I en undersökning av polisanmälda våldsbrott i Stockholm 1969 redovisar Lenke, (1974) att vapen och tillhyggen förekom i runt hälften av de grova våldsfällen och vid 15 % av den icke grova misshandeln. Vapenförekomsten vid rån anges till 20 % och vid våldtäkt till 6 %. Jämförs dessa siffror med de tidigare redovisade för Stockholm 1982 (Tabell 7) är andelarna vapenförekomst i alla fall lägre 1969 än 1982.

2.3 Vapenförekomst och offrets skador

Det finns all anledning att förvänta sig ett samband mellan vapenförekomst och offrets skador. I det här avsnittet kommer en rad olika specialbearbetningar av data att redovisas som belyser detta samband.

I alla de undersökningar som redovisas har offrets skador kodats i fem klasser. Uppgifterna bygger på rättsintyg eller i de fall sådant saknas de uppgifter om offerskador som återfunnits i förundersökningarna. Skadeklasserna definieras nedan.

- (1) Ingen skada. (Fall med ingen skada t.ex. hot eller fall med högst övergående smärta).
- (2) Lindrig skada (t.ex. blåmärken, svullnader).
- (3) Mellangrov skada (t.ex. blodvite och mindre frakturer t.ex. knäckt näsben).
- (4) Grova skador (benbrott, större sår som sytts, medvetslöshet etc.).
- (5) Dödsfall.

Opublicerade data från en undersökning av misshandelsbrottsligheten i Gävle under 6 år - 1968-1970, 1973-1975 - (se Wikström, 1980) visar att andelen fall där offret har erhållit skador grövre än övergående smärta

är högst vid fall med extensivt fysiskt våld (serier av slag och sparkar/skallningar) och vid fall där vapen förekommit. De grövsta skadorna är vanligast vid fall där vapen förekommit och i synnerhet där stick- och skärvapen funnits med (Tabell 12). Av fallen med grova offerskador förekom vapen i närmare hälften av fallen (45 %), medan motsvarande andel var 12 % för mellangrova skador, 8 % för lindriga skador och 6 % för fall med inga skador. Det bör i sammanhanget nämnas att fall med vapenförekomst inte utesluter att också annat våld använts. I några fall har endast vapen använts som hot.

TABELL 12 Fysiskt våld/vapenförekomst och offerskador vid polis-anmällda misshandelsbrott (inkl. mord/dråp) i Gävle 1968-1970, 1973-1975. Antal, procent horisontellt.

Fysiskt våld/ vapentyp*	Ingen skada	Lind. skada	Mellan skada	Grov skada	Döds- fall	TOTALT
Örfil eller lindrigare	30 (54)	18 (33)	5 (9)	2 (4)	0 (0)	55 (100)
Slag	93 (20)	183 (40)	165 (36)	20 (4)	2 (0)	463 (100)
Spark eller skallning	15 (24)	27 (44)	17 (27)	3 (5)	0 (0)	62 (100)
Slag <u>och</u> spark/skalle	11 (5)	102 (51)	65 (32)	23 (11)	1 (1)	202 (100)
Stick/skär vapen	3 (8)	5 (14)	2 (6)	24 (67)	2 (5)	36 (100)
Hugg/slag vapen	4 (7)	19 (32)	22 (37)	14 (23)	1 (2)	60 (101)

Fysiskt våld/ vapentyp*	Ingen skada	Lind. skada	Mellan skada	Grov skada	Döds- fall	TOTALT
Luftpistol/ gevär	1	6	9	0	0	16
Övriga skjutvapen	1	0	0	2	0	3
TOTALT	158	360	285	88	6	897

NOTERA: Inga procentsiffror beräknade för fall med luftpistol/gevär eller övriga skjutvapen p.g.a. fåtal fall. Fall med vapenförekomst kan också innehålla annat våld.

KÄLLA: Opublicerade data från Gävle-undersökningen (se Wikström, 1980)

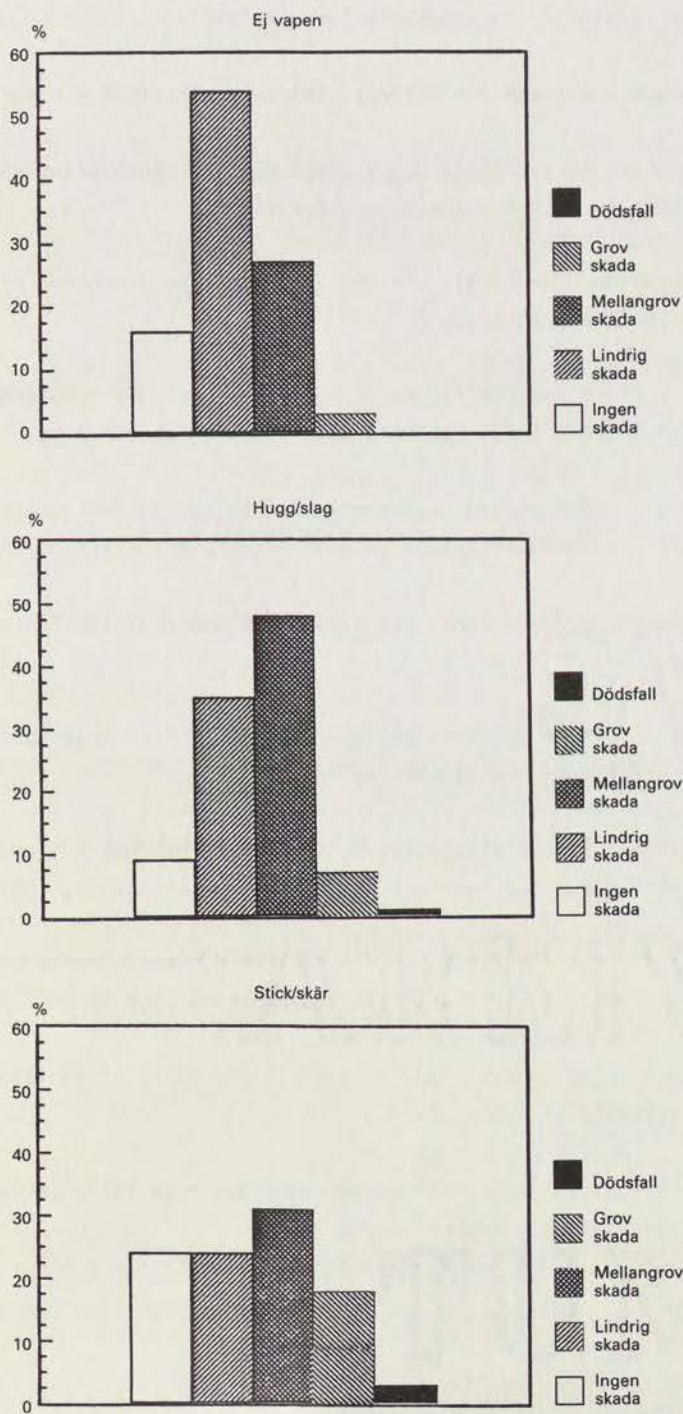
I Stockholmsundersökningen från 1982 har inte typ av våld kodats för fall där vapen ej förekommit utan dessa fall är ihopklumpade till kategorin ej vapen. Resultatet vad beträffar sambandet mellan vapenförekomst och offrets skador går i samma riktning som Gävlestudiens resultat (Tabell 13 och Figur 4). I 75 % av dödsfallen har vapen förekommit. Motsvarande andelar för övriga skadeklasser är 49 % för grova skador, 22 % för mellangrova skador, 9 % för lindriga skador och 21 % för fall med inga skador. Den relativt höga andelen med vapenförekomst i fall med inga skador i Stockholmsmaterialet förklaras till stor del med att personrån och våldtäkt (tillsammans med våld mot tjänsteman) också ingår i Stockholmssiffrorna. Vid personrån och våldtäkt används ofta vapen enbart som hot vilket mer sällan är fallet vid misshandelsbrotten. Detta illustreras väl av det förhållandet att i majoriteten av rån (58 %) och våldtäktsfall (62 %) där vapen förekom fick inte offret några skador. I en annan undersökning av rån i Stockholm 1982 redovisar Andersson (1984) att i de fall vapen förekom användes dessa i två tredjedelar av fallen enbart för att hota med.

TABELL 13 Vapenförekomst och offerskador vid våldsbrott (mord, dråp, misshandel, våld mot tjänsteman, personrån och våldtäkt) i Stockholm 1982. Antal och procent horisontellt.

Vapentyp	Ingen skada	Lind. skada	Mellan skada	Grov skada	Dödsfall	TOTALT
Ej vapen	784 (16)	2 730 (54)	1 362 (27)	137 (3)	3 (0)	5 016 (100)
Stick/skär	140 (24)	139 (24)	176 (31)	103 (18)	15 (3)	573 (100)
Hugg/slag	37 (9)	142 (35)	195 (48)	27 (7)	2 (1)	403 (100)
Luftpistol/ gevär	7	5	10	0	0	22
Övriga skjutvapen	38	0	0	2	0	40
TOTALT	1 006	3 016	1 743	269	20	6 054

NOTERA: Antalsuppgifterna uppräknade till helårssiffror utifrån urvalsfraktionerna

FIGUR 5 Offrets skador jämförda mellan våldsbrottsfall med inga vapen, hugg/slag och stick/skär vapen i Stockholm 1982. Procent.

Litteraturreferenser;

Andersson J E G (1984): Rånarna och deras offer. Sociologiska institutionen vid Stockholms universitet

Brottsutvecklingen 1987 (1987): BRÅ Forskning 1987:5 Liber förlag

Flod & Kullberg (1966): Rån i Stockholm. Kriminalvetenskapliga institutet vid Stockholms universitet

Gottfredson M R (1984): Victims of Crime: The Dimension of Risk. Home Office Research Study No 81

Häll L (1966): Offer för vålds- och egendomsbrott 1978-1984. I Brottsutvecklingen 1986. BRÅ Forskning 1986:4. Liber förlag

Koch L (1966): Avdömd misshandel vid Stockholms rådhusrätt 1/1-30/6 1966. Kriminalvetenskapliga institutet vid Stockholms universitet

Kuhlhorn E m.fl. (1984): Den svenska våldsbrottsligheten. BRÅ Forskning 1984:1. Liber förlag

Lenke L (1974): Våldsbrottsligheten i Stockholm. Kriminologiska institutionen vid Stockholms Universitet

McClintock F.H. & Wikström P-O (1987f): Våldsbrott i Sverige och Skottland. I Brottsutvecklingen 1987; BRÅ Forskning 1987:5

Persson L G W (1977): Offer för tillgrepp, skadegörelse och våld - en redovisning av 1974 års offerundersökning. SCB PM 1977:7

Persson L G W (1980): Hidden Criminality. Dept. of Sociology. University of Stockholm

SCB (1981): Offer för vålds- och egendomsbrott 1978. Levnadsförhållanden 1978. Rapport nr 24

Sparks m.fl. (1977): Surveying Victims. John Wiley & sons

Wikström P-O (1980): Våldsbrott i Gävle. Kriminalvetenskapliga institutet vid Stockholms universitet

Wikström P-O (1981): Våldsbrottslighetens rumsliga fördelning i Stockholm. Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet

Wikström P-O (1985): Everyday Violence in Contemporary Sweden. BRÅ Report no 15. Liber förlag

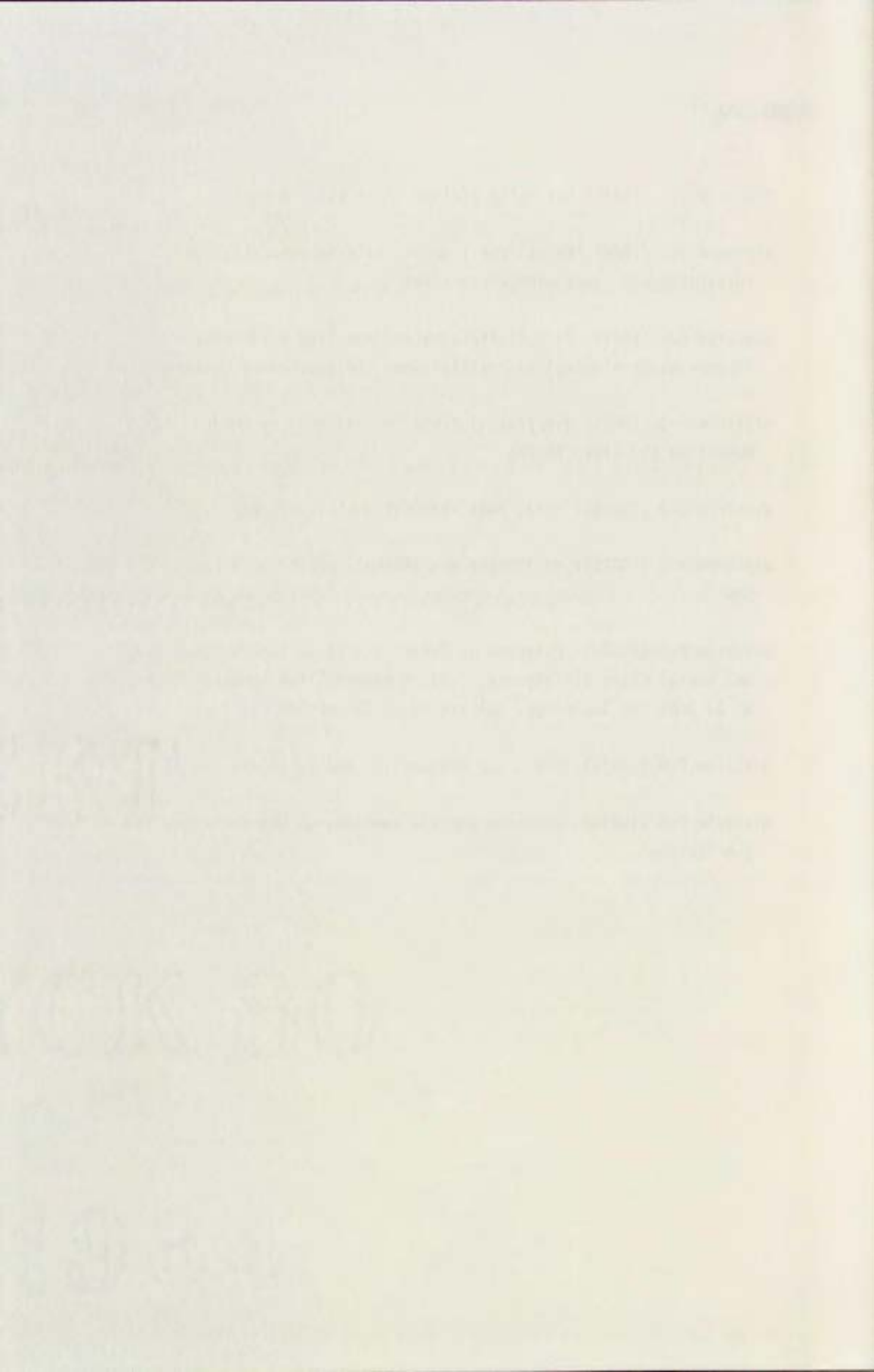
Wikström P-O (1987a): Våld. BRÅs informationssekretariat

Wikström P-O (1987b): Våldsbrott och alkohol. Forskning & Fakta. CAN & SAD

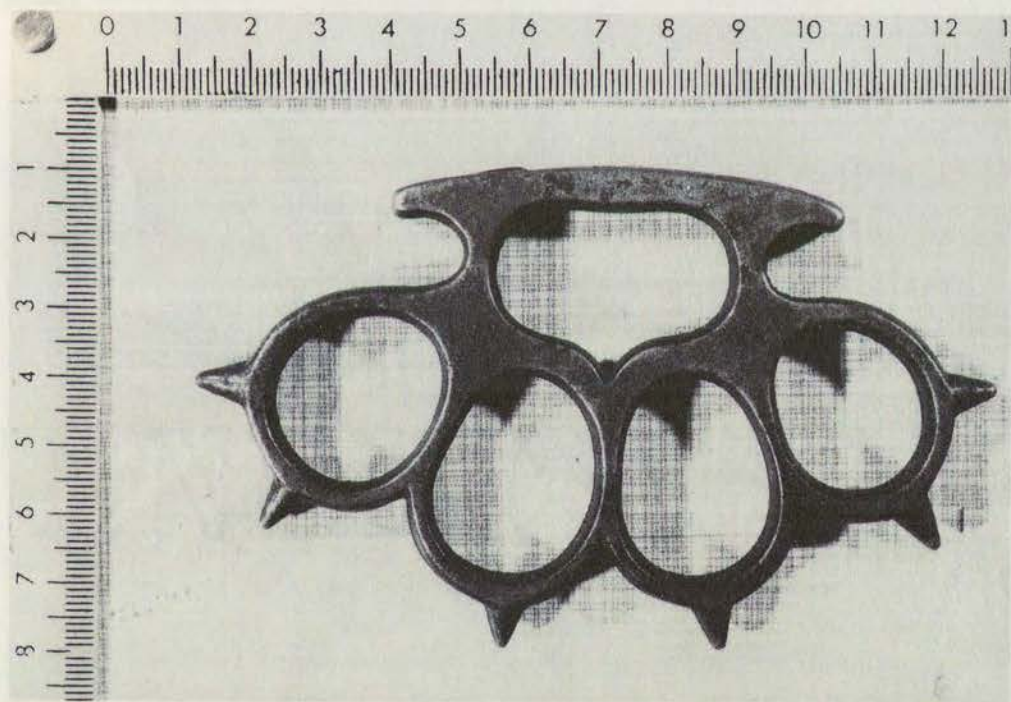
Wikström P-O (1987c): Patterns of Crime in a Birth Cohort. Sex, Age and Social Class Differences. Project Metropolitan Research Report No 24 Dept. of Sociology. University of Stockholm

Wikström P-O (1987d): Brott och stadsmiljö. BRÅ Forskning 1987:3

Wikström P-O (1987e): Brottens sociala sammanhang. BRÅ Forskning (under publicering)

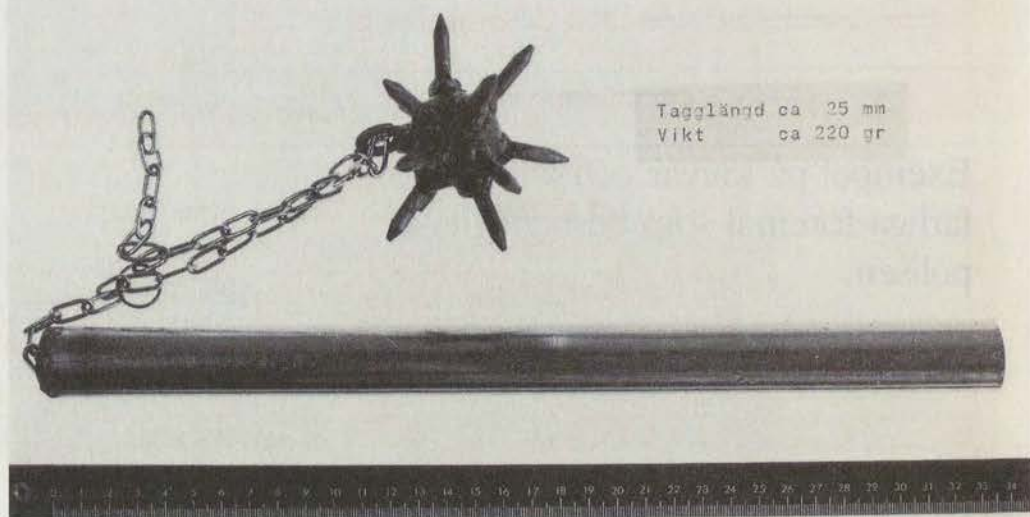
Exempel på knivar och andra
farliga föremål som beslagtagits av
polisen.

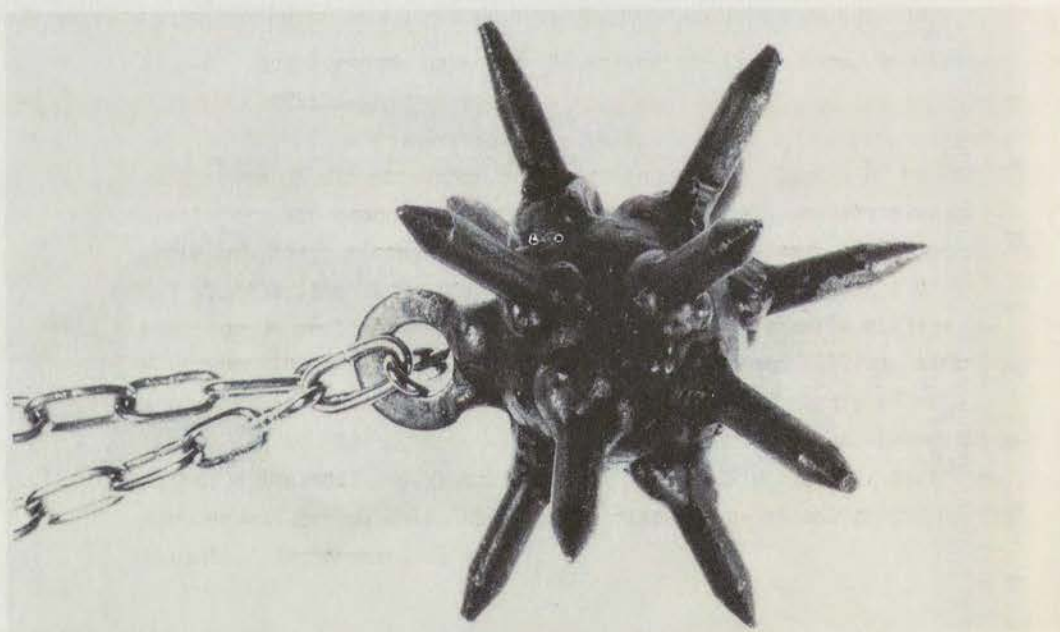
Knogjärn, anträffat på yngling i samband med bråk.

SPIKKLUBBA

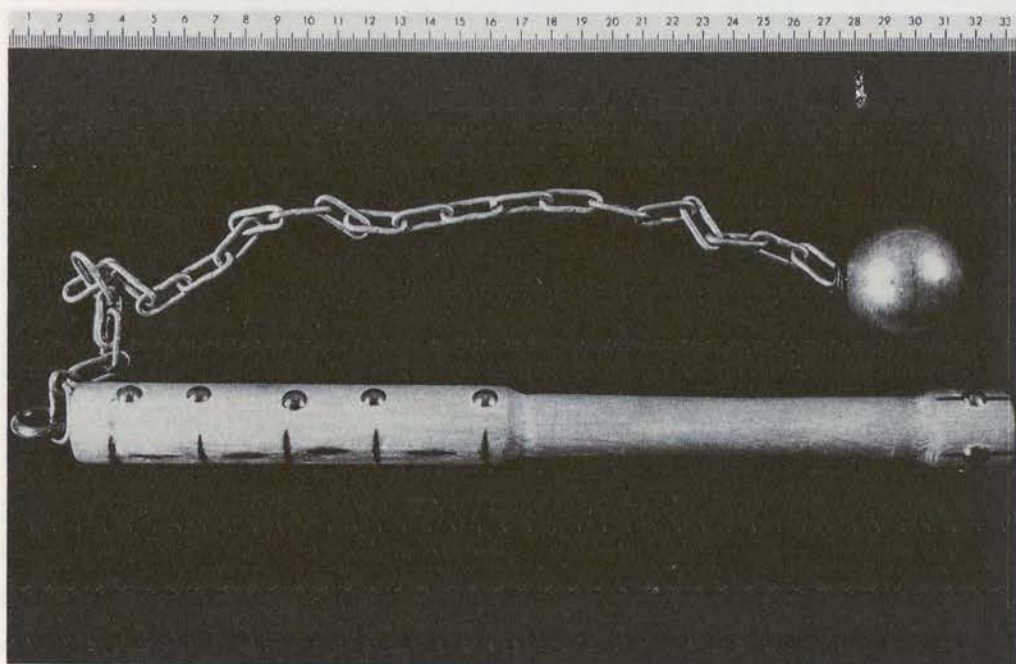
Tagglängd ca 25 mm
Vikt ca 220 gr

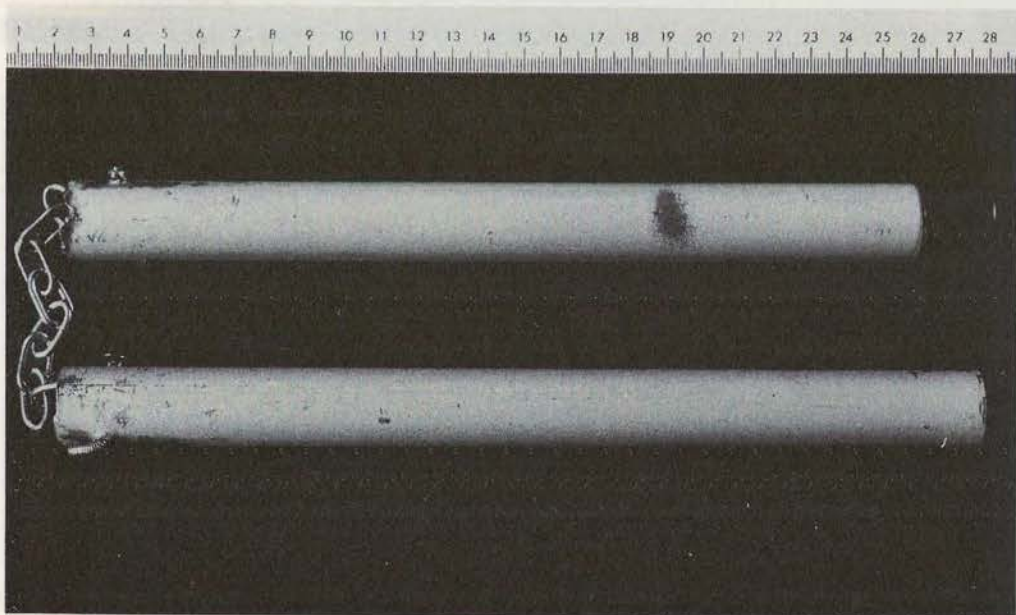
Hemtillverkad spikklubba.

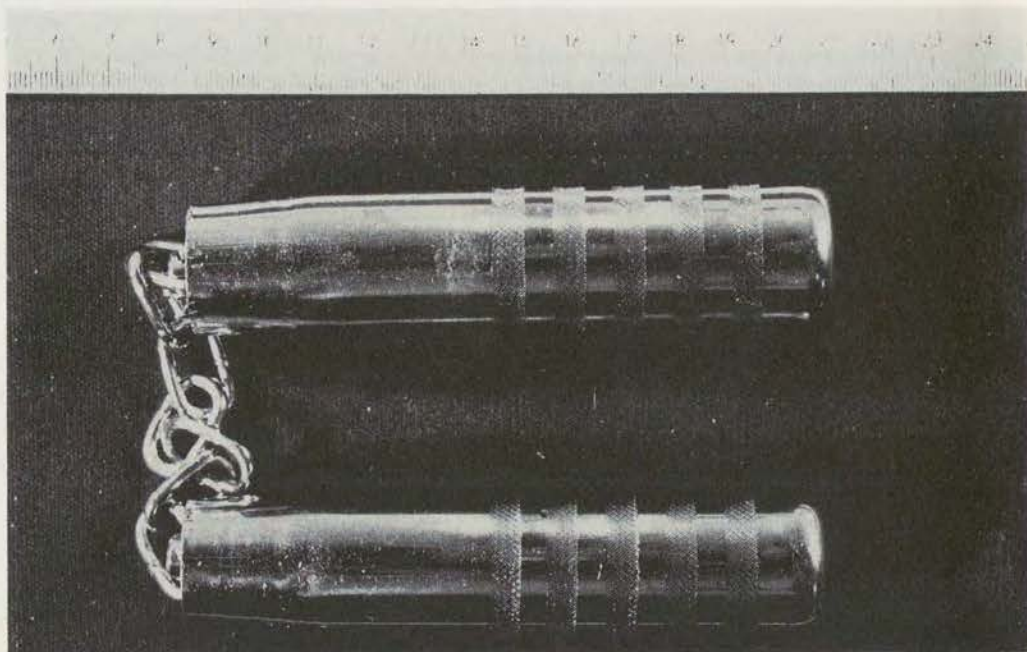
Samma som ovan.

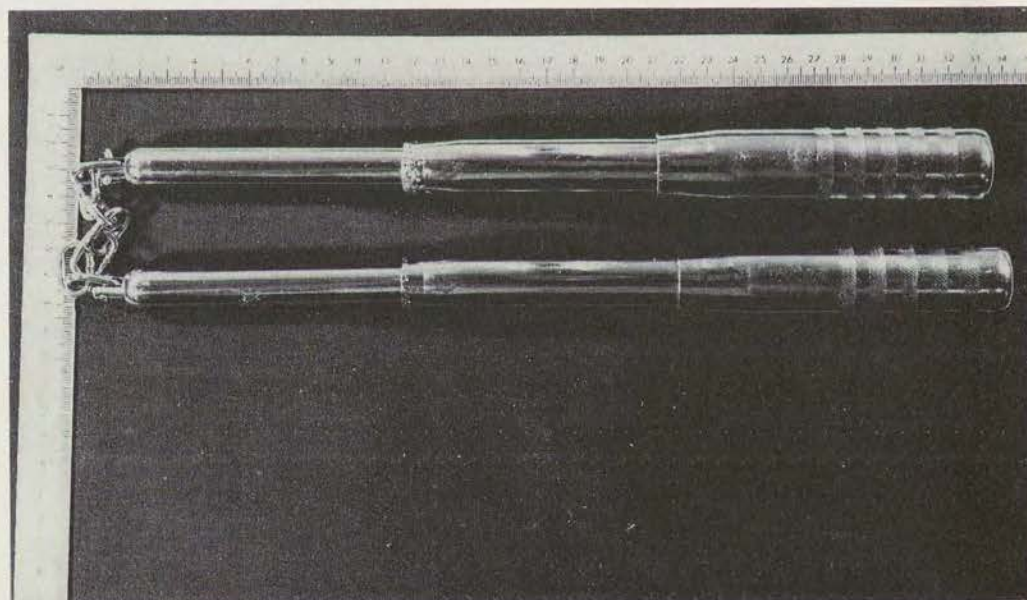
Blydagg, tillverkad i verkstad på kriminalvårdsanstalt.

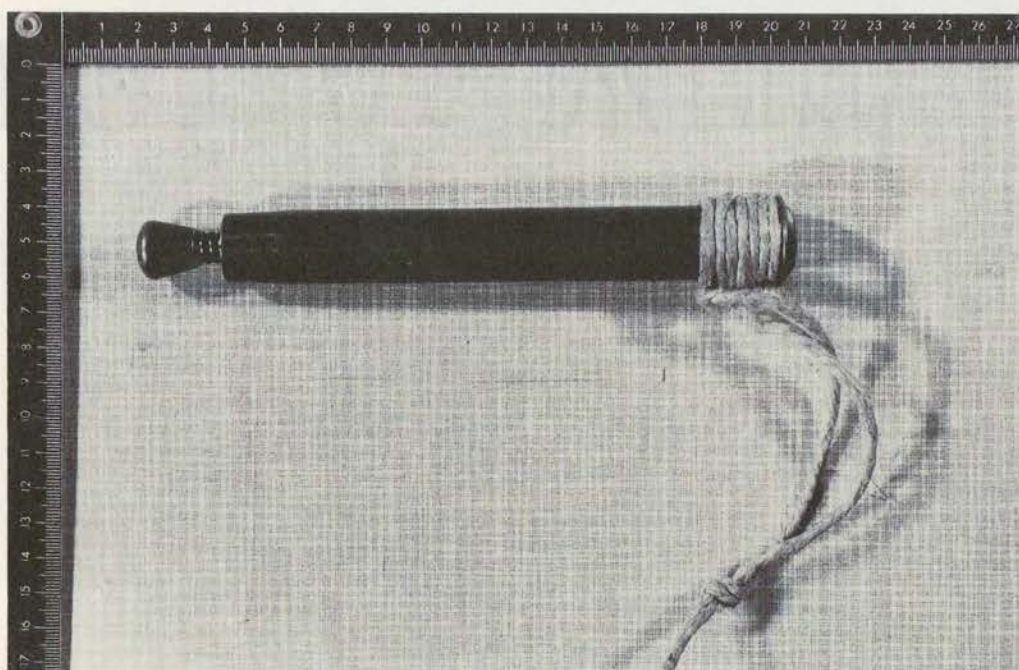
Karatepinningar, tillverkade av ett stolsben i skolsløjden av en 15-årig elev.

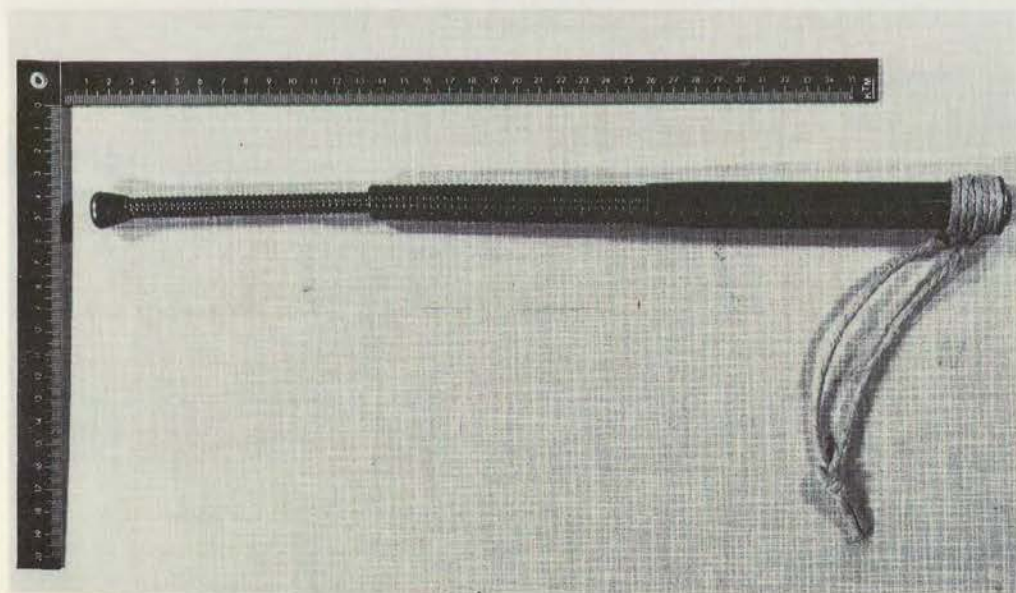
Karatepinnar, inköpta på postorder från USA.

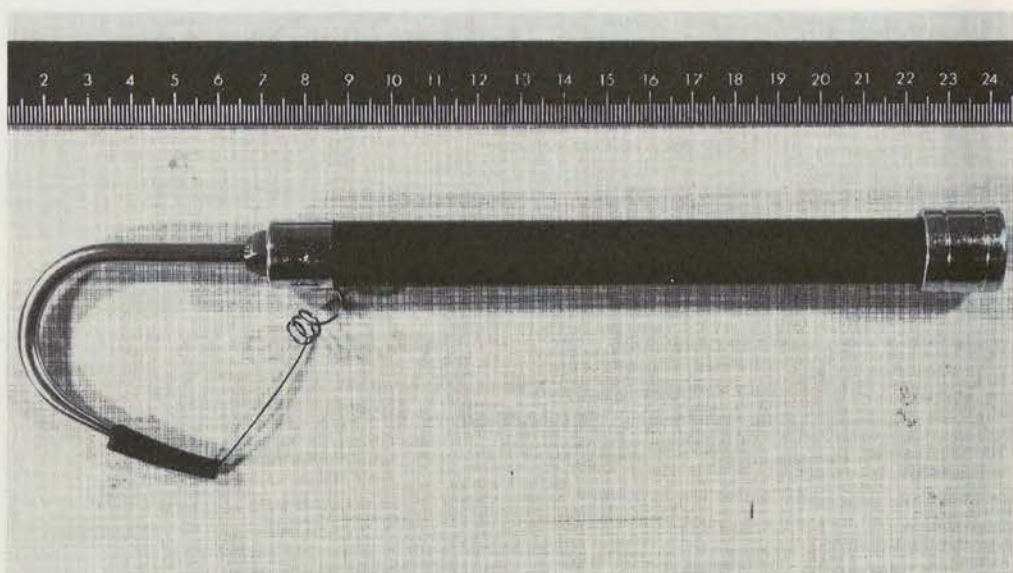
Samma karatepinnar som ovan, i utfällt läge.

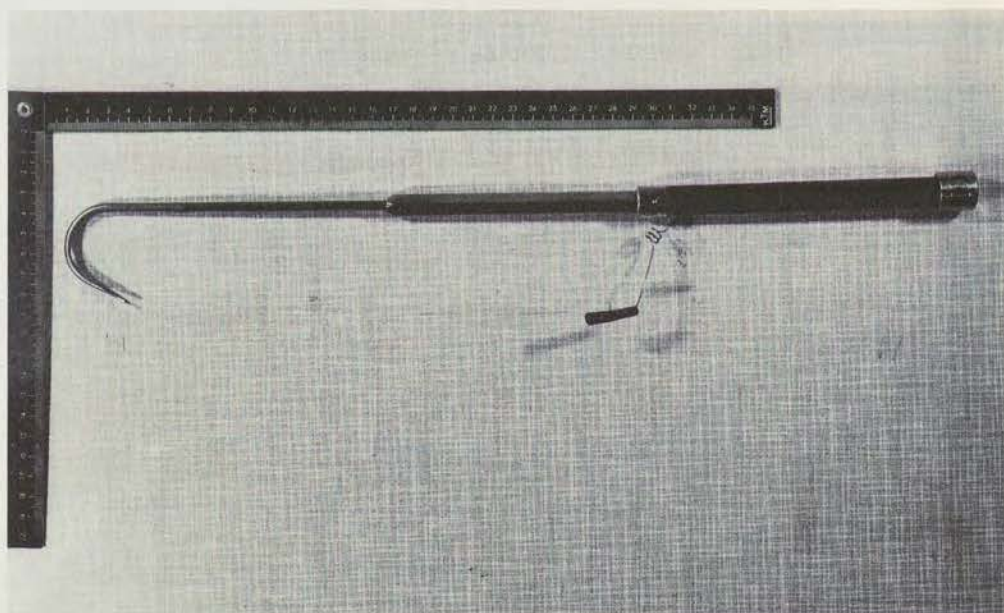
Fjäderbatong, iköpt via postorder.

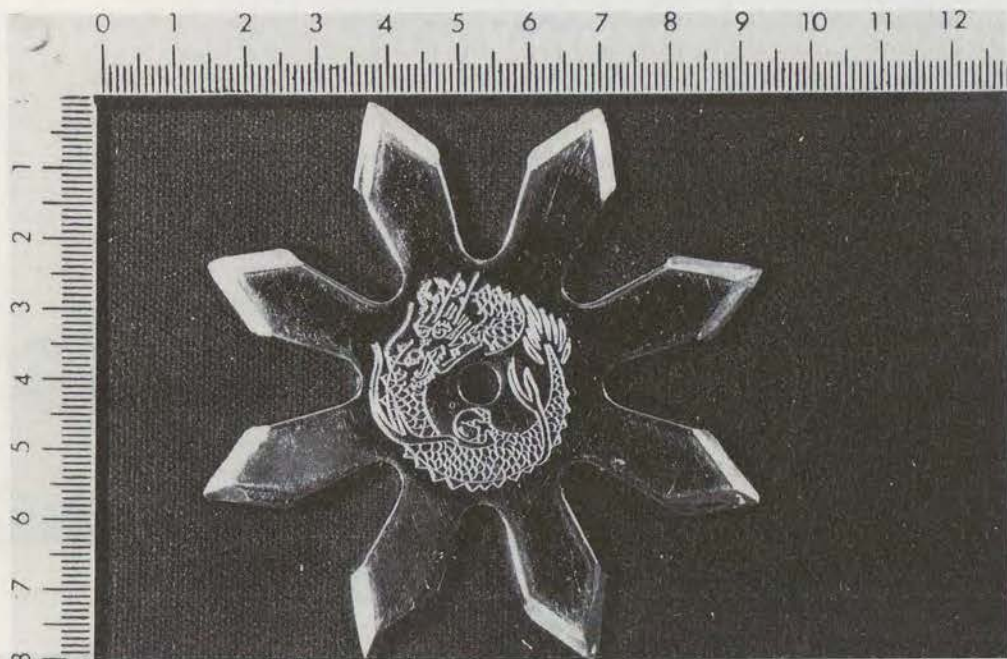
Samma fjäderbatong som ovan, i utfällt läge.

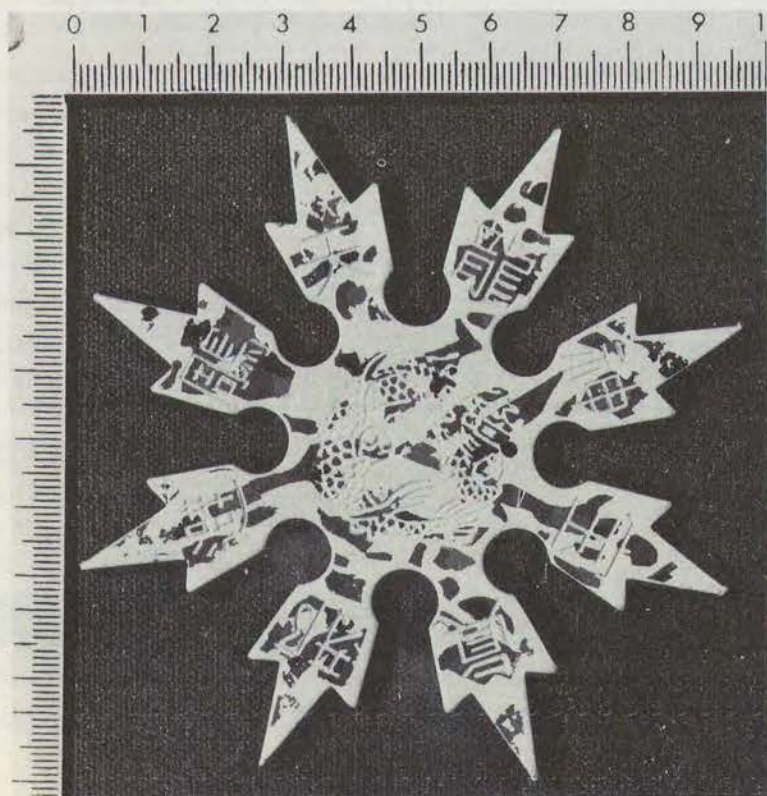
Huggkrok, ett fiskeredskap, anträffat på en yngling i samband med omhändertagande.

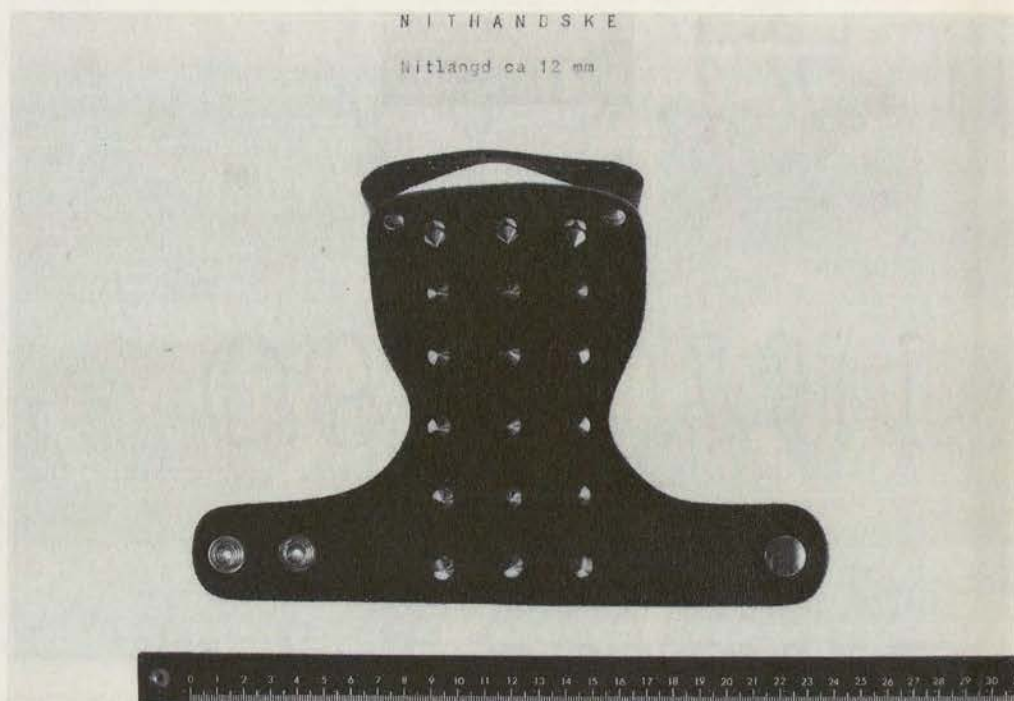
Samma i utfällt läge.

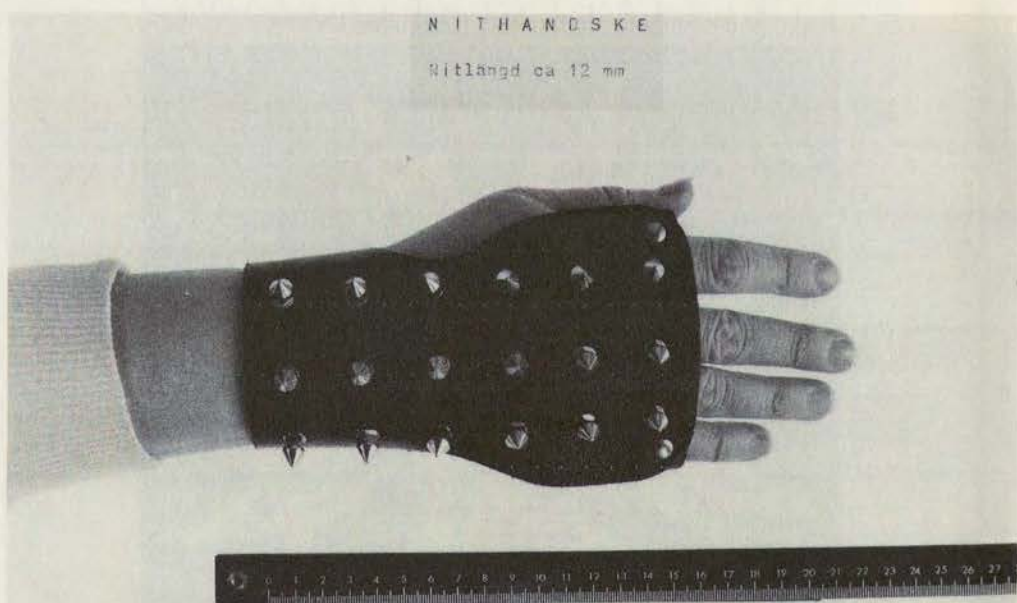
Kaststjärna, köpt på postorder från USA.

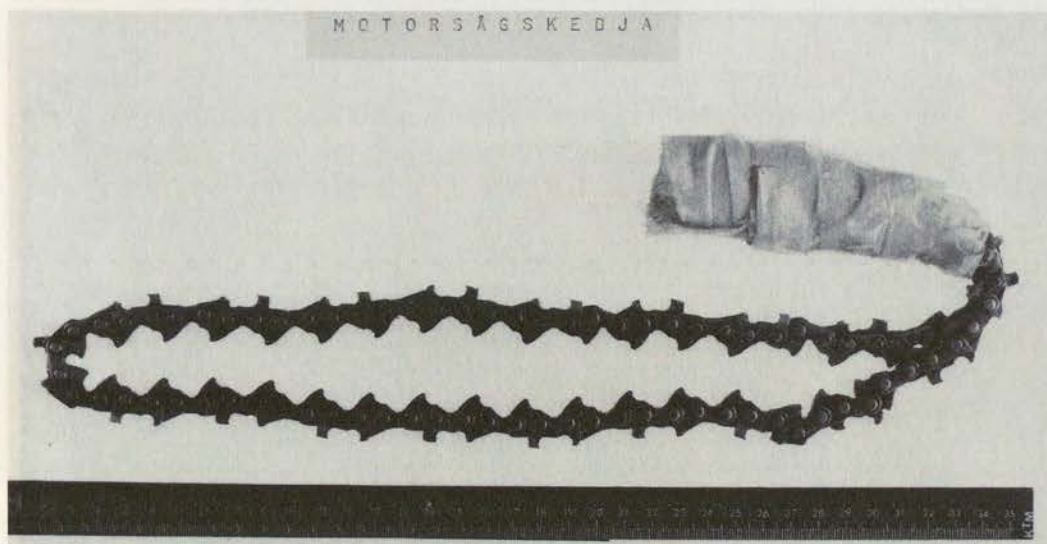
Kaststjärna, kan köpas i Stockholm och via postorder från USA.

Nithandske.

Nithandske så som den skall bäras.

Motorsågskedja med handtag.

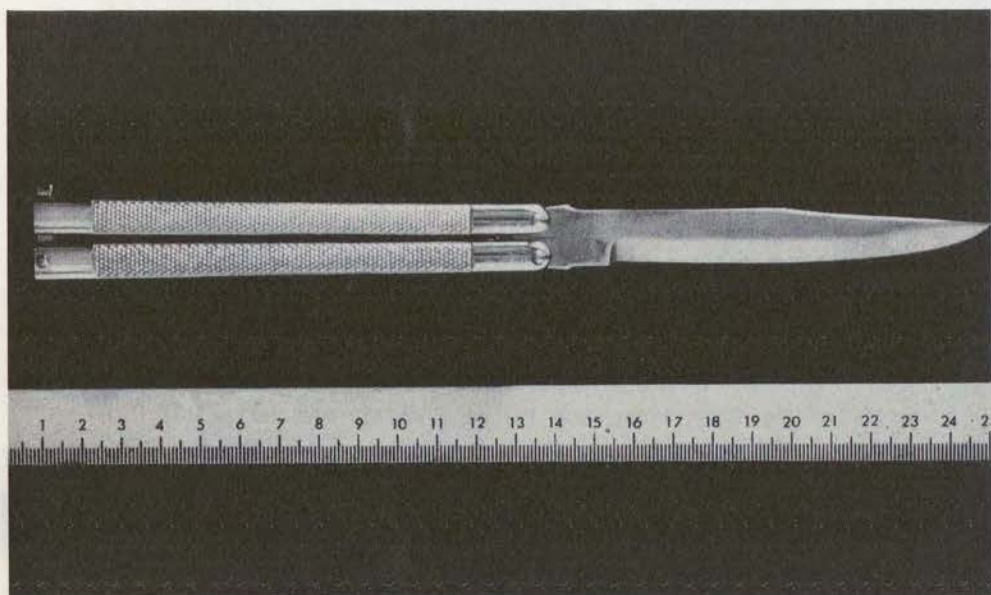
Precisionsslangbåge med handtag och handledsstöd.

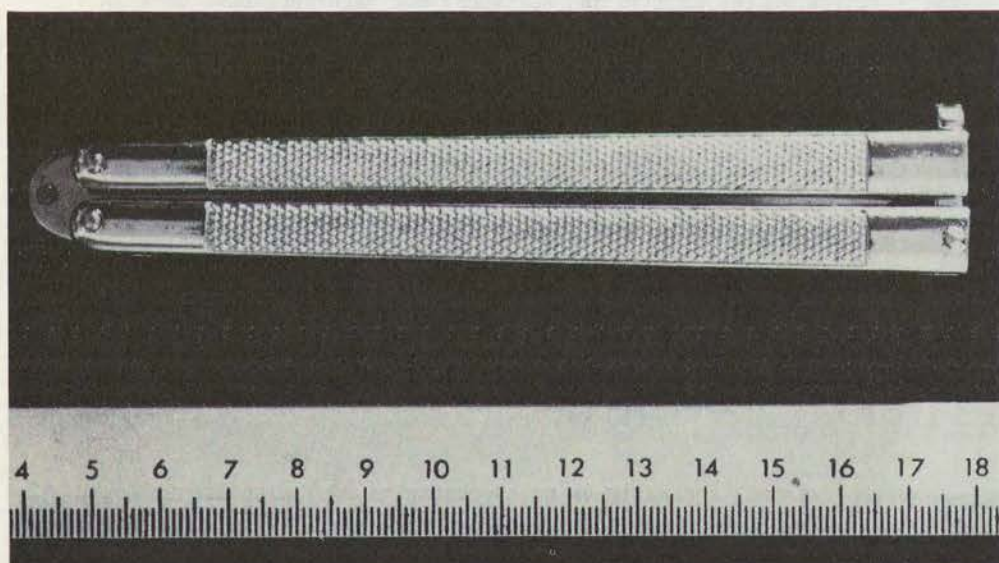
Bälteskniv, anträffad på yngling i samband med skyddsvisitation. Kan köpas i Stockholm och via postorder från USA.

Samma bälteskniv som ovan, instucken i spännet.

Butterfly- eller batangkniv. Knivtypen är förbjuden i Norge.

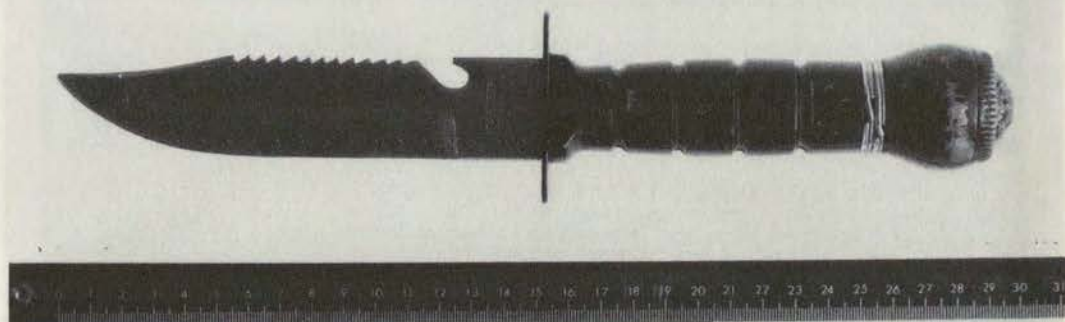

Samma kniv i hopfällt läge.

ÖVERLEVNADSKNIV

Bladlängd 155 mm

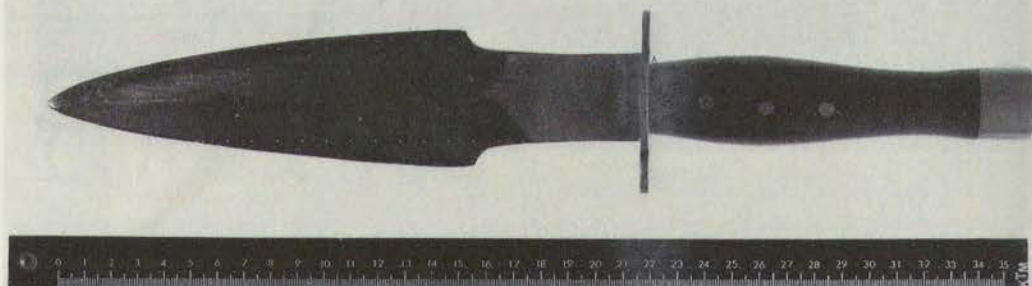
Största bladbredd 32 mm

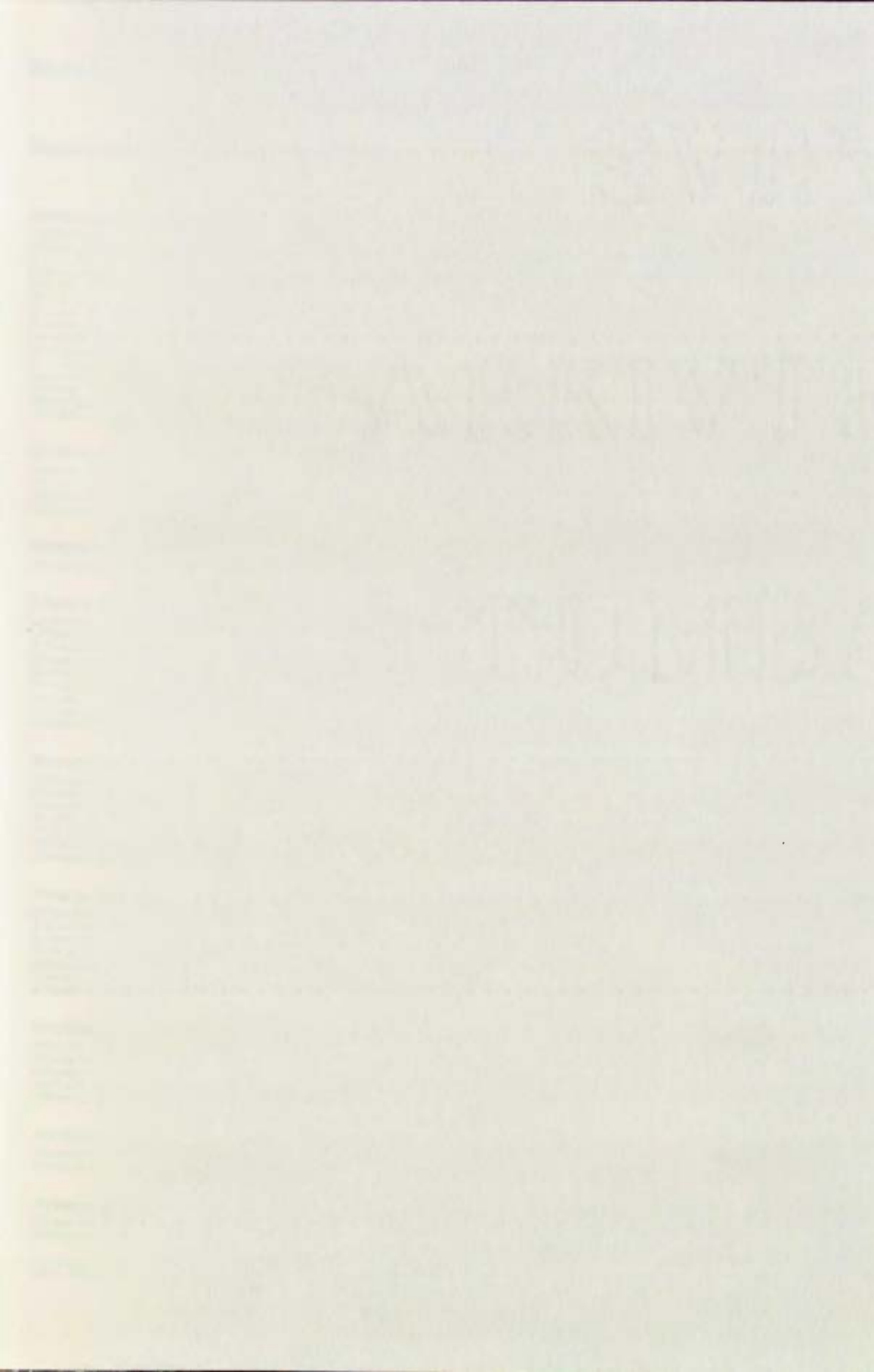
Överlevnadskniv.

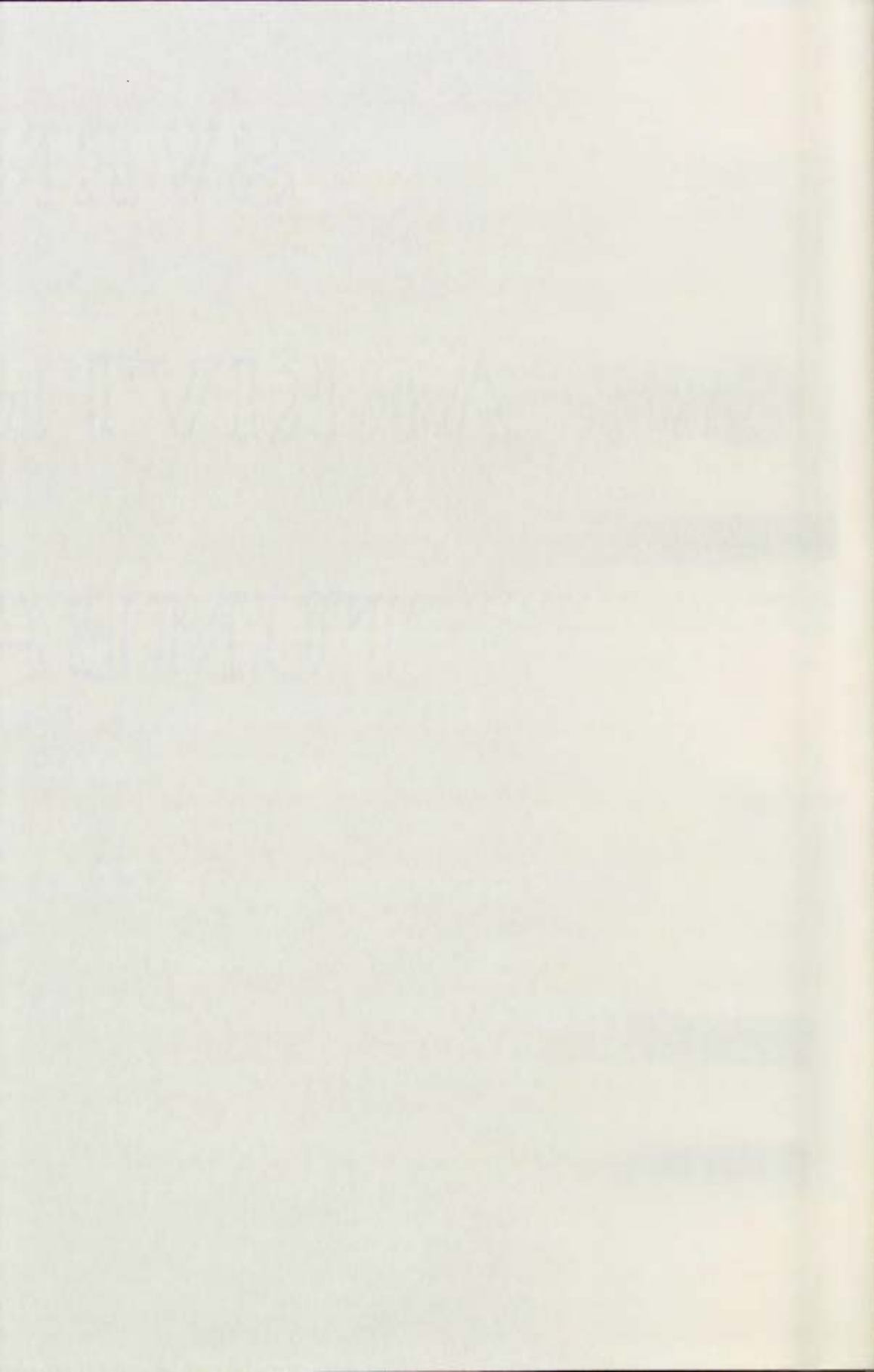
KASTKNIV

Bladlängd 220 mm

Största bladbredd 50 mm

Kastkniv.

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Otillbörlig efterbildning. [1]
Dödsboärande och samägande av jordbruksfastighet m. m. [2]
Folkstyrelsens villkor. [6]
Barnets rätt. [7]
Skydd för det väntade barnet. [11]
Översyn av rättegångsbalken 3. [13]
Mordet på Olof Palme. [14]
Franchising. [17]
Internationella familjerättsfrågor. [18]
Fel i fastighet [30]
Integritetsskyddet i informationssamhället 4. [31]
Översyn av rättegångsbalken 4. [46]
Ansvarsgenombrott m.m. [59]
Knivförbud. [61]

Utrikesdepartementet

Svenska försvarsindustrins utlandsverksamhet. [8]
Bistånd för bättre miljö i u-land. [28]
Sverigeinformationen och vissa publikationer. [49]
Sverigebilder—17 svenskar ser på Sverige. [57]

Försvarsdepartementet

Det svenska totalförsvaret inför 90-talet. [9]

Socialdepartementet

Legitimation för vissa kiropraktorer. [12]
Läkemedel och hälsa. [20]
Äldreomsorg i utveckling. [21]
Missbrukarna, Socialtjänsten, Tvånget. [22]
Medicinteknisk säkerhet. [23]
Kompetensutvecklingen efter läkarexamen. (53)
Kompetensutvecklingen efter läkarexamen.
Huvudbilaga – Målbeskrivningar. [54]
Efterlevandepension. [55]

Kommunikationsdepartementet

Ökat kommunalt väghållningsansvar. [25]
Enskilda vägar. [26]
Skeppslega till utlänning. Tillstånd, dispenser, flaggskifte. [27]
Fasta Öresundsförbindelser. [41]
Miljökonsekvenser av fasta Öresundsförbindelser. [42]
Snabbare körkortsingripanden m.m. [43]

Finansdepartementet

Långtidsutredningen '87. [3]
Indrivningslag m. m. [10]
Produktsäkerhetslag. [24]
Stöd till näringslivet. [29]
Datorisering av tullens export- och importrutiner. [40]
Översyn av mervärdesskatten. Del XI. [45]
Försäkringsväsendet i framtiden. [58]

Utbildningsdepartementet

Arkiv för individ och miljö. [38]
Studiemedel. [39]
Högskolans journalistutbildning. [50]
Ljud och bild för eftervärlden. [51]
Informationsförsörjning för vetenskap och teknik. [61]

Jordbruksdepartementet

Livsmedelspriser och livsmedelskvalitet. [44]
Folkrörelsernas lotterier och spel. [52]

Arbetsmarknadsdepartementet

Varannan damernas. [19]
Ekonomiskt stöd till arbetslösa. [56]

Bostadsdepartementet

Skäliga lokalhyror och trygghet i besittningen. [47]
Ett nytt plan- och bostadsverk. [48]

Civildepartementet

En ny kyrkolag m. m. Del 1. [4]
En ny kyrkolag m. m. Del 2. [5]
Begravningslag. [16]
Ju mer vi är tillsammans. Del 1. [33]
Ju mer vi är tillsammans, Exempelsamling. Del 2. [34]
Ju mer vi är tillsammans, Underlag för reformer samt förslag. Del 3. [35]
Stödet till barn- och ungdomsföreningar. [37]

Miljö- och Energidepartementet

Miljöskadefond. [15]
För en bättre miljö. [32]
För en bättre miljö, Miljövårdsfamiljen. Myndigheter och författningar. [36]

Kronologisk förteckning

1. Otillbörlig efterbildning. Ju.
2. Dödsboärande och samägande av jordbruksfastighet m. m. Ju.
3. Långtidsutredningen '87. Fi.
4. En ny kyrkolag m. m. Del 1. C.
5. En ny kyrkolag m. m. Del 2. C.
6. Folkstyrelsens villkor. Ju.
7. Barnets rätt. Ju.
8. Svenska försvarsindustrins utlandsverksamhet. Ud.
9. Det svenska totalförsvaret inför 90-talet. Fö.
10. Indrivningslag m. m. Fi.
11. Skydd för det väntade barnet. Ju.
12. Legitimation för vissa kiropraktorer. S.
13. Översyn av rättegångsbalken 3. Ju.
14. Mordet på Olof Palme. Ju.
15. Miljöskadefond. ME.
16. Begravningslag. C.
17. Franchising. Ju.
18. Internationella familjerättsfrågor. Ju.
19. Varannan damernas. A.
20. Läkemedel och hälsa. S.
21. Äldreomsorg i utveckling. S.
22. Missbrukarna, Socialtjänsten, Tvånget. S.
23. Medicinteknisk säkerhet. S.
24. Produktsäkerhetslag. Fi.
25. Ökat kommunalt våghållningsansvar. K.
26. Enskilda vägar. K.
27. Skeppslega till utlänning. Tillstånd, dispenser, flaggskite. K.
28. Bistånd för bättre miljö i u-land. Ud.
29. Stöd till näringslivet. Fi.
30. Fel i fastighet. Ju.
31. Integritetsskyddet i informationssamhället 4. Ju.
32. För en bättre miljö. ME.
33. Ju mer vi är tillsammans. Del 1. C.
34. Ju mer vi är tillsammans, Exempelsamling. Del 2. C.
35. Ju mer vi är tillsammans, Underlag för reformer samt förslag. Del 3. C.
36. För en bättre miljö. Miljövårdsfamiljen. Myndigheter och författningar. ME.
37. Stödet till barn- och ungdomsföreningar. C.
38. Arkiv för individ och miljö. U.
39. Studiemedel. U.
40. Datorisering av tullens export- och importrutiner. Fi.
41. Fasta Öresundsförbindelser. K.
42. Miljökonsekvenser av fasta Öresundsförbindelser. K.
43. Snabbare körkortsingripanden m. m. K.
44. Livsmedelspriser och livsmedelskvalitet. Jo.
45. Översyn av mervärdeskatten. Del XI. Fi.
46. Översyn av rättegångsbalken 4. Ju.
47. Skäliga lokalhyror och trygghet i besittningen. Bo.
48. Ett nytt plan- och bostadsverk. Bo.
49. Sverigeanvändningen och vissa publikationer. UD.
50. Högskolans journalistutbildning. U.
51. Ljud och bild för eftervärlden. U.
52. Folkrorelsernas lotterier och spel. Jo.
53. Kompetensutvecklingen efter läkarexamen. S.
54. Kompetensutvecklingen efter läkarexamen. Huvudbilaga – Målbeskrivningar. S.
55. Efterlevandepension. S.
56. Ekonomiskt stöd till arbetslösa. A.
57. Sverigebilder—17 svenskar ser på Sverige. UD.
58. Försäkringsväsendet i framtiden. Fi.
59. Ansvarsgenombrott m. m. Ju.
60. Informationsförsörjning för vetenskap och teknik. U.
61. Knivförbud. Ju.

ALLMANNA FÖRLAGET

ISBN 91-38-10068-1
ISSN 0375-250X